

رؤنانی رسته له شیوه‌زاری فهیلیدا

رۆنانى رستە لە شىۋەزارى فەيليدا

ئاسۇ عەبدولرەحمان كەرىم

ئەم كىتەپە لە بەنەرەتدا تىزىكى ماستەرە كە پىشكەشى ئەنجومەنى كۆلىۋى پەرۋەردە بۇ زانستە
مرۇقايە تىيەكان لە سالى ۲۰۰۴-۲۰۰۵ ۋەكو بەشېك لە پىۋىستىيەكانى پلەى ماستەر لە
زمانى كوردىدا

خانەى موكرىيانى بۇ چاپ و بلاوكردنهوه

- رۇئانى رستە لە شىۋەزارى فەيليدا
- نووسىنى: ئاسۆ عەبدولپەرەحمان كەرىم
- سەرپەرشتى نامەكە: د. قەيس كاكل توفيق
- نەخشەسازى ناۋەو: گۆران جەمال رواندزى
- بەرگ: ريمان
- نرخ: ۳۰۰۰ دىنار
- چاپى يەكەم ۲۰۱۴
- تىراژ: ۷۵۰ دانە
- چاپخانى: موكرىيانى (هەولير)
- لە بەرپۆەبەرايەتتى گشتىي كىتەبخانىكان ژمارەى سپاردنى (۵۶۹)ى سالى (۲۰۱۲) پىندراۋە.

زنجيرەى كىتەب (۸۳۱)

ماليەر: www.mukiryani.com
ئىمەيل: info@mukiryani.com

پیشکشہ بہ:

- (دايك و باوك) ى خوشه ويستم
- (مه هاباد) ى خوشكم
- (مه حمهد و مه حموود و روسته م و ناكو) ى برام
- ئه وانه ى به گيانى كوردانه ده ى خويننه وه
- كتيبخانه ى كوردى

سوپاس و پيژانين

- سوپاس بۆ يەزدانى پاك و تەنيا ، كە تەمەن و يارمەتى دام بۆ تەواو كوردنى لىكۆلئىنەو ەكەم .
ريژ و سوپاس و پيژانينم بۆ:
- مامۆستاي سەرىپە رشتىيارم (د. قەيس كاكل تۆفيق) ، ئەركى سەرىپە رشتىيارى نامەكەى گرتە ئەستۆ و نازادى بۆچونى پيم بەخشى لە نامەكەدا .
- ئەو مامۆستا خۆبەخشانەى لە كۆرسى خويىندى بالا و انەكانيان پي و وتم : (د. وريا عومەر ئەمين ، د. گالاب حوسين ، د. كوردستان موكرىانى ، د. يوسف شەريف ، د. سردار گەردى) .
- (د. كەمال كەركوكى ، د. مستەفا زەنگە ، مامۆستا محەمد خورشيد تۆفيق) هاندەرم بوون بۆ خويىندن لە خويىندى بالا .
- (د. گالاب حوسين عەلى) زانىيارى بە سوودى گەياندە نامەكە .
- مامۆستا (مەدحى مەندەلاوى) سەرچاوەى پيويست و زانىيارى پي بەخشيم بۆ دەولە مەند كوردنى نامەكە .
- عەلى مەهدى سالىح (عەلى فەيلى) و كورەكانى لە بۆچوون و نمونەكان يارمەتيان دام .
- كارمەندانى كتيبخانەى ناوەندى زانكۆى سەلاحەددين .
- مامۆستا سەلوا و مامۆستا سەركەوت عەبدووللا .
- دايك و بارك و خوشك و براكاتم و ئەندامانى مائەوە .
- ھەموو ئەو مامۆستا و مروفە نەمرانەى كە بە ھىمايەك يان وشەيەك ژيانيان رووناكتر كردم .

کورتکراوهکان:

ئاوئناو	: ئاو
ئامرازی بهند	: ئا.بهند:
ئامرازی پرس	: ئا.پر :
بی سائه	: ب. سا
پهند و قسهی نهستهقی کوردی شاری	: په.ق.ن :
خانهقین	
جیناوی نهفی	: ج. نهفی :
جیناوی سهربهخۆ	: ج.سهربهخۆ :
جیناوی نیشانه	: ج.نیشانه :
دیارخه‌ری پیشه‌وه	: د.پ :
دیارخه‌ری دواوه	: د.د :
رسته	: ر :
رسته‌ی ساده	: ر.س :
لا‌رسته	: ل.ر :
سه‌ره	: س :
زاری کرمانجی ژوووروو	: ز.ک. ژ :
زاری کرمانجی خواروو	: ز.ک.خ :
سه‌رچاوه‌ی پیشوو	: س.پ :

شیوه زار	ش.ز :
شیوه زاری فهیلی	ش.ز.ف :
کرمانجی خواروو	ک.خ :
گری ئاوه ئناوی	گ.ئا :
گری ئاوه ئکاری	گ.ئا.ک :
گهردانه ی ئه ئوه ن	گه.ئه.ل :
گری به ند	گ.به.ند :
گری کاری	گ.ک :
گری ناوی	گ.ن :
مورفیمی به ند	م.به.ند :
مورفیمی گه یه نه ر	م.گ :
مورفیمی لیكدەر	م.ل :
مورفیمی ناسراو	م.نا :
مورفیمی ناسراوی کۆ	م.نا.کۆ :
مورفیمی نه ناسراو	م.نه.نا :
مورفیمی نه ناسراوی کۆ	م.نه.نا.کۆ :
ناو	ن :

هېماکان

- پيک ديت له :
- ناريزمانی : ★
- ددرنه که وتووه : ∅
- رسته که له رووی و اتاوه ته واو نییه . : ??

ناومرپۇك

- ۱۳ پيشه كى
- ۱۵ بەشى يەكەم :
- ۱۵ فەيلپەكان كىن ؟
- ۱۶ زاراۋەى فەيلپە لە چىپەۋە پەيداۋوۋە
- ۱۷ واتايى زاراۋەى فەيلپە
- ۱۸ بارودۇخى رۇشنىپىرى و
- ۱۹ ئايىنى كوردە فەيلپە يەكان
- ۲۰ شوپىنى زارى فەيلپە لە
- ۲۵ بەشى دوۋەم :
- ۲۵ گرى
- ۲۵ پىناسەى گرى
- ۲۵ تايپەتپەكانى گرى
- ۲۶ جۆرەكانى گرى
- ۲۶ گرى ناۋى
- ۲۶ رۇنانى گرى ناۋى
- ۲۷ فراۋان كوردنى گرى ناۋى
- ۲۸ ديارخەرەكانى پىش سەرە
- ۴۷ ديارخەرەكانى دۋاى سەرە
- ۴۷ ديارخەرەكانى دۋاى سەرە بەبى مورفيمى لىكدر
- ۶۰ ديارخەرەكانى دۋاى سەرە بەيارمەتى مورفيمى لىكدر
- ۷۱ گرى ناۋى لىكدراۋ
- ۷۱ گرى لىكدراۋ بەيارمەتى مورفيمى (و) دروست دەپت

۷۸ گریټی لینگدراو به یارمه تی مورفیمی (وهل) درووست ده بیټ
۸۳ لینگدانی چهنه گریټیهك به یارمه تی (و ، وهل)
۸۹ گریټی کاری
۸۹ رۆنای گریټی کاری
۹۰ رۆنای ناوه وهی گریټی کاری
۹۴ رۆنای دهره وهی گریټی کاری
۹۶ گریټی ناوه لئناوی
۱۰۲ رۆنانی گریټی ناوه لئناوی
۱۰۲ فراوان کردنی گریټی ناوه لئناوی له پیشه وه
۱۰۴ فراوان کردنی گریټی ناوه لئناوی له دواوه
۱۰۷ فراوان کردنی گریټی ناوه لئناوی له ههر دوولاره
۱۱۰ گریټی بهند
۱۱۰ پیناسه ی گریټی بهند
۱۱۲ درووست کردنی گریټی بهند
۱۱۳ بهشی سپیه م :
۱۱۳ رسته و جوړه کانی رسته له پرووی رۆنانه وه
۱۱۳ پیناسه ی رسته
۱۱۳ جوړه کانی رسته
۱۱۴ رسته ی ساده
۱۱۵ رسته ی لینگدراو
۱۱۵ پیناسه ی رسته ی لینگدراو
۱۱۵ درووست کرنی رسته ی لینگدراو
۱۱۶ درووست کرنی رسته ی لینگدراو به یارمه تی مورفیمی لینگدراو
۱۲۲ رسته ی ئالۆز

۱۲۲ پیناسه‌ی رسته‌ی ئالۆز
۱۲۴ به‌شه‌کانی رسته‌ی ئالۆز
۱۲۹ جۆره‌کانی رسته‌ی ئالۆز
۱۴۰ جۆره‌کانی رسته له‌پرووی مه‌به‌سته‌وه
۱۴۱ رسته‌ی هه‌واڵ گه‌یاندن
۱۴۲ رسته‌ی پرسپاری
۱۴۲ جۆره‌کانی رسته‌ی پرسپاری
۱۴۴ رسته‌ی فه‌رمان دان
۱۴۵ رسته‌ی سه‌رسوپمان
۱۴۶ ناکردن
۱۴۹ پاشکۆ
۱۵۸ سه‌رچاوه‌کان
۱۶۴ کورته‌ی نامه‌که به‌عه‌رده‌بی
۱۶۵ کورته‌ی نامه‌که به‌ئینگلیزی

پيشه کی

ناونيشانی نامه که:

نامه که له ژير ناونيشانی (رؤنانی رسته له شيوه زاری فهیلی دا)یه، ئەم لیكۆلینه وهیه بۆ شیکردنه وه و لیكدانه وهی رسته له شيوه زاری فهیلی دا تهرخان کراوه.

که رسته ی خاوی لیكۆلینه وه که:

ئەو نمونه و دهربرینانه ی وه که رسته ی خا و له م لیكۆلینه وهیه دا به کارهاتوون به م شيوه یه دابین کراون:

به پله ی یه که م هه ولمان داوه نمونه کان له بهرهمه چاپکراوه کان وه برگرین، که به م شيوه زاره به لئاوکراوه ته نه وه. ههروه ها به ریژه یه کی زۆر پشتمان به و رسته و دهربرینانه به ستووه که له قسه ی نهسته ق و په ندی پیشینانن، له ناوچه کانی شيوه زاره که به لئاون ئه وهش له بهر ئه وه ی شيوه یه کی چه سپاویان وه رگرتووه و خه لکه کهش پیی ئاشنان.

هه چه نده دابین کردنی نمونه ی پیویست له م دوو سه رچاوه یه ئه سه ته میس نه بی کاریکی ئاسان نییه بۆیه ناچاربووین له کاتی پیویستدا بۆ پاشه که وتکردنی کات نمونه له و که سانه وه برگرین که ناخیوه ری ئه و شيوه زاره ن بۆ پاسا وکردنی نمونه کان و دلنیا بوون له وه ی که دووره له کاریگه ری شيوه زاریان زمانه کانی تر بۆ جاری دووم و سییه م به خه لکی تری ئه و شيوه زاره نیشان دراوه و گومانیان له (فهیلی) بوونی نمونه کان نییه.

چوارچیوه ی جوگرافی که رسته ی خا و سنووری کارکردنمان ته نها ئه و شار و شارۆچکانه بوون ده که ونه ولتاتی عیراق.

سنووری لیكۆلینه وه که:

ناونيشانی نامه که سنوور بۆ بواری نامه که دادهرپژئی، که بریتیه له رؤنانی رسته، به م پییه سنووری لیكۆلینه وه که به گری ده ست پی ده کات و به رسته ش کۆتای دی. هه ر چه نده باوه رمان به وه هیه، که رسته ی لیكدراو و ئالۆزیش هه مان رؤنانیان هیه و ده چیته ناو چوارچیوه ی ناونيشانه که.

گرفت و هوئی ههلبژاردنی نامهکه:

شیوه زاری فهیلی یه کیچکه لهو شیوه زارانهای به تیر و تهسهلی لیبی نه کۆلدراره تهوه، سههره رای تهوهش کاری گهری هوکاره دهره کیه کانی گۆران له زمان دا له سههر شه شیوه زاره زۆرتره. ههر له تیکه لآو بوونی قسه پیچکه رانی شه شیوه زاره به زار و زمانه کانی تری وهک عهربی و فارسی تاده گاته راگویتزان و سرینه وهی ناسنامه، شه مانه تاراده یهک تهنگیان بهم شیوه زاره هه لچنیوه، بهرام بهر شه مانهش فهرامۆش کردنی له لایهن لیکۆلینه وهی شه کادیمی به لاسهنگی دههیلیتته وه.

سههره رای شه مانهش نا له باری بارودۆخی سیاسی و پههرت بوونی ئاخپوه رانی، که کاری یگهری له سههر شیوه زاره که زیاتر درووست دهکا. هوکارینک بوون بو ههلبژاردنی شه بابته.

ریبازی لیکۆلینهوی نامهکه:

ریبازی بهرههه هینان و گویتزانه وه بایهخ به زار و شیوه زاره کان نادا و مۆدیلیک له سههر زمانی ستاندهر کارده کات، شه لیکۆلینه وهیه شه گهر چی له سههر شیوه زاریک، بهلام به پهسه ندمان زانی ههر له سههر شه ریبازه وهسفی شیوه زاره که بکهین و رۆنانی رستهی شه شیوه زاره یی بجهینه پروو.

کورتهی نامهکه:

نامه که له پیشه کی و سی بهش و پاشکۆ پینک هاتوه:
بهشی یه کهم: تهرخان کراوه بو دووان له فهیلی یه کان و لایهنی رۆشنیری و کۆمه لایهتی و ئایینی و شوینی شیوه زاره که له ناو زاره کانی زمانی کوردی دا شه بهشه ده بیته دهره زه یهک بو بهشه کانی تر.

بهشی دووهم: تایهت کراوه بو گری و پیناسه و جۆره کانی گری و فراوان کردنی له شیوه زاره که دا. بهشی سییه م: لهم بهشه دا جۆره کانی رسته له پرووی رۆنانه وه خراوته پروو، ههولمان داوه ههریهک له رسته کانی (ساده، لیکدراو، تیکه ل) پیناسه و چۆنیه تی پیکهاته یان بجهینه پروو، ههره ها به کورتی باسمان له جۆره کانی رسته له پرووی مه بهسته وه کردوه، واته رستهی (ههوال گه یانندن، پرسیار، فهرمان دان، سههر سوپرمان)، جگه له وهی ناکردنی رسته مان به یارمه تی مۆرفیمه کانی ناکردن به نمونه وه باس کردوه، دواتر سههر چاوه کامنان خستۆته روو.

بهشی یه کهم

۱-۱: فهیلی یه کان کین؟

که باس له فهیلی یه کان ده کریت ده بیت بچینه وه سه ر (لور) هکان له وپوه له فهیلی بدوین. لور زاریکی کوردی یه وه به کۆمه لیکه گه وه ی هۆزی کورد ده وتریت که هه موو هۆزه کورده کانی (لور) بچووک به که لهور و لهک) وه ده گریته وه، ههروه ها لوری گه وه رهش (بهختیاری، کۆهگلۆ، مامه سانی) ده گریته وه که هه موو دانیشتوانی هه ریمی لورستانی کورد په یوه ندی نه ته وایه تی هۆزایه تی و په یوه ندی زمانی کوردی به زاری کرمانجی باشوور له گه ل میژووی هاوبهش و ههست و چاره نووسی نه ته وایه تی و ژبانی کۆمه لایه تی و ئابووری هاوبهش به یه کیان ده به ستیته وه.^۲

شه ره فخان ده لیت: ((لور) هکان دووبه شن لور) گه وه و لور) بچووک))^۳ مه به ستی نو سه ر له لور) بچووک، واته (لور) په سه ن) ه، یاخود (لور) فهیلی) یشی پیده لین.

هه موو سه ره چاوه کانی تر که له لور) بچووک ده دوین مه به ستیان له (لور) په سه ن) ه، واته (لور) فهیلی) یه، ناوی هه ریه کیک له م ناوانه بئین هیچ له اتا و مه به ستی ناوه کانی تر که م ناکاته وه هه موویان یه ک اتا ده گه یه نن. (زبیر بیلال) ئاماژه بو ئه وه ده کات زا راوه ی فهیلی زا راوه یه کی نو یه له میژووی پیش سه ده ی شازده ی زاینیدا بوونی نه بووه.^۴

۱- حه میدی ئیزد په ناها، له (فه ره هنگی له ک و لور)، ل ۱۴ ده لیت: ((وشه ی (لور) دانه ری کتینی (به رگوزیده) ی فارسی ده لیت: ماناکه ی به کوردی (شاخی پرچره دارستان) ده گه یه نی)).

۲- فواد حه مه خورشید، لور... دانیشتوانی هه ریمی باشووری کوردستانی ئیران، ۱۹۸۶: ۹۹

۳- میر شه ره ف خان ی بدلیسی، شه ره فنا مه، ۲۰۰۶: ۴۲

۴- زبیر بیلال، اللر و لورستان فی المصادر الجغرافیه العربیه القدیمة، ۱۹۹۷: ۲۸

(تارا عەبدوﻻ) دەﻟﯿﺖ: (پﯿﺸﺘﺮ بە ﮬﻪﻣﻮﻭ ﺧﻪﻟﻜﯽ (پﯿﺸﺘﻜﯚﻭ ﻭ ﺋﯿﻼﻡ) ﻳﺎﻥ ﺩﻩﻭﺕ ﻛﻮﺭﺩﻩ ﻓﻪﻳﻠﯿﻴﻪ ﻛﺎﻥ، ﮬﻪﺭﻭﻩﮬﺎ ﺋﻪﻭ ﻛﻮﺭﺩﻩ ﺩﻩﺭﻛﺮﺍﻭﺍﻧﻪﻱ ﻋﯿﺮﺍﻕ ﻛﻪ ﺭﯨﺸﻪ ﻭ ﺭﻩﮔﻪﺯﻱ ﺧﯚﻳﺎﻥ ﺯﯗﺭﺗﺮ ﻟﻪ ﻧﺎﻭﭼﻪ ﻛﺎﻧﻰ ﺋﯿﻼﻡ ﻭ ﭘﯿﺸﺘﻜﯚﻭ (ﻧﺎﻭﭼﻪﻱ ﺋﻪﺭﻛﻪﻭﺍﺯ) ﻳﺎﻥ ﺩﺍﻧﯿﺸﺘﻮﺍﻧﻰ ﻧﺎﻭﭼﻪﻱ ﻟﻮﺭﯨﺴﺘﺎﻧﻰ ﺑﭽﻮﻭﻛﻦ^۵ .
 بەﺑﺮﻭﺍﻱ ﺋﯿﻤﻪ (تارا عەبدوﻻ) ﻟﻪﻡ ﺑﯚﭼﻮﻧﻪﻱ بە ﮬﻪﻟﻠﻪﺩﺍ ﭼﻮﻭﻩ، ﭼﻮﻧﻜﻪ:
 (پﯿﺸﺘﻜﯚﻭ ﻭ ﺋﯿﻼﻡ) ﻱ بە ﺩﻭﻭ ﻧﺎﻭﭼﻪﻱ ﺟﯿﺎﻭﺍﺯ ﻟﻪ ﻗﻪﻟﻪﻡ ﺩﺍﻭﻩ. ﻟﻪﺭﺍﺳﺘﯿﺪﺍ ﭘﯿﺸﺘﻜﯚﻭ ﮬﻪﺭ ﺋﯿﻼﻡﻪ، ﻳﻪﻙ ﻧﺎﻭﭼﻪﻥ ﺋﻪﻭ ﻧﺎﻭﭼﻪﻱ ﺩﻭﻭ ﻧﺎﻭﻱ ﺟﯿﺎﻭﺍﺯﻱ ﮬﻪﻳﻪ، بە (پﯿﺸﺘﻜﯚﻭ) ﻳﺎﻥ (ﺋﯿﻼﻡ) ﻧﺎﻭﺩﻩﺑﺮﯨﺖ.
 (ﺋﻪﺭﻛﻪﻭﺍﺯ) ﻧﺎﻭﭼﻪﻧﯿﻴﻪ، بەﻟﻜﻮ ﮬﯚﺯﯨﻴﻜﻪ ﻟﻪﻭ ﮬﯚﺯﺍﻧﻪﻱ ﻛﻪ ﻧﺰﯨﻜﻪﻱ (ﭼﻞ) ﮬﯚﺯﻥ ﻟﻪﻧﺎﻭﭼﻪﻱ ﺋﯿﻼﻡ ﻧﯿﺸﺘﻪ ﺟﯿﻦ.

۱-۲: ﺯﺍﺭﺍﻭﻩﻱ ﻓﻪﻳﻠﻰ ﻟﻪﭼﯿﻴﻪﻭﻩ ﭘﻪﻳﺪﺍﺑﻮﻭﻩ؟

ﺑﯚﭘﻪﻳﺪﺍﺑﻮﻧﻰ ﺯﺍﺭﺍﻭﻩﻱ ﻓﻪﻳﻠﻰ ﺑﯚﭼﻮﻧﻰ ﺟﯿﺎﭼﯿﺎ ﮬﻪﻳﻪ، ﮬﻪﻟﺪﻩﺩﻩﻳﻦ ﺋﻪﻭ ﺑﯚﭼﻮﻧﺎﻧﻪ ﺑﺨﻪﻳﻨﻪﺭﻭﻭ ﻛﻪ ﺯﯨﺎﺗﺮ ﺩﯨﺎﺭﻥ ﻭ ﺟﯿﮕﺎﻱ ﺑﺎﻳﻪﺧ ﻭ ﺳﻪﺭﻧﺠﻦ:
 (ﻣﻪﺩﺣﻰ ﻣﻪﻧﺪﻩﻻﻭﻱ) ﺩﻩﻟﯿﺖ: (ﺑﻪﺑﺮﻭﺍ ﻣﻦ ﻛﻪ ﺩ. ﻛﺎﻣﻞ ﺑﺼﯿﺮﯨﺶ ﺋﻪﻭ ﺑﺎﻭﻩﺭﻩﻱ ﮬﻪﻳﻪ، ﻭﺍﻟﻰ ﺋﯿﻼﻡ ﻧﺎﻭﻱ (ﺣﺴﯿﻦ ﺍﻟﺨﺎﻥ ﺍﻟﻌﺒﺎﺱ ﺍﻟﻌﻠﻮﻱ) ﺑﻮﻭﻩ، ﻭﺍﻟﻰ (ﻋﻪﺑﺎﺳﻰ ﻭ ﻋﻪﻟﻪﻭﻱ) ﺑﯿﺖ ﺩﻩﺑﻰ ﻧﺎﻭﻳﻜﻰ ﻋﻪﺭﻩﺑﻰ ﺑﯿﺖ ﭘﯿﻴﺎﻥ ﻭﻭﺗﻮﻩ (ﻓﺌﻪﻟﻰ) بە ﮬﯚﻱ ﻓﯚﺗﯚﻟﯚﺯﯨﻴﻪﻭﻩ، (ﻓﺌﻪﻟﻰ) ﺑﻮﻭﻩ بە (ﻓﯿﻴﻪ ﺍﻟﻰ) ﭘﺎﺵ ﺳﻮﻭﺍﻧﻰ ﺩﻩﻧﮕﻰ (ﮬﻤﺰﻩ) ﮔﯚﺭﻧﻰ ﺯﯨﺎﺗﺮﻱ ﺑﯿﻨﯿﻮﻩ ﺗﺎ ﺑﻮﻭﻩ بە (ﻓﻪﻳﻠﻰ)^۶ .
 (ﺩ. ﺗﺎﮬﯿﺮﻱ) ﺩﻩﻟﯿﺖ: ﺯﯗﺭ ﺭﯨﮕﻪﻱ ﺗﯿﺪﻩﭼﯿﺖ ﻛﻪ ﺯﺍﺭﺍﻭﻩﻱ (ﻓﻪﻳﻠﻰ) بەﻋﻪﺭﻩﺑﻰ ﺑﻮﻭﯨﻰ ﻭ ﺯﺍﺭﺍﻭﻩﻱ (ﭘﻪﮬﻠﻰ) ﻳﺎﻥ (ﭘﻪﮬﻠﻪﻱ) ﻓﺎﺭﺳﻰ، ﻛﻪﻧﺎﻭﻱ ﻧﺎﻭﭼﻪﻳﻪ ﻛﻪ ﻟﻪ (ﺯﺭﯨﻦ ﺁﺑﺎﺩ - ﺯﻩﺭﯨﻦ ﺋﺎﻭﺍ) ﺑﻪ ﺩﻩﺳﺖ ﮬﺎﺗﺒﯿﺖ، ﭼﻮﻧﻜﻪ ﺩﻩﻧﮕﻰ (ﭘ) ﻟﻪﻧﻪﺯﺍﺩ ﻻﻱ ﻓﺎﺭﺱ بە ﻛﺎﺭﮬﺎﺗﻮﻭﻩ ﻭ ﺩﻩﻧﮕﻰ (ﻓ) ﺟﯿﮕﻪﻱ ﺋﻪﻭﻱ ﮔﺮﺗﯚﺗﻪﻭﻩ، ﻭﻩﻙ ﻟﻪﻭﺷﻪﻱ (ﭘﺎﺭﺱ) ﻛﻪ ﺋﻪﻣﺮﯗ ﺑﯚﺗﻪ (ﻓﺎﺭﺱ)^۷ .

۵- ﺗﺎﺭﺍ ﻋﻪﺑﺪﻭﻻ، ﮬﻪﻧﺪﯨﻚ ﻻﻳﻪﻧﻰ ﺭﯦﺰﻣﺎﻧﻰ ﺯﺍﺭﻱ ﻓﻪﻳﻠﻰ، ۱۹۹۸: ۸.

۶- ﭼﺎﻭﭘﯿﻨﻜﻮﺗﻦ: ﻣﻪﺩﺣﻰ ﻣﻪﻧﺪﻩﻻﻭﻱ (۱۲ / ۶ / ۲۰۰۷).

۷- ﺟﻪﻓﺮ ﺧﺘﯿﺎﻝ، ﻣﺠﻤﻮﻋﻪ ﺍﺭﺍﻩ ﺩﻩﺭﺑﺎﺭﻩﻩ ﺳﺎﻛﻨﯿﻦ ﺳﺮﺯﻣﯿﻦ، ﭘﯿﺸﺘﻜﻮﻩ ﺍﻳﻼﻡ، ۱۹۹۰: ۱۲۵ .

نوسەر و رەخنەگر (نوری ثابت) دەلێت: سەرچاوەی سەرەکی ئەم وشەییە وەرگیراوە لە وشە (فلات) یان (فلوات) لەعەرەبی وەرگیراوە بە واتای (زەوی ئاوەدانکردنەوە) دیت^{۱۴}.
(د. جمال رهشید): زاراوەی فهیلی واتای شارستانی دەگه‌نیت^{۱۵}.

۴-۱-۱: بارودۆخی رۆشنبیری و کۆمه‌لایه‌تی کورده فهیلی یه‌کان:

کورده فهیلییه‌کان وه‌کو هه‌موو گه‌لی کورد به‌دریژایی میژوو له‌لایه‌ن ده‌سه‌لآت دارانی عوسمانی و سه‌فه‌وی و عه‌ره‌بی چه‌وسانه‌توه و هه‌ولێ بێ هێزکردن و بن برکردنیان دراوه، فواد حه‌مه خورشید ده‌لێت: هه‌ریمی لورستان به‌به‌رنامه له‌هه‌موو لایه‌که‌وه پشگوێ خراوه، به‌تایبه‌تی له‌رووی رۆشنبیری و خۆیندن و ئابووریه‌وه، له‌رووی جوگرافیاوه له هه‌موو خزمه‌ت گوزاریه‌ک بێ به‌ش کراون، سهره‌رای ئەمانه‌ش خه‌لکی ناوچه‌که هه‌ولیان نه‌داوه به‌زاری خۆیان فێری خۆیندن بن، بۆیه ئەمه بۆته هۆی ئه‌وه‌ی خۆیندنی فارسی تیدا مینیتته‌وه و گه‌شه بکات هه‌تاکو رۆشنبیری فارسی هه‌موو لایه‌کی گرتیه‌وه و کاری زمانه‌وانی خۆی تیدا کرده‌وه و رۆشنبیری کوردی له‌کزی دا و خه‌لکه‌که لێی کشانه‌وه به‌مه‌به‌ستی مه‌زه‌ب گه‌ری هه‌ستی نه‌ته‌وه‌بیان لای کورده‌کان لاواز کرد و هانی شیعه گه‌ری و په‌لکیشکردنیان بۆ لای فارسی ده‌دا^{۱۶}.

پێش جه‌نگی سه‌فه‌وی و عوسمانی ناوچه‌کانی لورستان به‌تایبه‌تی ئیلام زۆر به‌ده‌گمه‌ن کاریگه‌ری فارسه‌کان له‌رووی زمان و که‌لتور له‌سه‌ریان هه‌بوو له‌دوای هاتنی دانیشه‌توانی ئیلام بۆ عێراق، واته‌ سالی (۱۹۲۶) فهیلی یه‌کان پینگه‌ی گه‌وره‌ی سه‌رمایه‌داری و رۆشنبیری و کۆمه‌لایه‌تیان گرته‌ ئه‌ستۆی خۆیان^{۱۷}. توانییان له‌چله‌کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م دا (کۆمه‌له‌ی فه‌یلی) درووست بکه‌ن وه‌ک ده‌زگایه‌کی کۆمه‌لایه‌تی، قوتابخانه و یانه‌ی

۱۴- ئی. جه‌ی. نار. هینری فیله‌، هۆزه‌کانی کورد، ۱۹۹۰: ۱۵.

۱۵- چاوپێکه‌وتن: د. جه‌مال رهشید، (۲۰۰۸/۳/۲۵).

۱۶- فواد حه‌مه خورشید، زمانی کوردی دابه‌شبوونی جوگرافیای دیالیکته‌کانی، ۱۹۸۵: ۳۱-۳۲.

۱۷- چاوپێکه‌وتن: مه‌دحی مه‌نده‌لاوی، (۲۰ / ۶ / ۲۰۰۷).

وهرزشیان کردهوه دهیهها کهسی وهک (سهلمان شکر، مصطفی جواد، زمانهوان کامل بصیر) یان تیا هه لکهوت^{۱۸}.

له رۆشنبیریدا ژنانی فهیلی بییهش نه بوون بۆ بزواندنی هه وینی کوردایهتی له ناویاندا (له یلا قاسم) قوربانیدهری کوردانهیه. له سه رهتای هه فتاکاندا نزیکه ی (هه فتا هه زار) کوردی فهیلی له دانیشتوانی شاری (به غدا، باقویه، شاره بان، خانه قین، مهنده لی، به دره، کوت) و چه ندین شوینی تر راگوێزران به ره و ئێران^{۱۹}.

ته نها به تۆمهتی ئێرانی بوون به عسیه کان له سالی (۱۹۷۲) نزیکه ی (چل هه زار) کوردی فهیلیان ده رکرد که سه ده ها ساڵ بوو له عیراق ده ژیان^{۲۰}.

ئه مانه بوونه هۆی لاوازبوون و له ناوچوونی به شیکی گه وه ری رۆشنبیری کورده فهیلی به کان. به عسیه کان له سه ر ژمیروی دانیشتوانی عیراق له سالی (۱۹۷۷) فهیلی به کان یان له کورد جیا کرده وه و به نه ته وه یه کی سه ره به خو له قه له میان دا^{۲۱} *

۵-۱-۱: ئایینی کورده فهیلی به کان:

له رووی ئایینی یه وه ده بی له ئایینی کۆنی لوره کان بدوین که به پاشا وه ی ساسا نیه کان (کاشیه کان) داده نرین، که ناوی خوا که یان له ناوی (کاش) هاتوه^{۲۲}. پاشان وه ک زۆریه ی میلله تانی تر بوون به موسلمان به لام له سه رمه زه به ی شیعه، هه ندیککی تریان له سه رمه زه به ی (عه لی ئیلاهی)^{۲۳}. (مه ده حی مهنده لاوی) ده لییت: ئه مرۆ به هه موو کورده کانی باشووری کوردستان که له سه ر مه زه به ی شیعه ن ده لیین (فهیلی)^{۲۴}.

۱۸- د. سعید بشیر اسکندر، الكرد الفیلیون و حزب البعث، (۱۹۶۳، ۲۰۰۳): ۳۰-۳۱

۱۹- مراد حکیم، سیاسهتی راگواستنێ کورد له کوردستانی عیراق، ۲۰۰۵: ۱۹.

۲۰- هه زار، چیشتی مجیوه، ۱۹۹۷: ۵۵۰.

۲۱- د. عه بدولا غه فور، بیکهاتهی نه ته وه یی دانیشتان له باشووری کوردستاندا به پیی ی سه ر ژمیروی دانیشتوانی عیراق (۱۹۷۷)، ۲۰۰۵: ۱۱.

♣ بۆ زانیاری زیاتر بروانه نه خشه ی ژماره (۱).

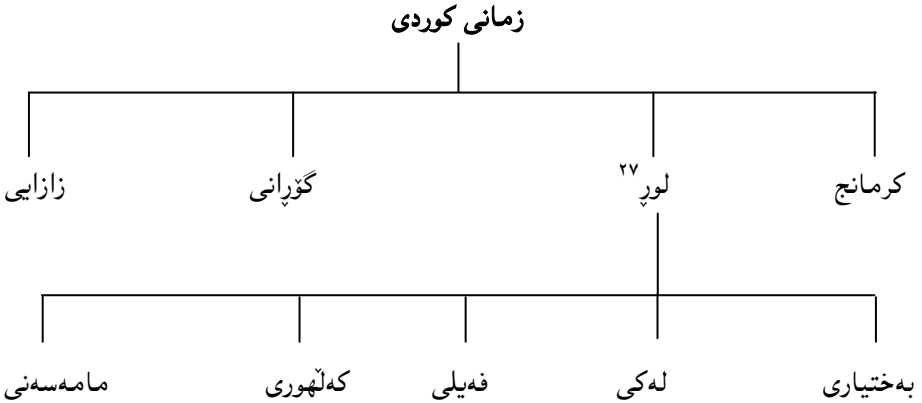
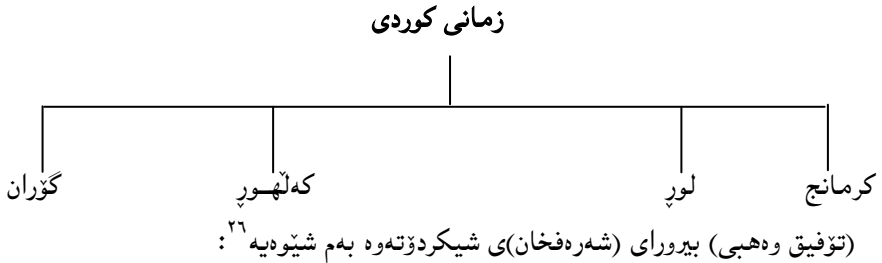
۲۲- هیممادی حوسین، ده رباره ی لوره کان، ۱۹۸۶: ۱۱۴.

۲۳- محمد امین زه کی، کورد و کوردستان، ۱۹۳۱: ۱۷.

۲۴- چاوبینکه وتن: مه ده حی مهنده لاوی، (۲۰۰۷/۶/۱۸).

٦-١-٦: شوپنی شیوه زاری فهیلی له ناو زارهکانی زمانی کوردی دا:

له مەر دابهشکردنی زارهکانی زمانی کوردی، دابهشکردنی جیاگیای بۆ کراوه. شهوهی تا ئیستا باوه یه کهم سهراوه له زارهکانی زمانی کوردی کتیبی (شهرنامه)یه، که به شیوهیهکی ساکار باسی له تیره و زارهکانی زمانی کوردی کردوه، وای راگهیاندوه که کورد له پروی زارهوه دهبه چوار بهش بهم شیوهیه^{٢٥}:

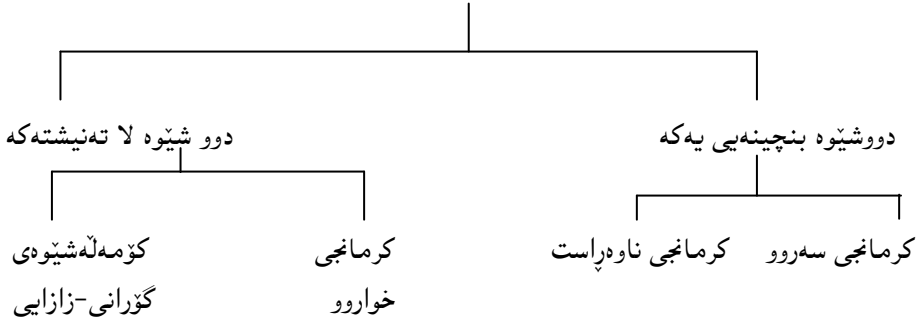
٢٥- شهرهفخانی بهدلیسی، ٢٠٠٦: ١٠٠

٢٦- تۆفیق وههبی، نهشکهوتهکهی کهنۆک، ١٩٥١: ٣٢-٣٣

٢٧- لیتهدا تهنهها لهو زاره ددهوئین که شیوه زاری فهیلی بهشیکه لهوان.

جهمال نه به ز: زماني كوردی به سهر دوو كۆمه له زار دابهش ده كات :

زماني كوردی

ههريك له م زارانه كۆمه له شیوه زار له خو ده گریته:

۱- دوو شیوه بنچینهیی یه كه:

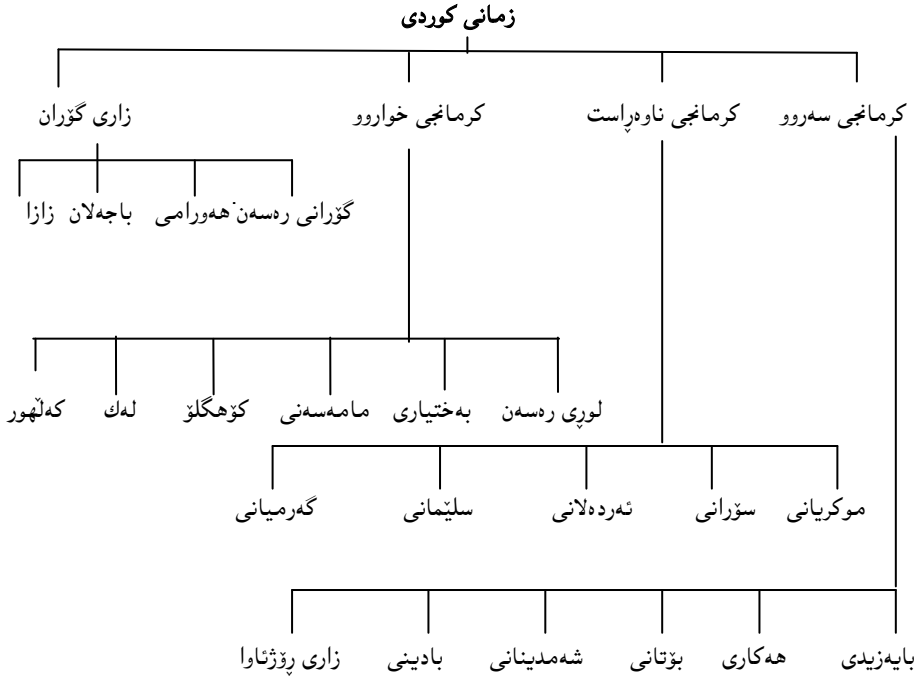
- أ) كرمانجی سهروو: بۆتانی، جهزیری، هه كاری، بادینانی، ناشیتهیی، بایه زیدی.
- ب) كرمانجی ناوهراست: سلیمانانی، سنهیی، ئهرده لانی، كهركووكی، گهرمیانی، ههولتیری، سۆزانی، موكری، شارباژیری، پشدهری.

۲- دوو شیوه لا تهنیشه كه:

- أ) كرمانجی خواروو: فهیلی، كرماشانی، له كی، كه لهووری، خانه قینی و ههندی لهو شیوه زارانه ده گریته وه كه به شیوهی (لوری) ده دریتته قه له م.
- ب) كۆمه له شیوهی گۆزانی - زازایی
- زازاكانی گۆران ئه و زازانهن كه له هه ورامان و ناوچه كانی زهنگه نه و ناوچهی كاكه ی یه كان له كهركوك قسه ی پیده كهن و به زماني (ماچۆ) به ناوبانگه .
- زازاكانیش له ناوچه كانی بین گۆل و ناوچه كانی ئه له زیز (دیرسیم) خه رپووت، مه عدن، ناوچه كانی دیاره كر (قولب، هیته، پیران، چیرموك) و ئورفه (سیویرهك) قسه ی پیده كهن^{۲۸} .
- (سهید عه لی میرتیبا) بیرى (شه ره فنا مه) ی له مه ر دابه شكردنی زاره كانی كوردی به م شیوه یه شیکردووته وه .

۲۸- جهمال نه به ز، زماني یه كگرتووی كوردی، ۱۹۷۶ : ۲۲-۲۳.

فواد حەممە خورشید : زار و شیۆه زاره‌کانی زمانی کوردی بەم شیۆه‌یه دابه‌شکردوو^{۳۲} :

له‌و دابه‌شکردنه‌ جوگرافیانە‌ی شیۆه‌زاره‌کانی زمانی کوردی ئه‌وه‌مان بو‌ ئاشکرا بوو که هه‌موو دابه‌شبوونه‌کان ئاماژه‌ بو‌ چهند ناوچه‌یه‌کی تارا‌ده‌یه‌کی دیاری کراو ده‌که‌ن که بوونی (فه‌یلی)یه‌کان وه‌کو شیۆه‌ زاریکی زمانی کوردی له‌و ناوچانه‌ نیشته‌جی بوونه، به‌لام ئه‌وه‌ی به‌لای ئیمه‌وه‌ زیاتر جی‌گای سه‌رنج بی‌ت ئه‌و دابه‌شکردنانه‌یه‌ که شیۆه‌زاری فه‌یلی به‌ شیۆه‌ زاریکی کرمانجی خواروو داده‌نی‌ت، له‌ هه‌مان کاتدا له‌گه‌ڵ بو‌چوونه‌که‌ی (فواد حەممە خورشید) یه‌ن لورستان دابه‌شی سه‌ر لورپی گه‌وره‌ و لورپی ره‌سه‌ن (بچوک) ده‌کات^{۳۳}. مه‌به‌ستی له‌ لورپی بچوک (فه‌یلی)یه‌کانه‌ بو‌ دیارکردنی شوینی نیشته‌جی بوونیان ده‌لی‌ت: هه‌موو

۳۲- فواد حەممە خورشید، ۱۹۸۵: ۵۸-۷۱.

۳۳- (س.پ)، ۱۹۸۵: ۶۴-۶۵.

هۆزه‌کانی لوری بچوک واته (هۆزه‌کانی ناوچهی پشتی کۆه و پیش کۆه و بالاگریوه) له ژیر سایه‌ی دهسه‌لاتی کوردی خۆیان بوون به‌نازناوی فهیلی ده‌ناسران (General agnomen faille)، واته دانیشتوانی نیوان کرماشان و رووباری دژدا داده‌نیشن^{۳۴}.

دانیشتوانی زاری فهیلی له سنووری عیراق ئیستا له ناوچه‌کانی (به‌غدا - به‌تایبه‌تی گهره‌کی باب ئه‌لشیخ، شوڕیجه، شه‌قامی فه‌له‌ستین، کوت، ناسریه، رومادی - به‌تایبه‌تی گهره‌کی ته‌ئیمیم، (به‌سه‌ره^{۳۵}))، هه‌ندی هۆزی ناو و ده‌روه‌ی خانه‌قین - به‌تایبه‌تی گهره‌که‌کانی ناو شار وه‌ك مه‌لك شاه و کاریزیان و خواروو، هه‌روه‌ها له مه‌نده‌لی، جه‌سان، چله‌ی، كانی خاسان، به‌له‌دروو، قۆره‌تو، چه‌مچه‌قه‌ل، ته‌فه‌قه، شارنو، کیودی، پردی) دا هه‌ن.

هه‌روه‌ها له ناوچه‌کانی که‌رکوک هه‌ولێر و و سلێمانی و ده‌ۆک و چه‌ند ناوچه‌یه‌کی تر نیشه‌جین^{۳۶}.

۳۴- فواد همه خورشید، ۱۹۸۶: ۹۹ - ۱۰۰.

۳۵- چاوپێکه‌وتن: د. جه‌مال ره‌شید: (۲۰۰۸/۳/۲۵): شاری (به‌سه‌ره) فه‌یلیه‌کان بناغه‌یان دانا.

۳۶- ئیستا له شاری که‌رکوک نه‌و ریژه‌یه به‌رز بووته‌وه به چه‌ندین هۆکاری جۆرا و جۆر .

به‌شی دووه

۲- گری:

۱-۱-۲: پیناسه‌ی گری:

گری: له مؤرفیمیکی سهر به‌خۆ یان زیاتر پینک دیت. به‌مه‌رجیک په‌یوه‌ندیه‌کی سینتاکسی به‌هیز له نیوانیادا هه‌بیت. وه‌ک پیکه‌ینه‌ریکی گه‌یه‌نهر ده‌که‌وێته نیوان وشه و رسته، واته له رووی رۆنانه‌وه له رسته بچوو‌کتره و له وشه‌ش گه‌وره‌تره ^{۳۷}.

۱-۲-۲: تایبه‌تی په‌کانی گری:

۱- ده‌بی له گریدا په‌یوه‌ندی هه‌بیت له نیوان سه‌ره و دیارخه‌ردا، واته گری به لایه‌نی که‌مه‌وه ده‌بیت سه‌ره‌یه‌کی تیدا‌بیت.

۲- سه‌ره کپوکی گریه، ته‌نانه‌ت سه‌ره جوړی گریه‌که دیاری ده‌کات و جیای ده‌کاته‌وه له جوړه‌کانی تر، واته به‌هۆی سه‌ره‌وه جوړی گریه‌که ده‌ناسریتته‌وه، شه‌گه‌ر سه‌ره ناو بوو شه‌وا به‌گریه‌که ده‌وتریت گری ناوی، شه‌گه‌ر سه‌ره ناوه‌لناو بوو شه‌وا به‌گریه‌که ده‌وتریت گری ناوه‌لناوی، شه‌گه‌ر سه‌ره کار بوو شه‌وا به‌گریه‌که ده‌وتریت گری کاری،... تادا.

۳- ده‌شیت گری جگه له‌سه‌ره چهند که‌ره‌سته‌یه‌کی تیدا‌بیت، که ده‌بنه که‌ره‌سته‌ی لاوه‌کی گریه‌که و پینان ده‌وتریت دیارخه‌ر.

۴- په‌یوه‌ندی نیوان سه‌ره و که‌رسته لاوه‌کی یه‌که په‌یوه‌ندیه‌کی ده‌سه‌لاتداریه، واته که‌رسته لاوه‌کی یه‌کان له ژیر ده‌سه‌لاتی سه‌ره‌دان، له ناو گریی ناوییه‌که‌دا سه‌ره زاله به‌سه‌ر که‌رسته‌کانی تر‌دا.

۵- سه‌ره شه‌و پیکه‌ینه‌ره‌ی گریه، که هه‌بوونی نه‌ک ده‌رکه‌وتنی له گریدا پیویسته ^{۳۸}.

۶- له گریدا ده‌توانریت که‌رسته لاوه‌کی یه‌کان لادریت به‌بی شه‌وه‌ی کار له رۆنان یان له واتای گریه‌که بکات، به‌لام سه‌ره‌ی گری لنادریت، شه‌گه‌ر لاش بدریت شه‌وا له رۆسانی ژیره‌وه‌دا بوونی ده‌مین ^{۳۹}.

37- 1997, Fattah. M.M: 38

۳۸- دیار عه‌لی که‌مال، ریزمانی کوردی روانگه‌یه‌کی به‌ره‌مه‌ینان و گوێزانه‌وه، ۲۰۰۲: ۴۳

۳۹- قه‌یس کاکل توفیق، په‌یوه‌ندیه‌کانی نێوده‌ق، ۲۰۰۲: ۱۶۰

۷- گری سنووری دیاری کراوی نییه، دهتوانری بی کۆتا فراوان بکریت.

۱-۳-۲: جۆرهکانی گری:

گری ناوی

گری کاری

گری ئاواناوی

گری بهند

۱-۴-۲: گری ناوی:

ئهو بهشه سههه کییهی رستهیه بهلای کهمهوه له ناویک یان جیناویک پیک دیت، یان له کهرستهیه کی سههه کی و کهرستهیه یان چهند کهرستهیه کی لاهه کی (دیارخهر) پیک دیت. دیارخهره کانیش له پیش سههه یان له دواي سههه دهرده کهون، دهشیت دیارخهره کان به یارمهتی مۆرفیمی خستنه سههه یان به بی مۆرفیمی خستنه سههه یه سههه ی گری ناویه کهوه بلکین، جگه له ناو بهشهکانی تری ئاخاوتنی وه کو (جینا، چاوگ) دهتوانن ئهه کی سههه ی گری ناوی ببینن.

۲-۴-۲: رۆنانی گری ناوی:

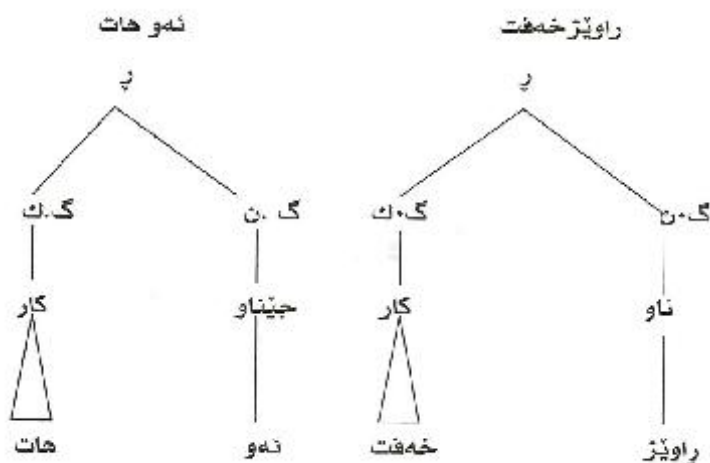
له (ش. ز. ف) دا وهه هه موو زار و شیوه زارهکانی تر سادهترین گری ناوی به پیتی ئهه یاسایه درووست ده بییت.

گ. ن ← (ناو
جیناو)

وهه:

راویژ خهفت.	راویژ نووست.
ئاوات هات.	ئاوات هات.
مانگا مرد.	مانگا مرد.

که موتهر بالگرد. کوتر فری.
 تهو هات. تهو هات.
 ثوان هاتن. ثوان هاتن.
 ئیوه خهفتن. ئیوه نووستن

۲-۴-۳: فراوانکردنی گریبی ناوی:

گریبی ناوی له رووی فراوانکردنهوه رۆژانێکی بی سنووره، چونکه ههتا له توانای ئاخێوه رانی (ش. ز. ف) ههکهدا بێت دهتوانن گریبی ناوی فراوان بکهن، ههر فراوان کردنیکیش له گریبه که رووبدات پشت به دیارخه رهکان ده بهستیت، جا دیارخه ریک بێت یان زیاتر، ناو یان (جیناؤ، چاوگ) ده بێته سه ره ی گریبه که دیارخه ره کانی ش، که به شدارده بن له فراوانکردنی گریبه که دهتوانن له پیش سه ره و له دوا ی سه ره ده ریکه ون.

له رۆژانی گریبی ناویدا دیارخه ره کان دهتوانن به سی شپوه ده رکه ون و ساده ترین گریبی ناوی فراوان بکهن:

- ۱- دیارخه ره کانی پیش سه ره.
- ۲- دیارخه ره کانی دوا (پاش) ی سه ره.
- ۳- دیارخه ره کانی پیش و دوا (لای راست و چهپ) ی سه ره.

۲-۴-۱: ۱- ديارخه ره كاني پيش سهره:

ساده ترين گريي ناوي ده توانييت ديارخه ره كاني پيش سهره وهر گرييت، ديارخه ره كاني پيش سهره راسته و خو به بي هيچ مور فيميك يان وشه يه كي زياده به سهره كه وه ده لكييت و ده بيته ديارخه ري پيشه وه بو سهره ي گريي ناويه كه، واته تهو كه رسته مور فولوزيانه ي كه له پيش سهره ي گريي ناوي ده ره كه ون شه مانه ن:

۱- جيناوي نيشانه:

جيناوي نيشانه ده توانييت له فراوان كردني گريي ناوي به شداري بكات و ببيته ديارخه ري پيش سهره ي گريي ناويه كه.

جيناوي نيشانه لهم (ش. ز) به پيي تاك و كو و دوورو نزيك ده گورييت.
وهك:

۱- ته ي بو كهس و شتي تاكي نزيك :

ته ي كوره خاسه. ته م كوره باشه.

ته ي ژنه هات. ته م ژنه هات.

۲- تهو : بو كهس و شتي تاكي دوور:

تهو كه موتره بال گرت. تهو كوتره فري.

تهو ژنه هات. تهو ژنه هات.

ته يانه: بو كهس و شتي كوي نزيك :

ته ي كوردانه. ته م كوردانه.

ته ي ژنانه. ته م ژنانه.

ته ي قه له مانه. ته م قه له مانه.

بو كهس و شتي كوي دوور:

ته وانه قه ومن. ته وانه خزمن.

ته و كوره يله زه رنگن. ته و كورانه زيره كن.

دەتوانین ئەم یاسایەیی بۆ دابەریژتین:

گ.ن ← جیناوی نیشانه + ناو

و.ه.ك:

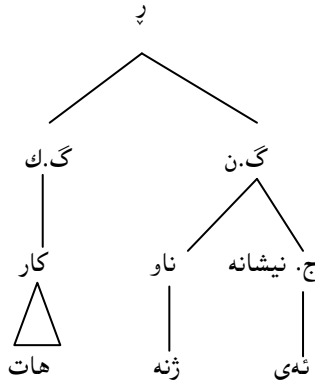
ئەي كۆرپە خاسە. ئەم كۆرپە باشە.

ئەو كە موترە بال گرت. ئەو كۆترە فری.

ئەي ژنانە هاتن. ئەم ژنان هاتن.

ئەوانە قەومن. ئەوانە خزمن.

ئەي ژنە هات

هەندیک جار سەرەي گرتیە ناویە کە دەرە ناکەویت.

و.ه.ك.

ئەيە هات.

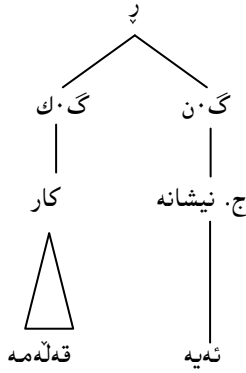
ئەیانە هاتن.

ئەو هات.

ئەوانە هاتن.

ئەيە قەلەمە.

ئەيە قەلەمە

۲- رادە ۴:

يەكەنك لە ديارخەرەكانى پيش سەرە برىتييه لە (رادە) ئەويش كەرستەى وەك (كەمىنگ، كەمى، فرە... تاد) دەگرىتتەو^{۴۱}.

دەتوانىن ئەم ياسايەى بۆ دابريژين:

گ.ن ← رادە + ناو

وەك:

كەمى پوييل ها لە ماڵ. كەمى پارە لە ماڵە.

برى ژن ژانە. هەندى ژن ژانە.

برى دار سوزيا. هەندى دار سوتا.

گشت كور هاتن. گشت كور هاتن؟؟ (گشت كورەكان هاتن.)

گشت منال خەنين. گشت منال پيەكەنين؟؟ (گشت مندالەكان پيەكەنين.)

۴۰- بۆ زانبارى زياتر دەربارەى (رادە) بروانە ئەم سەرچاوانە:

أ - د. قەيس كاكل توفيق، رده له گرتى ناويدا ، ۲۰۰۳: ۱۸-۳۳

ب - د. يوسف شريف، رادە و هەنى تىببىنى دەربارەى رادە، ۱۹۹۹: ۱۱۴-۱۳۲

۴۱- له (ش. ز. ف) دا هەندىك جار لە برى (يىگ) مۆرفىمى (يىگ) بە كاردەيت.

فره سیف خوریا. زۆر سیو خورا.
فره خهلیا سوزیا. زۆردهغل سوتا.

ئەو وشانەى كە (راڧە) ڊەرڊەخەن ڊەتوانن بە سى شىوہى جيا بيان خەينەرۋو:
۱ - وشەكانى (گشت) وەك مۆرفيمىكى سەربەخۆ ڊەچنە پيش گرىي ناوى.
وەك:
گشت كورھاتن. گشت كورھاتن ؟؟(گشت كورەكان هاتن.)

۲ - لە شىوہى وشەكانى (فرە، كەمىنگ، كەمى، برى، حەمكە،...تاد) بەكارڊين.
وەك:

كەمىنگ شير پڙيا. كەمىك شير پڙا.
كەمى پوييل ھا لەمال. كەمى پاره لەمالە.
پرئى ڊار سوزيا. ھەندى ڊار سووتا.
فره سیف خوریا. زۆر سیو خورا.

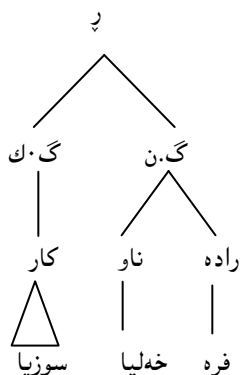
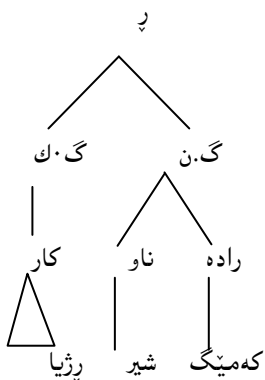
۳ - جگە لەم وشانە ھەموو ئەو ناوانەى كە ڊەشى وەك يەكەيەكى پيوانە بەكاربھيترين
ئەوا بەيارمەتى ئامرازى (يىگ) يان (يىگ)، ياخود (ئى) ھەندىك جار مۆرفيمى(ئى) بە (ئى)
گۆڊەكرىت^{۴۲}.
وەك:

باوشىنگ گول. باوشىك گول.
كويىزى شامى. كوزى شووتى.

۴۲- (كريم زەند) لە ل (۱۴)، زمانى كوردى و ھونەرى وەرگيزان ڊەلئيت: (ئى) لە شىوہ زارى لوريدا نيە.
ئەگەر مەبەستى نوسەر لە لور، لورى بچوك بېت ئەوا ئەو ڊەنگە ئەمرۆ ھەيە، بەلام ھەموو ڊەنگىكى (ئى)
لە (ش. ز. ف)بى بەراود لەگەل (ك. خ) سوک گۆڊەكرىت، تەنانەت ڊەش گۆرىت بۆ (ئى) وەكو لە سەرۋە
روون كراوڊتەوہ.

فره خهلیا سوزیا.

که میگ شیر رژیا.

۳- وشه ی (هەر):

ئهم وشه یه له پیشه وه ده بیته دیارخه ری (سه ره).

ده توائین ئهم یاسایه ی بۆ دابرژیتین:

گ.ن ← هەر + ناو

وهك:

هەر راویژ هات. هەر راویژ هات.

هەر ژن رهنگینه. هەر ژن جوانه.

ده بیته تیبینی ئه وه بکهین وشه ی (هەر) ئه گهر له پیش کار هات ئه وا نابیته دیارخه ر

ته نها له و بارانه دا نه بیته که له پیش ناودا دین و ئه رکی دیارخه ر ده به خشیته .

وهك:

وشه ی (هەر) فره واتایه و چه ند واتایه ك ده به خشیته

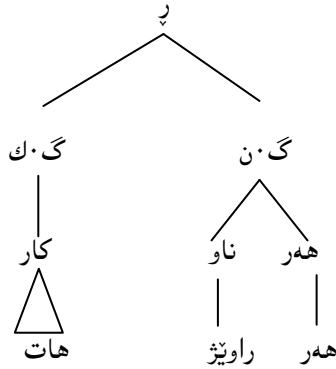
وهك:

هەر = ته نیا هەر ئاوات هات. هەر ئاوات هات.

هەر = وه ته نیا هەر ئاوات ها له شار. هەر ئاوات له شاره.

هەر = به رده وامی هەر کارکه ی؟ هەر ئیش ده که یته.

هەر راویژ هات

٤- وشه‌ی (ته‌نیا):

وشه‌ی (ته‌نیا) ده‌بیته دیارخه‌ری پیشه‌وه‌ی گری‌ی ناوی کاتیك له‌پیش سه‌روه دیت. ئەم وشه‌یه‌ش ئه‌رکی جیا‌کردنه‌وه ده‌بینیت له‌ ناو کۆمه‌ڵیکدا.

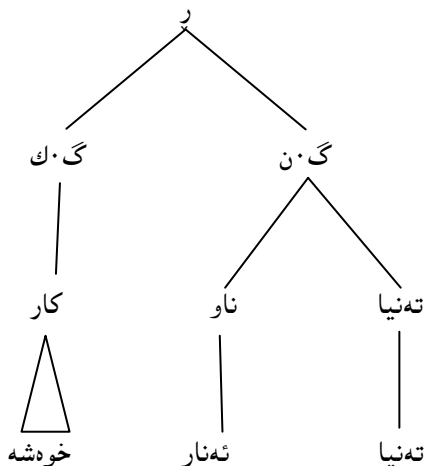
ده‌توانین ئەم یاسایه‌ی بۆ دا‌برێژین:

گ ن ← ته‌نیا + ناو

وه‌ك:

ته‌نیا کور‌ هات.	ته‌نیا کور‌ هات.
ته‌نیا ژن ره‌نگینن.	ته‌نیا ژن ره‌نگینن.
ته‌نیا هه‌نار خو‌شه.	ته‌نیا هه‌نار خو‌شه.

تهنیا ته نار خو هشه

۵- نامرزی پرس:

نامرزی پرس ده توانیت له فراوان کردنی گریی ناوی به شداری بکات و ده بیته دیارخه ری پیش سه ره ی گری ناویه که .

ده توانین ته م یاسایه ی بو دابریتین :

گ.ن ← نامرزی پرس + ناو
وهك:

کام شار خو هشه؟ کام شار خو شه؟

چهن خه ریز ها له مال؟ چهند کاله گ له ماله؟

کام نامه ره سیه پید؟ کام نامه پیت گه یشت؟

ده بیت تبیینی ته وه بکه ین هه موو نامرزه کانی پرس له (ش. ز. ف) دا ته م ته رکه نابینن، تهنیا ته وانیه ی پرساریان له دیارخه ره کانی گریی ناوی پی ده کریت ده توان له پیشه وه گریی ناوی فراوان بکه ن که بریتین له (کام / کامه، چهن).

ٹامرازی پرسى (كام / كامه) پرسىارى له ديارخه ره كانى دواوه پى ده كريت و له دواوه ده چيته سهر (سه ره)، به لام كه به ٹامرازی پرسى (كام / كامه) پرسىارده كريت ته وا شوينه كه ي ده چيته پيشه وه.

وهك:

هه نارى خوش.

ته نارى خواهه.

كام هه نار؟

كام ته نار؟

مندالى باش.

مندالى خاس.

كام مندال؟

كام منال؟

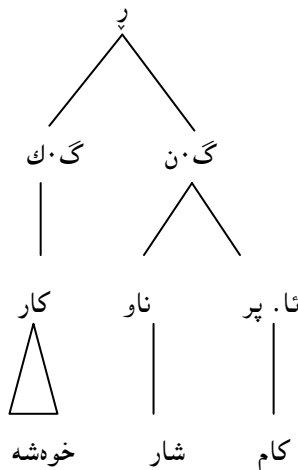
ده بينين وشه ي (كام) پرسىارى پى له ئاولئاو كراوه، به لام له شويني ئاولئاوه كه

به كارنه هاتووه. وهك:

مندالى كام...؟ به لكو خوى خزانده ته پيشه وه.

كام منال؟

كام شار خواهه؟

۶- جیناوی نه فی:

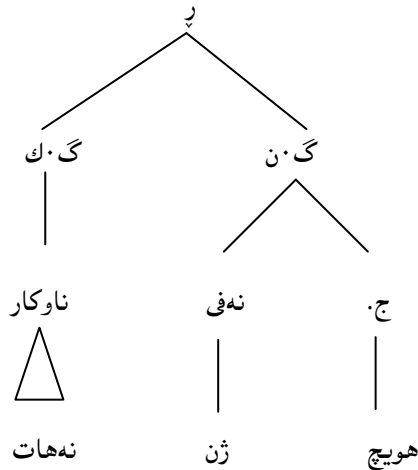
ده بیته دیار خه ری پیش سه ره کاتیک له پیش سه ره دهرده که ویت به م دهرکه و تنه ی گریبه که فراوان ده کات.

مؤرفیمی (هویچ) که بو نه ری به کار دیت و هه مان خاصیتی راده ی هه یه، به لام له رووی رۆنان و پیکهاته وه جیا به له گهل راده، له رووی واتا وه چه مکی راده که ناهیلی. ده توانین ئەم یاسایه ی بو دابریژین:

گ.ن ← جیناوی نه فی + ناو
وهک:

هیچ منداڵ نه نووست.	هویچ منال نه خه فت.
هیچ ژن هات؟	هویچ ژن هات؟
هیچ ژن نه هات	هویچ ژن نه هات.

هویچ ژن نه هات.

۷ - ژماره:

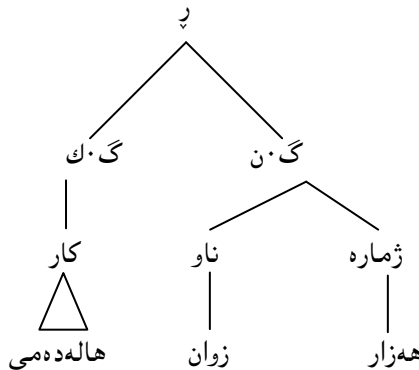
ژماره وهك ديارخهړيكي بهرچاو له (ش، ز، ف) ددردهكهوټ به پيټي دهرکهوتني له گهڼ سهردهدا جوړي ديارخهړه که دهگورټ، واته له پيش سهره و له دواي سهره ددردهكهوټ ژماره به شداري دهکات له فراوان کردني گړي ناوي، هر کاتيک بکهوټته پيش سهره ي گړي ناوي ټوه دهبيته ديارخهړي پيش سهره.

دهتوانينن ټهم ياسايهيه ي بو دابرپيژين:

گ ن ← ژماره + ناو
وهك:

سي کوچگ نانه بان گاوہ.	سي بهرديان خسته سهر گا.
ههزار زوان ها له ده مي.	ههزار زمان له ده ميټي ??
سه د و يهك كونا ها له جه رگي	سه ت و يهك كون له جه رگيټي ??
ههفتا شامي خور يا.	ههفتا شو تي خورا.
چوارم كور كه فت .	چوارم كور كه وت.
دو له سيټي زهويه گه فروشتمان.	دو له سهرسيټي زهويه كه مان فروشت.

ههزار زوان ها له ده مي

دەتوانىيىن ژمارە بە سى جۆر دىيارى بىكەين:

۱ - ژمارەى بنجى

۲ - ژمارەى پىلەى

۳ - ژمارەى كەرتى

۱ - ژمارەى بنجى:

ئەم جۆرە ژمارەىيە ژمارەى دىيارى كراو لە شتى ھاورەگەزدا نىشان دەدات ^{۴۳}.
وہك:

دو كوپ خەفتن. دوو كوپنوستن.

چوار ژن كەفتن. چوار ژن كەوتن.

دییە شامى خوریا. دە شووتى خورا.

لەرۋوی پۆنانەو دەشى لەم زارەدا ژمارە بۆ سى جۆر دابەش بىكەين:

۱- ژمارەى سادە: ھەموو ئەوژمارانە دەگریتتەو تەنھا لە وشەىيەكى بنچىنەىيى پىك دىتن.
وہك:

دو كوپ خەفتن. دوو كوپنوستن.

دییە شامى خوریا. دە شووتى خورا.

بیس منال ھاتن. بیست مندل ھاتن.

شەس ژن نە ھاتن. شەس ژن نە ھاتن.

۲- ژمارەى ناسادە: دوو جۆر دەگریتتەو:

أ- دارژاو: لە ژمارەىيەكى سادە و زیادەىيەكى پىك دىت.

وہك:

پەنجە ژن ھات. پەنجە ژن ھات.

ھەفتا شامى خوریا. ھەفتا شووتى خورا.

۴۳- د. ئەورەجمانى حاجى مارف، پىزىمانى كوردى، ۱۹۹۸: ۶۲

ب - لیکدراو: له دووژماره‌ی ساده پیک دیت.

وهك:

هه‌قده کوپ هات. هه‌قده کوپ هات.
نوزده شامی خوریا. نوزده شووتی خورا.

۳- پیکه‌وه‌به‌ستراو: ((له‌یه‌ک که‌وتنی چهند ژماره‌یه‌ک پیکدیت، که به‌یاریده‌ی (و)ی

پیوه‌ندی پیکه‌وه‌ده‌به‌سترین))^{۴۴}.

وهك:

بیس و دو ژن هات. بیست و دوو ژن هات.
چل و په‌نج کوپ که‌فت. چل و پینج کوپ که‌وت.
هه‌فتا و هه‌فت شامی خوریا. هه‌فتا و هه‌وت شووتی خورا.

۲- ژماره‌ی پله‌یی:

ئهو ژمارانه ده‌گریته‌وه، که له ژماردندا ریزی هاوره‌گه‌ز ده‌گه‌یه‌نن^{۴۵}.

وهك:

هه‌فتم شامی خوریا. هه‌وته‌م شووتی خورا.
چوارم کوپ که‌فت. چوارهم کوپ که‌وت.
دییهم ژن هات. ده‌یه‌م ژن هات.
دومین کوپ که‌فت. دووه‌مین کوپ که‌وت.
هه‌شتمین شامی خوریا. هه‌شته‌مین شووتی خورا.
په‌نجما و په‌نجمین ژن هات. په‌نجما و پینجه‌مین ژن هات.

۴۴ - (س. پ): ۸۷-۸۸

۴۵ - (س. پ): ۸۸

* - له (ش. ف) دا، که ژماره‌ی دارپه‌ژراو یان لیکدراو له ژماره‌ی ساده درووست ده‌کریت، ئهو ژماره‌ی سادانه‌ی به‌ده‌نگی (کۆنسانت) کۆتاییان دیت، له‌کاتی لیکدان له‌گه‌ل زیاده‌که، که به‌ده‌نگی (کۆنسانت) ده‌ست پیده‌کات ئه‌وا ده‌نگی (قاول) وهرناگریت، ئه‌گه‌ر وهرش بگریت راسته‌وه‌خۆ له‌گۆکردندا ده‌کریت.

۳- ژماره‌ی کهرتی:

(ژماره‌ی کهرتی ئەندازە‌ی کهرت رادەگە‌یەنی) ^{٤٦}.

ئەم جۆرە ژمارە‌یە هەمان چەمکی رادە‌ی هە‌یە.

و‌ەك:

دو له سە‌ر سە‌ی زە‌ویە‌کە‌مان فرۆشت.	دو له سە‌ی زە‌ویە‌گە‌ فرۆشتمان.
یە‌ك له سە‌ر پینجی مە‌رە‌کان مردن.	یە‌ك له پە‌نجی مە‌یە‌گان مردن.
دووله سە‌ر چواری کورپ‌کان خ‌زمن.	دو له چواری کورپ‌گان قە‌ومن.

له (ش. ز. ف) دا له بری ناو‌هینانی که‌رتە‌کان و‌ه‌کو (دو له سە‌ی، یە‌ك له

پە‌نج،... تاد)

زیاتر وشە‌ی (کو‌ت) بە‌کار‌دە‌یت.

و‌ەك:

دو بە‌شی زە‌ویە‌کە‌مان فرۆشت.	دو کو‌تی زە‌ویە‌گە‌ فرۆشتمان.
چوار بە‌شی کورپ‌گان خ‌زمن.	چوار کو‌تی کورپ‌گان قە‌ومن.

جینگای سە‌رنجە‌ ئە‌گەر زانیاری له‌نیوان قسە‌کەر و بی‌سەر و دە‌وروبەر هە‌بیت یان نە‌بیت

دە‌ربارە‌ی رووبە‌ری زە‌ویە‌کە‌، یان ژمارە‌ی کورپ‌گان، ئە‌وا وشە‌ی (کو‌ت) هە‌ر‌بە‌کار‌دە‌یت، دە‌شی

له‌کاتی گ‌فتو‌گۆ‌ زانیاریە‌کان بخ‌ری‌تەر‌وو.

٨- گ‌ریی ئاو‌لناوی پ‌له‌ی بالا:

گ‌ریی ناوی سادە‌ فراوان دە‌کر‌یت بە‌ ئاو‌لناوی پ‌له‌ی بالا کاتێ‌ک‌ که‌ دە‌که‌وتتە‌ پ‌یش سە‌رە‌ی

گ‌ریی ناویە‌کە‌، لە‌م (ش. ز) دا تە‌نها ئاو‌لناو له‌ پ‌له‌ی بالا دە‌توانیت بی‌ت بە‌ دیارخە‌ری پ‌یش

سە‌رە‌ی گ‌ریی ناوی.

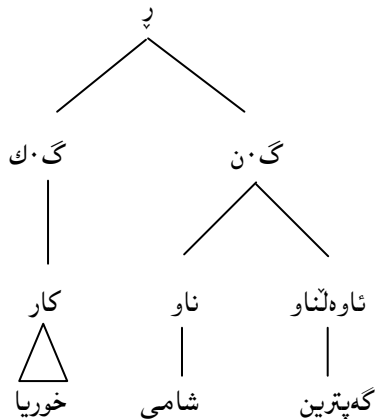
دە‌توانین ئە‌م یاسایە‌ی بۆ‌ دا‌پ‌رێ‌ژین

گ‌ن ← گ‌. ناو پ‌له‌ی بالا + ناو

وهك:

خاسترین قه‌له‌م شكیا. باشترین قه‌له‌م شكا.
گه‌پترین شامی خوریا. گه‌وره‌ترین شووتی خورا.
دریژترین دار بوهر. دریژترین دار بهره.

گه‌پترین شامی خوریا

۹- بریناو:

له (ش. ز. ف) دا بریناو وهك دیارخه‌ریکی چالاک له پیش سه‌ره‌ی گری‌ی ناوی دهرده‌كه‌ویت و ئه‌ركی فراوان كردنی گری‌یه‌كه ده‌بینیت، واته ده‌بیتته دیارخه‌ری پیش سه‌ره‌ی گری‌ی ناوییه‌كه، ئه‌م بریناوانه‌ش به‌پیی ده‌سه‌لانی (ئاینی، سیاسی، خزماییه‌تی، پیشه‌یی) دابه‌ش کراون^{۴۷}. بری ناو له پیشه‌وه سه‌ره‌ی گری‌ی ناوی فراوان ده‌کات. ئه‌و دیارخه‌رانه‌ی ده‌كه‌ونه پیش سه‌ره‌ی گری‌ی ناوی پییان ده‌لین (بریناو)، ئه‌وانه‌ی ده‌كه‌ونه دوا‌ی سه‌ره‌ی گری‌ی ناوی پییان ده‌لین (له‌قه‌ب)^{۴۸} *.

۴۷- ئاواز همه صدیق، ریزیونی که‌رسته له زمانی کوردی دا، ۱۹۹۶: ۳۲-۳۴

۴۸- د. محمد فاروق صدیق، ده‌ستوری پیوه‌لکانی مرۆفتناو ((به‌ناوی باوک و باپیر و له قه‌به‌وه له زمانی

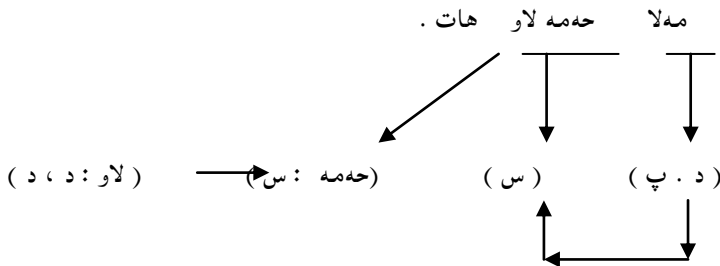
کوردی وچه‌ند زمانیکی تردا))، ۱۹۹۰: ۲۱

ته گهر له گرييه كې له و جوړه شو تېښينه يې سهره وه مان به دې نه كړد شو ا گرييه كه دوو سهرې ده بېت و ناتوانين بلين كاميان له ژير ده سلا تي شوې تريان دا به . هه نديك جار سهرې گري ناويه كه خوي له خويدا ناويكي ليكدراوه كه دېته ناو رسته وه به سانايي ديارخهري پيشه وه وهرده گريت و ده بېته سهرې گري ناويه كه ، به لام بووني دوو سهرې له سهرې گرييه كه دا هه رده مينيت .

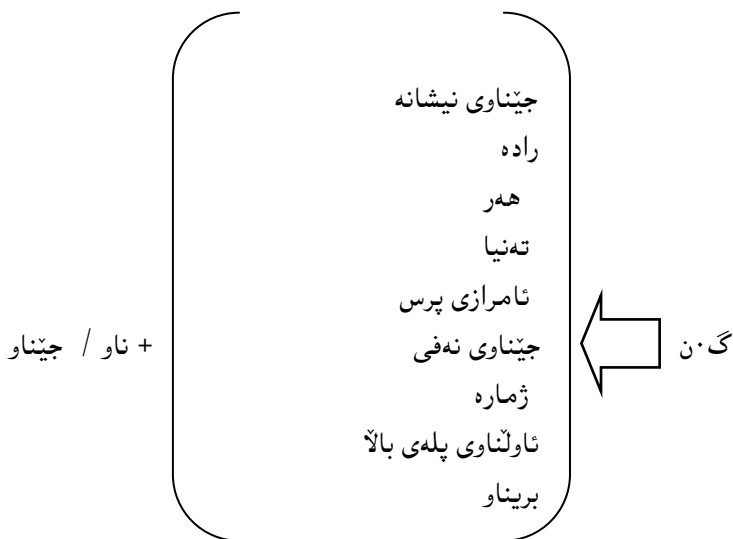
وهك:

مه لا حمه لاو هات.

له م رسته يه (مه لا) ديارخهري سهرې (حه مه لاو) ه و گريي ناويه كه ي فراوان كړدوه .

همموو ٿه و ديارخه رانه ي پيشه وهى گريى ناوى كه له سه ره وه باس مان كردن ده توانين له ياساييه كدا كو يان بكه ي نه وه .

له م (ش. ز) هدا زياتر له ديارخه ريك ده توانن له پيش سه ره كه وه ده ركه ون به بى هيچ مؤرفيميكي خستنه سه ر.

وهك:

ٿه و گوٺه ٿه و گوٺه

ٿه و دوو گوٺه

ٿه و دو گوٺه

ته نيا ٿه و دو گوٺه ته نها

ٿه و دوو گوٺه

ههر ته نيا ٿه و ره نكي نترين گوٺه .

ههر ته نها ٿه و جوان ترين گوٺه .

ههر ته نيا چهن گوٺيگ هاتن .

ههر ته نها چهن گوٺيگ هاتن .

ته نيا ماموسا شنه هات .

ته نها ماموستا شنه هات .

ههر ته نيا ماموسا شنه هات .

ههر ته نها ماموستا شنه هات .

ههر هويچ كور نه هات .

ههر هويچ كور نه هات .

ههر هويچ ماموسا شنه نه هات ؟

ههر هويچ ماموستا شنه نه هات ؟

به پيئي سنووري ريزبهندي هاتني ديارخه ره كان دياريكراوه، له هه مان گريدا هه ندي ديارخه
 له گهلا هه نديكي تر هه رگيز له گرييه كدا به يه كه وه ده رناكه ون، نه گه ر ده ركه ون رسته ي نارپيژمانی
 درووست ده كات.

وهك:

تهو گوله	تهو گوله
تهو دوو گوله.	تهو دو گوله.
دوو تهو گوله *	دو تهو گوله *
هه رتهو دوو گوله.	هه رتهو دو گوله.
دوو تهو هه ر گوله *	دو تهو هه ر گوله *
تهو دوو هه ر گوله *	تهو دو هه ر گوله *
تهنھا هه ر تهو دوو گوله.	تهنیا هه ر تهو دو گوله.
هه ر تهنھا تهو دوو گوله.	هه ر تهنیا تهو دو گوله.
تهنھا دوو تهو هه ر گوله *	تهنیا دو تهو هه ر گوله *
هه ر تهنھا تهو جوانترین گوله.	هه ر تهنیا تهو ره گینترین گوله.
هه ر تهو تهنھا جوانتین گوله.	هه ر تهو تهنیا رهنگینترین گوله
جوانترین تهو هه ر تهنھا گوله *	رهنگینترین تهو هه ر تهنیا گوله *
هه ر تهو جوانترین تهنھا گوله *	هه ر تهو رهنگینترین تهنیا گوله *
هه ر تهنھا تهو چهند گوله هاتن.	هه ر تهنیا تهو چهن گوله هاتن.
تهنھا هه ر تهو چهند گوله هاتن.	تهنیا هه ر تهو چهن گوله هاتن.
تهو هه ر چهند تهنھا گوله هاتن *	تهو هه ر چهن تهنیا گوله هاتن *
چهند هه ر تهنھا گوله هاتن *	چهن هه ر تهنیا گوله هاتن *
چهند هه ر تهنھا تهو گوله هاتن *	چهن هه ر تهنیا تهو گوله هاتن *
تهو هیچ گولی نه فروشت *	تهو هویچ گول نه فروش *
هیچ تهو گولی نه فروشت.	هویچ تهو گول نه فروش.
هه رتهنھا تهو هیچ گولی نه فروشت.	هه رتهنیا تهو هویچ گول نه فروش.
هیچ تهنھا تهو هه ر گولی نه فروشت.	هویچ تهنیا تهو هه ر گول نه فروش.
تهو تهنھا گولی نه فروشت.	تهو تهنیا گول نه فروش.

ته نیا ټو گوډ نه فروش. ته نھا ټو گوډی نه فروشت.
 همر ته نیا ټو دو کورپله هاوردنه ی. همر ته نھا ټو دوو کورپه هیئا.
 همر هوپچ ټو دو ته نیا کورپله هاوردنه ی * همر هیچ ټو دوو ته نھا کورپه هیئا *

له دیارخه رکانی پیښه وهی سهره ی گری ناری ټه م خالانه تیبینی ده که یین:
 ۱- ټه گهر (چوار) دیارخه له پیښ سهره ی گری ناری بیټ ټه وا (همر، ته نیا) ده بنه
 دیارخه ی هره کوټایی دیارخه رکانی دوی خو یان، واته له هه موو دیارخه رکانی تردوورتر
 ده که ونه وه له سهره.
 ۲- دیارخه ی (ژماره) راسته وخو ده که ویتته پیښ سهره ی گری ناوی و ریگا به هیچ
 دیارخه ریکی تر نادات بکه ویتته نیوانیان، واته هه رچی دیارخه ی تر هه یه ده که ونه پیښ
 (ژماره) و ده بنه دیارخه بوی.

۲-۵: ۲- دیارخه رکانی دوی سهره:

ساده ترین گری ناری فراوان ده که ریټ به یارمه تی دیارخه رکانی دوی سهره ټه م
 دیارخه رانه ش چ راسته وخو به بی هیچ مؤرفیمیکی خسته سهر بیان ناراسته وخو به یارمه تی
 مؤرفیمی خسته سهر به سهره ی گری که وه ده لکین و ده بنه دیارخه ی دوی سهره ی گری
 ناوییه که، که واته ده توانین دوو کو مه له دیارخه ی دوی سهره دیارکه یین:

- ۱- دیارخه رکانی دوی سهره به بی مؤرفیمی خسته سهر.
- ۲- دیارخه رکانی دوی سهره به یارمه تی مؤرفیمی خسته سهر.

۱- دیارخه رکانی دوی سهره به بی مؤرفیمی خسته سهر:

ټه م دیارخه رانه راسته وخو به سهره وه ده لکین و گری که فراوان ده که ن و ده بنه دیارخه ی
 دوی سهره ی گری ناوییه که، دیارخه رکانیش بریتین له مؤرفیمی (ناسراو و نه ناسراو) ټا ک و
 کو، جیناوی خاوه نیه تی.

بەم شىۋانەى لاي خوارەوہ:

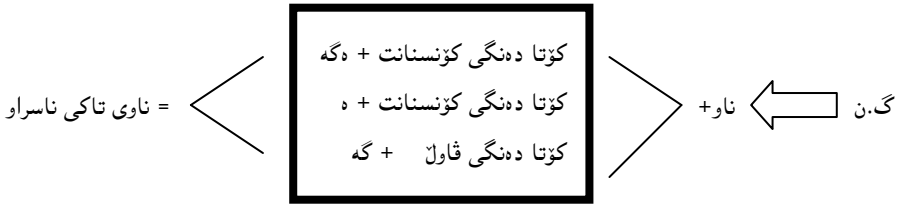
۱- مۆرفىمى (ناسراو و نەناسراو)ى تاك و كۆ بەم شىۋانە دەبنە ديارخەرى دواى سەرہ:

۱ - مۆرفىمى ناسراو ى (ەگە)، كە چەند ئەلۆمۆرفىيىكى تىرى ھەيە بىرىتىن لە (گە، ە). مۆرفىمى (گە) ھەمان مۆرفىمى (ەگە) يە تەنھا دەنگى (ە) كرتاۋە بۆ سووك كىردنى گۆكردن مۆرفىمى (ە) ھەر مۆرفىمى (ەگە) يە. (گە) ەكەى كرتاۋە و بووہ بە (ە) بۆيە لە گۆكردندا بېرگەى دووہم دريژ دەكرىتەوہ بە ئەندازەى دريژى (ەگە) كە ^{۴۹}. ئەم مۆرفىمانە (ەگە، گە، ە) دەچنە سەر گىپى ناوى و گىپىكە لە دواۋە فراوان دەكەن و دەبنە ديارخەر بۆ سەرەى گىپىكە دەرکەوتتىيان لە دواى سەرەى گىپى ناوى بەم شىۋانەى لاي خوارەوہ دەبييت:

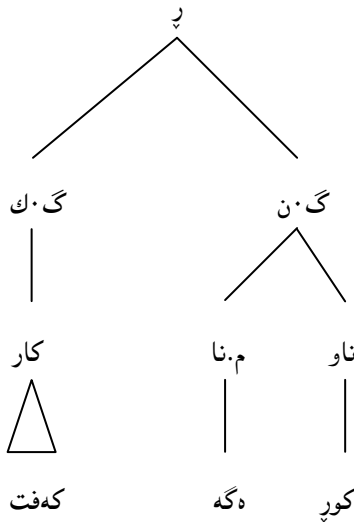
وہك:

۱- منالەگە ھات.	مندالەكە ھات.
ژنەگە سوزيا.	ژنەكە سوتتا.
كەموتەرەگە بال گىرد.	كۆترەكە فېرى.
۲- داناكە ھات.	داناكە ھات.
مانگاگە لە وەريا.	مانگاگە لە وەپرا.
گياگە خورپا.	گياكە خورا.
قسىگە خاسە.	قسەكە باشە.
۳- ژنە ھات.	ژنە ھات.
بىزە مرد.	بىزە مرد.

کهواته دتهوانین ئەم یاسایه ی بۆ دابریژین:

کورپه گه كهفت

له هه‌ندێ گری (ی) نیمچه قاول ده‌که‌ویته نیوان کۆتا دەنگی ناوه‌که و مؤرفیمی (ه‌گه‌ی) ناسراوی ئەم هاتنه ناوه‌یه بۆ ئەوه‌یه هیشوو قاول دروست نه‌بییت. وەك:

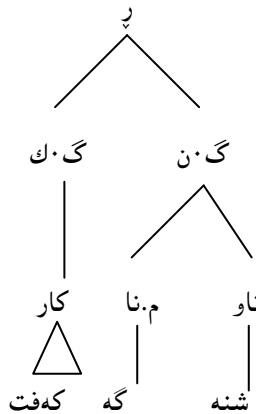
ماسییه‌گه خوریا.

مؤرفمی ناسراوی له‌ پرووی ریزمانه‌وه له‌گه‌ڵ هه‌ردوو جزری ناو (گشتی و تایبه‌تی) به‌کارده‌یت به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی زیاتر له‌گه‌ڵ ناوی گشتیدا به‌کارده‌یت و ه‌کو ناوه‌کانی سه‌ره‌وه،

هەرچهنده له هه‌ندی چوارچێوه‌ی قسه‌کردندا بۆ ناوی تاییه‌تیش به‌کار دێت، به‌لام ئهم باره ده‌گمهنه، چونکه ناوی تاییه‌تی خۆی له خۆیدا چه‌مکی ناسراوی تێدا به‌وهك:

شنه‌گه هات. شنه‌که هات.
 ئاواته‌گه خه‌فت. ئاواته‌که نووست.

شنه‌گه هات

٢ - مۆرفیمی نه‌ناسراوی (یگ) و ئه‌لۆمۆرفه‌که‌ی (ی):

له‌م (ش. ز) دا مۆرفیمی نه‌ناسراوی به‌شدارای له فراوان کردنی گری‌ی ناوی ده‌کات وهك ديارخه‌رتیکی دو‌اوه‌ی سه‌ره‌ی گری‌ی ناوی. ده‌توانین ئهم یاسایه‌ی بۆ دا‌برێژین:

گ.ن ← ناو + (یگ، ی)

وهك

كوپێگ هات. كوپێك هات.

ئه‌ناریگ خوریا. هه‌ناریك خورا.

ژنی هات. ژنی هات.

بزنی مرد . بزنی مرد .

مؤرفیمی (ی) له بنه رتدا هر مؤرفیمی (یگ) ه که کرتاوه، چونکه له کاتی گوگردندا به
شندازهی (یگ) دریت ده کریتتهوه .^{۵۰}

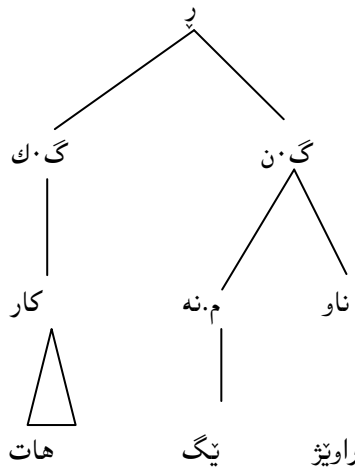
مؤرفیمی نه ناسراوی له (ش. ز) ه که دا ده چیتته سهر هموو ناویک واته شه و ناوانه ی به
کؤنسانت یان به قاول کؤتاییان هاتووه، ههروه ها ده چنه سهر ناوی تایبته تیش.

وهك

راویت یگ هات . راویت یک هات .

چرؤیی خفت . چرؤیی نووست .

راویت یگ هات

شه و ناوانه ی کؤتاییان به دهنگی قاول هاتووه و مؤرفیمی (ی) نه ناسراوی و هره ده گریت
شه و مؤرفیمی (ی) نیمچه قاول ده چیتته نیوان ناوه که و مؤرفیمه نه ناسراوه که .
وهك:

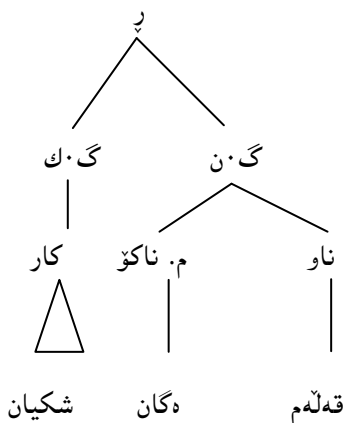
چرۆیی ھات.
ھاوړپیی څه نى.

۳ - مؤرفیمی ناسراوی کۆ: ده چیتته سهر ناوی تاك و ده يكاته ناویكى كوی ناسراو و ده بیته دیارخه ری دواى سهره ی گری ناوییه كه، مؤرفیمی كۆ بریتیه له (ا ن) ټهم مؤرفیمه له گه ټه و ناوانه دیت كه مؤفیمی (ه گه) ی ناسراویان پیوهیه.

گ.ن ← ناو + ان
وهك:

داره گان مه ورن. داره كان مه برن.
ژنه گان كه فتن. ژنه كان كه وتن.
قه ټه مه گان شكیان. قه ټه مه كان شكان.
میه گان فروشتمان. مه ره كانمان فروشت

قه ټه مه گان شكیان

مۆرفىمى ناسراوى كۆ به پىي ياساى سەرەوۋە لە (ەگە + ان) پىك دىت، بەلام لەگەل ئەو ناوانەى كۆتاييان بە دەنگى قاول ھاتوو، (ە) ى (ەگە) ى ناسراوى لە ناودەچىت بۆ ئەو ھىشوو قاول دروست نەيىت.

وہك:

مانگاگان دوشيان. مانگاگان دۆشان.

پەردەگان دريان. پەردەگان دران.

ھەندىك جار مۆرفىمى (ەگە) ھەردوو دەنگى (ە) ى دەكرتيت تانھا (گ) لى دەمىنيتەو ھەم دۆخەش تەنھا لەگەل (ان) ى كۆ روودەدات كاتىك ناوھەكە كۆتاي بە دەنگى (ا، ە) دىت.

وہك:

داناگان ھاتن. داناگان ھاتن.

مانگاگان دوشيان. مانگاگان دۆشان.

پەردەگان دريان. پەردەگان دران.

پەنجەرەگان شكيان پەنجەرەگان شكان.

جگە لە ناوى گشتى ناوى تايبەتیش لە (ش. ز) ھەكەدا مۆرفىمى (ان) ى كۆ وەردەگرىت چ

لەگەل ناويك كۆتايى بە دەنگى كۆنسانت ھاتىت يان كۆتايى بە دەنگى قاول ھاتىت.

وہك:

زازاگان لكيان وەتوركياو. زازاگان لكان بە توركياو.

برواگان لە بان خانگ خەفتن. برواگان لە سەرخانوو نووستن.

۴ - مۆرفىمى كۆى نەناسراوى (گەل) و ئەلۆمۆرفەكانى (ھىل، يىل)

گرىي ناوى فراوان دەكرىت لە دواو بە يارمەتى مۆرفىمى كۆى نەناسراو، مۆرفىمى

نەناسراوھەكەش دەيىتە ديارخەرى دواو ھى گرىي ناويەكە.

دەتوانىن ئەم ياسايەى بۆ دابريژىن.

گ.ن ← ناو + (گەل، ھىل، يىل، ەل)

وہك:

کورگهل هاتن. کورگهل هاتن؟؟ (کورپه گان هاتن.)

ژنه ییل کهفتن. ژنان کهوتن.

گایل خهفت. گایهل نووست؟؟ (گایه کان نووستن.)

ههردوو مؤرفیمی (هیل، ییل) له نه ژاد دا شه لؤمؤرفی (گهل) ن. چونکه دهنگی یه که می

(گهل) کرتاوه و دهنگی (ی) خلیسکاوه ته نیوان (ه - ل) بووه به (هیل)، به لام (ییل) پاش

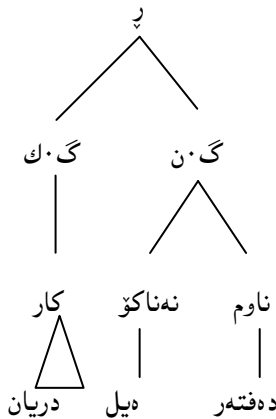
کرتاندنی (ه) په یدابوو، ده چیتته سه ره ئه و ناوانه ی به دهنگی (ا) کؤتایان هاتوو، وه کو

(گایل).

له ناوچه کانی سنوری عیراق زؤربه دگمهن (هل) به کاردیت، ته نانهت له ناوچه کانی ()

سه رپولژهاو، کرماشان)ش زؤربه دگمهن (هل) به کاردیت^{۵۱}.

دهفته ره ییل دریان

لهم (ش. ز. ف) دا ناوه کانی وهك (قه لهم، دهفته،...تاد) ده توانن ههردوو مؤرفمی (ان،

هیل)ی کۆی ناسراو و نه ناسراو و هه ر بگرن.

وهك:

قه له مه گان شکیان. (کۆی ناسراو)

قه له مه ییل شکیان. (کۆی نه ناسراو)

۵۱ - هیوا زهندی، للکتابه باللجه الفیلیه، ۲۰۰۷: ۲۷

له (ز. ك. خ) دا هه نديك ناوی گشتی ده توانن مۆرفیمی كۆی ناسراو وهرگرن، به لام ناتوانن مۆرفیمی كۆی نه ناسراوی وهریگرن.

وهك:

قه له مه كان شكان.

قه له مان شكان *

۲- جیناوی خاوه نیه تی:

گری ناوی به جیناوی لكاو (م، د/ت، ی، مان، تان، یان) له دواوه فراوان ده كریت وچه مکی خاوه نیستی ده به خشیت، ئه م جیناوه راسته وخۆ به سه ره ی گری ناویه كه وه ده لكییت و ده بیته دیارخه ری دوا ی سه ره كه، جا سه ره ی گری ناویه كه ناوی گشتی یان ناوی تایبه تی بییت.

گ.ن ← ناو + جیناوی لكاو

وهك:

باوگم هات. باوكم هات.

منالمان خه نی. مندالمان پیكه نی.

ژنت خه فت. ژنت خه وت.

دالگم هات. دایکم هات.

دالگ (ت/د) هات. دایکت هات.

دالگ (ی) هات. دایکی هات.

دالگمان هات. دایکمان هات.

دالگ (ت/د) ان هات. دایکتان هات

دالگیان هات. دایکیان هات.

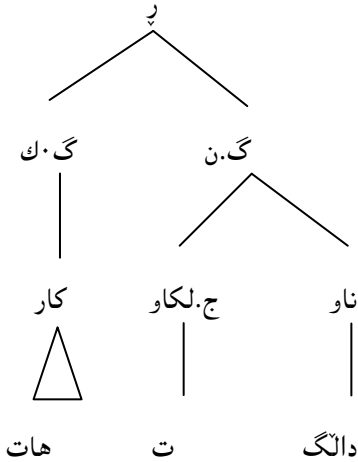
ژنم خه نی. ژنم پیكه نی.

ژن (ت/د) خه نی. ژنت پیكه نی.

ژنی خه نی. ژنی پیكه نی.

ژنمان خه‌نی. ژنمان پیکه‌نی.
 ژن (ت / د) ان خه‌نی. ژنتان پیکه‌نی.
 ژنیان خه‌نی. ژنیان پیکه‌نی.

دالگت هات

۳- له‌قهب:

له دواوه گړی‌ی ناوی ساده فراوان ده‌کات به‌بی هیچ مؤرفیمی‌کی خستنه‌سهر به ناوه‌که‌وه ده‌لکیت و ده‌بیته دیارخه‌ری دواوه‌ی سهره‌ی گړی‌ی ناوییه‌که، هه‌مان نه‌گه‌ره‌کانی (بریناوه) که‌باسمان کرد له (له‌قهب) به‌دی ده‌کریت، بویه جاری‌کی تر لییان نادویین.

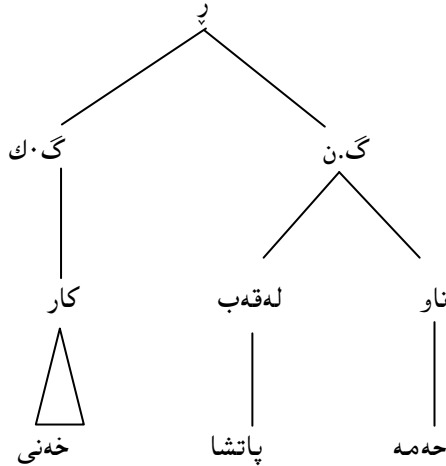
گ.ن ← ناو + له‌قهب

وه‌ک:

هه‌سه‌ن ناغا هات . هه‌سه‌ن ناغا هات .

حه مه پاتشا خه نی. حه مه پاشا پینکه نی.
عه لی فهیلی ها له به غا. عه لی فهیلی له به غدایه.

حه مه پاتشا خه نی:

۴- چاوگ:

چاوگ له دواوهی گریی ناوی ده توانیئت گرییه که فراوان بکات له گرییه که دا ناو ده بیته سه ره و (چاوگ) ش ده بیته دیارخه ی دوا ی سه ره ی گری ناوییه که.

گ.ن ← ناو + چاوگ

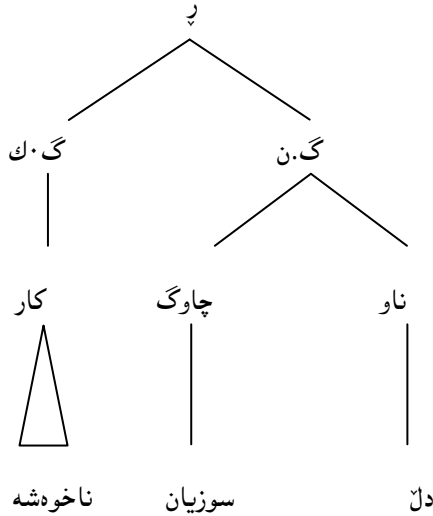
وهك:

دل سوزیان ناخو شه. دل سوتان ناخو شه.

هۆره چرین خو شه^{۵۲}. هۆره ووتن خو شه.

۵۲- (فهیلی)یه کان له پرسه ی پیاوان (هۆره)یان چریوه، له پرسه ی ژنانش (چه مه ری)یان چریوه.

دل سوزيان ناخوڤشه

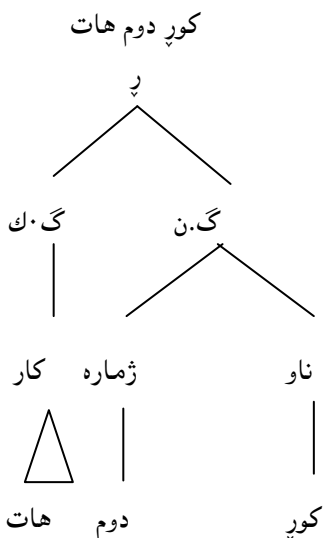
۵- ژماره:

ژماره گړی ناوی فراوان ده کات، ده بیته دیارخه ری دواى سه ره گړی ناوییه که. جوره کانی ژماره مان باس کرد بویه لیره ده ته نهها نمونه یان بۆ دینینه وه.

گ.ن ← ناو + ژماره

وهك:

كوپ دووم هات. كوپى دووم هات.
 شامى هه فتم خوریا. شوتى هه وتم خورا.
 ژن دبیهم هات. ژنى دبیهم هات.
 كوپ دوومین كهوت. كوپى دووه مین كهوت.
 شامى هه شتمین خوریا. شوتى هه شتمه مین خورا.

۶- لارپسته:

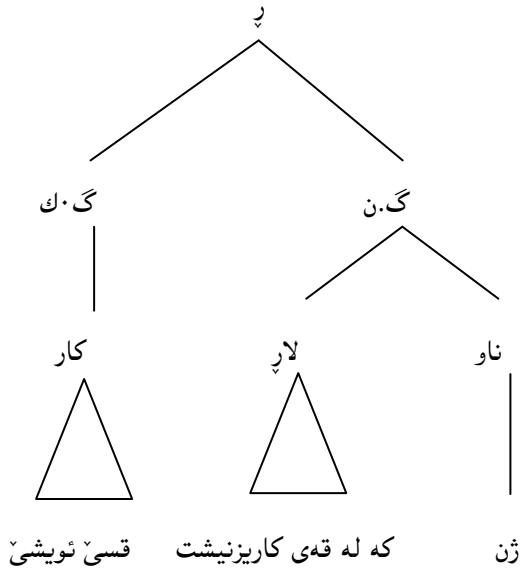
لارپسته نه و پرسته شوینکه وتووویه که سهر به خوئی سینتاکسی نییه و به شیکه له پرستهی سهره کی به یارمه تی مؤرفیمی گهیه نه ری (که) به پرستهی سهره کی یه وه ده لکیت، ده توانیت له دواوه گریی ناوی فراوان بکات له گرییه که دا ناو ده بیته سهره و لارپستهی گهیه نه ریش ده بیته دیارخهی دواوی سهره ی گری ناوییه که. ده تونین هم یاسایه ی بو دارپژین:

گ.ن ← ناو + لارپسته

وهك:

راویژ، که له قهی دالگت بوی خهفت. راویژ، که له ته نیشته دایکت بوو نووست. که موتهر، که له بان دارنیشته ره نگینه. کوتر، که له سهر دار نیشته جوانه. ژن که، له بان کاریز نیشته قسی ئویشی. ژن، که له سهر کانی دانیشته قسه ده لی.

منال، که بویچگ بوی ته ژنه فی. مندا، که بچوک بوو تیده گات.
ژن، که له قه ی کاریزنیشت قسی ئویشی.

۲ - دیارخه رەکانی دواى سهره به یارمه تی مؤرفیمی خستنه سهر:

أ - گرتی ناوی ساده فراوان ده کریت به یارمه تی دیارخه رەکانی دواوه ئەم دیارخه رانهش به شیوه یه کی ناراسته و خو به یارمه تی مؤرفیمی خستنه سهری (ی) به سهره که وه ده لکین و ده بنه دیارخه ری دواى سهره ی گرتی ناوییه که . بهم شیوانه ی لای خوا ره وه:

۱- گرتی ناوی:

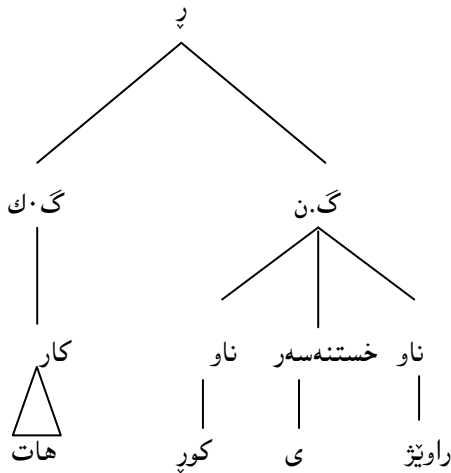
گرتی ناوی به گرتی ناوی له دواوه فراوان ده کریت به یارمه تی مؤرفیمی خستنه سهری (ی)، گرتی ناوییه زیاده کهش ده بیته دیارخه ر بو گرتی بنه ره تییه که، واته ده بنه سهره و دیارخه ر.

گ.ن ← ناو + ی + گ.ن

ودهك:

- شنه‌ی ژن خه‌فت. شنه‌ی ژن نووست.
- راویژی کورپ هات. راویژی کورپ هات.
- ناوی کاریز پریا. ناوی کانی پرا.
- چاوانی خالوم ها له ناوایی. چاوانی خالوم له دئییه.
- شنه‌ی دختور زانایه. شنه‌ی دکتور زانایه.
- گه‌شبینی میمگم ره‌نگینه. گه‌شبینی پورم جوانه.
- که‌موت‌ره‌گه‌ی راویژ بال‌گرد. کۆت‌ره‌گه‌ی راویژ فری.

راویژی کورپ هات

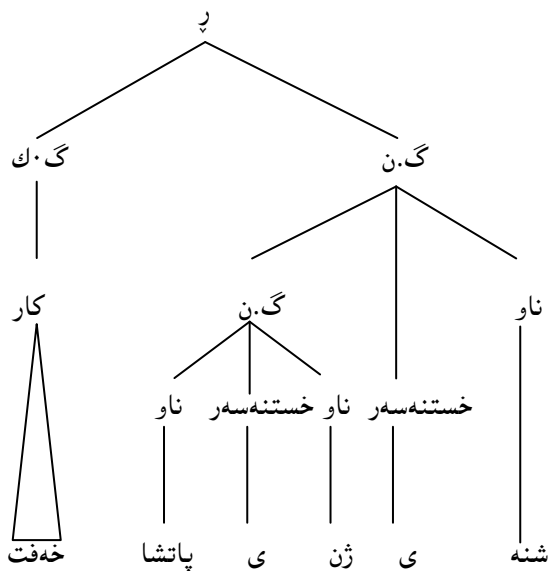

ده‌توانین گری‌ی ناوی ساده فراوان بکھین به هه‌مان دیارخه‌ری دوا‌ی سه‌ره، واته به زیاد‌کردنی زیاتر له دیارخه‌ریک له دوا‌ی سه‌ره‌ی گری‌ی ناوییه که هه‌موو دیارخه‌ره‌کانی دوا‌ی سه‌ره‌ش به یارمه‌تی مؤرفیمی (ی) خستنه سه‌ر پیکه‌وه ده‌لکیتریت و ده‌بنه دیارخه‌ر بۆ سه‌ره‌ی گری‌ی ناوییه که.

وهك:

شنه‌ی ژنی پاتشا خهفت. شنه‌ی ژنی پاشا نووست.
راویژی کورپی برام هات. راویژی کورپی برام هات.
ئاوی کاریزی کوردستان فرهس. ئاوی کانی کوردستان زۆره.

شنه‌ی ژنی پاتشا خهفت

۲- ئاوه‌لئاو:

ئاوه‌لئاو گریبی ناوی ساده فراوان ده‌کات و ده‌بیته دیارخه‌ری دوا‌ی سه‌ره به یارمه‌تی

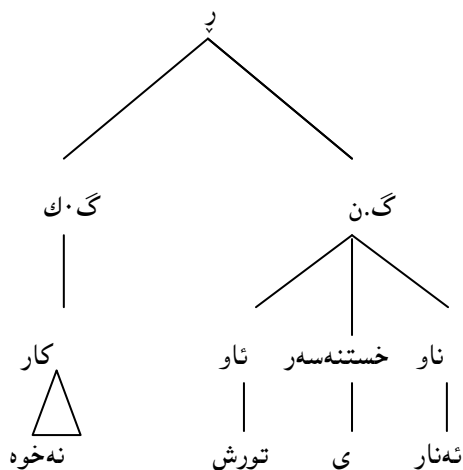
مۆرفیمی خستنه‌سهری (ی).

گ. \leftarrow نئاو + ی + ئاو

وهك:

ئه‌ناری تورش نه‌خوه. هه‌ناری تورش مه‌خۆ.

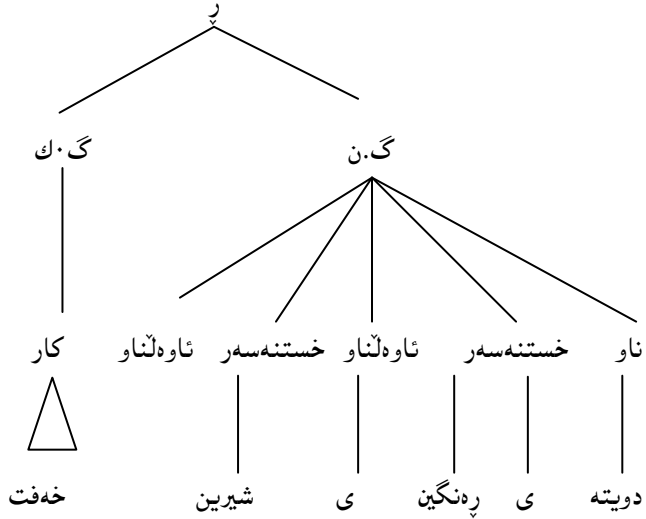
وہ فری چہرمگ دویم. بہ فری سپیم دیت.
 دویتہی پرنگین خفت. کچہی جوان نووست؟؟ (کچی جوان نووست)
 کورہی زہرنگ هات. کوری زیرهك هات.
 ئەناری تورش نہخوہ.

گری ناوی دەتوانریت زیاتر فراوان بکریت بە یارمەتی زیاتر لە ئاوەلئاویك، ئەویشبە یارمەتی مۆرفیمی (ی) خستنهسەر هەموویان لە گریبە کدا پیکهوه دەلکینیت، واتە هەموو ئاوەلئاوهکانی دواى سەرە دەبنە دیارخەر بۆ سەرەى گری ناویبە کە.
 وەك:

ئەناری تورشی گەنیاگ نہخوہ. هەناری تورشی گەنیو مەخۆ.
 دویتەى پرنگینی شیرین خفت. کچەى جوانی شیرن نووست.؟؟
 (کچی جوانی شیرین نووست.)

دویته‌ی ره‌نگینی شیرین خهفت

هه‌ندی جار له‌م (ش. ز) دا مۆرفیمی (ی) خستنه‌سه‌ر زۆر به کزی گۆده‌کریت ته‌نانه‌تله هه‌ندی جار هه‌ر گۆناکریت.

وه‌ک:

کو‌ر دانا هات. کو‌ری دانا هات.

ژن زانا وه‌سیا. ژنی زانا راوه‌ستا.

ب - مۆرفیمی (ه) ٥٣:

له‌و بارانه‌ی که‌سه‌ره‌ی گرێبه‌که به مۆرفیمی ناسراو ی (ه‌که) فراوان کرابی شه‌وا ئاوه‌لئاو

به یارمه‌تی مۆرفیمی خستنه‌سه‌ری (ه) به‌سه‌ره‌که‌یانه‌وه ده‌لکیت.

گ.ن ← گ.ن + ه + ئاو

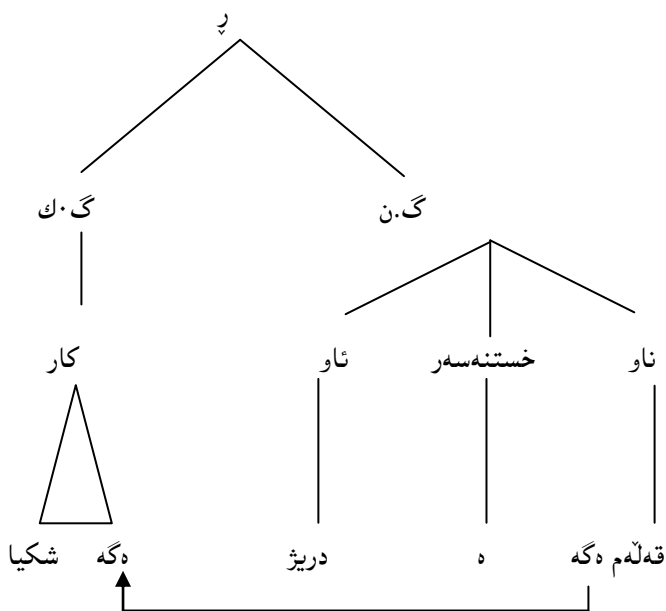
٥٣ - بۆ زانیاری زیاتر ده‌باره‌ی نه‌رکه‌کانی مۆرفیمی (ه) بروانه شه‌م سه‌رچاوه‌یه:

د. ره‌ه‌ف‌یق شوانی، چه‌ند باب‌ه‌تیکی زمان و ریژمانی کوردی، ٢٠٠١: ٢٣١ - ٢٥٢

وہک:

کورہ داناکہ ہات. کورہ داناکہ ہات .
قہلہمہ دریژہگہ شکیا . قہلہمہ دریژہگہ شکا.
تہنگویرہ سہوزہگہ وہتامہ ترییہ سہوزہگہ بہتامہ.
دویتہ رہنگینہگہ خہفت. کچہ جوانہ کہ نووست.

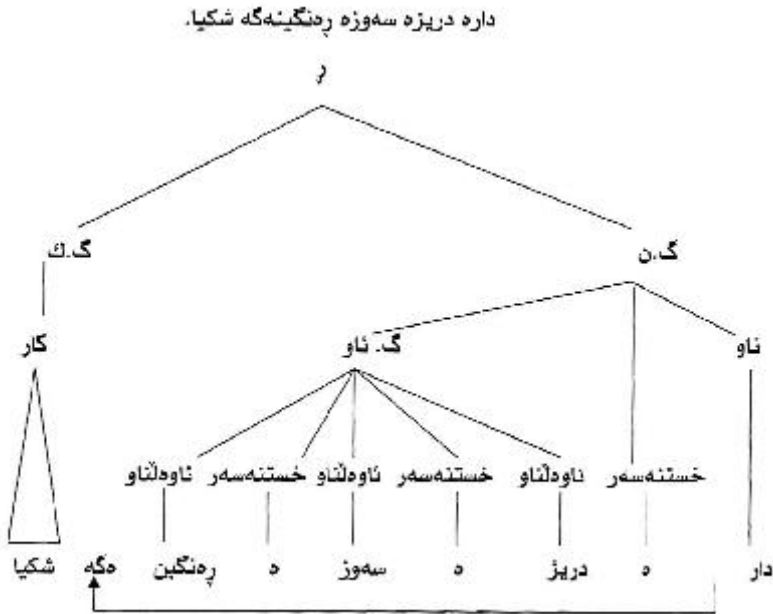
قہلہمہ دریژہگہ شکیا

دہتوانریٹ تہم گرییہ فراوان بکریٹ بہ دیارخہرہکانی دواى سہرہ کہ لہ ناوخویاندا فراوان
دہکریٹ، لہ ہہمور فراوانکردنییکدا مؤرفمی (ہ) دہکہویتہ نیوان دیارخہرہکان مؤرفیمی
ناسراویش دہکہویتہ کۆتایی دیارخہرہکہ.

وہک:

ژنه رهنګینه چهرمگه شیرینه گه هات. ژنه جوانه سپیه شیرینه که هات.
 داره دريژه سهوزه رهنګینه گه شکيا. داره دريژه سهوزه جوانه که شکا.
 که موتره دنويگ دريژه چهرمه گه که بال گرد. کوتره دنوک دريژه سپیه که فری.

لهم جوړه گری ناییه دا، نه گهر دیارخه ره کان کوتاییان به دهنگی قاول هاتیبیت
 شه و امورفیمی خستنه سهری (ه) له نیوان دیارخه ره کانی دوی سهری گری ناییه که
 دهرناکه ویت.

وهك:

كوړه دانا زاناگان هاتن. كوپه دانا زاناگان هاتن.
 ژنه دانا زانا سیاگان خفتن. ژنه دانا زانا ره شه کان نوستن.

۳- جیناوی سهربه خو:

جیناوی سهربه خو له دواى سهره ی گریى ناوی ده توانیت گرییه که فراوان بکات به یارمه تی مؤرفیمی خستنه سهری (ی) له گرییه که دا ناو ده بیته سهره و جیناوی سهره خو ش ده بیته دیارخه ی دواى سهره ی گریى ناوییه که.

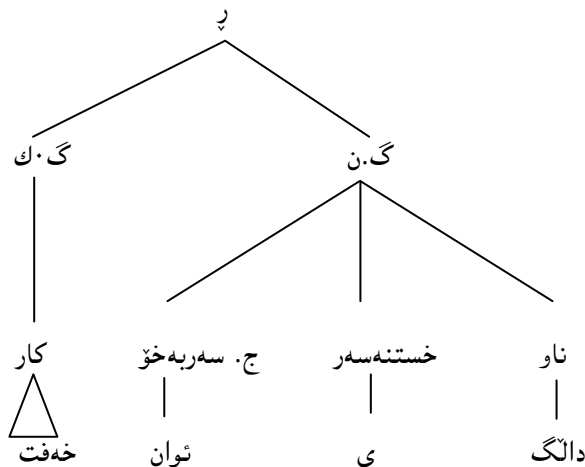
گ.ن ← ناو + ی + جیناوی سهره خو
وهك:

ژنی نهو هات. ژنی نهو هات.

کورى نیمه کهفت. کورى نیمه کهوت.

دالگی ئوان خهفت. دایکی ئهوان نووست.

دالگی ئوان خهفت

لهم جۆره گرییه دا جیناوی سهره خو ناتوانیت گریى ناوی له وه زیاتر فراوان بکات، چونکه جیناوی سهره خو به یارمه تی مؤرفیمی خستنه سهری (ی)، له ناو خویدا ناتوانیت به دواى یه کتردا بیت، واته گریى ناوی ناتوانیت زیاتر له دیارخه ریکی جیناوی سهره خو وه ربگریت.

وہك:

كوری ٹیوہی من ہات *

ژنی ٹیمہی ٹہو کہفت. *

۴- ژمارہ:

ژمارہ گریئی ناوی فراوان دہکات بہیارمہتی مؤرفیمی خستنه سہری (ی)، دہبیته دیارخہری دواي سہرہ گریئی ناویہ کہ^۴. جوڑہکانی ژمارہمان باس کرد بویہ لیڑہدا تہنہا نمونہیان بۆ دینینہوہ.

گ.ن. ← گ.ن + ی + ژمارہ

وہك:

كوری دوم ہات. كوری دووہم ہات.

ژنی دوانزہم خہفت. ژنی دوانزہیہم نووست.

قہلہمی بیسہم شکیا. قہلہمی بیستہم شکا.

قہلہمی بیس و دوم شکیا. قہلہمی بیست و دووہم شکا.

قہلہمی دومین شکیا. قہلہمی دووہمین شکا.

قہلہمی ہفتا شکیا. قہلہمی حہفتا شکا.

ژمارہی کہرتی لہ (ز. ف) ناتوانیت بہیارمہتی مؤرفیمی خستنه سہری (ی) ببیته دیارخہری دواي سہرہی گریئی ناوی .

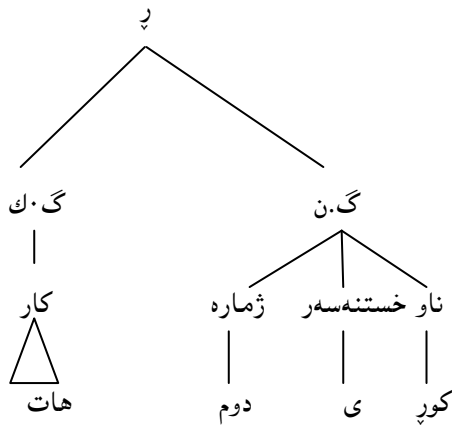
كوری دو لہ چوار ہاتن *

ژنی دولہسیّ خاسن *

پہنچی کہرتی زہویہگہ فروشان *

۵۴- ژمارہ لہ (ش. ز. ف) لہ پیش سہرہ و لہ دواي سہرہی گریئی ناویہوہ دہردہکہویت، لہپیش سہرہ بہبی مؤرفیمی خستنهسہر دہبیته دیارخہر لہپیشتر باسمان لیگرد، بہلام لہ دواي سہرہی گریئی ناوی بہیارمہتی مؤرفیمی خستنهسہری (ی) دہبیته دیارخہردواي سہرہ.

کوری دوم هات.

۵ - چاوگ:

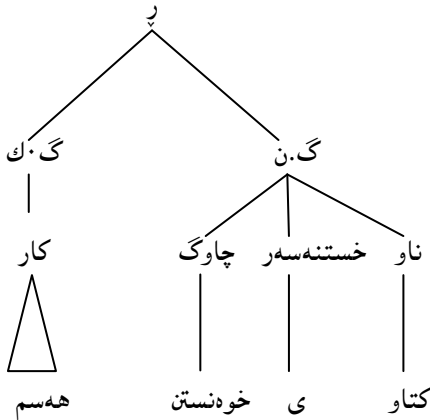
چاوگ له دواى سهرى گریى ناوى ده توانیت گرییه که فراوان بکات به یارمه تی مورفیمی
خستنه سهری (ی) له گرییه که دا ناو ده بیته سهره و (چاوگ) ش ده بیته دیارخه ی دواى سهرى
گریى ناوییه که.

گ.ن ← ناو + ی + چاوگ

وهك:

کناوى خودنستن هه سم. کتیبی خویندتم هه یه.
زهویی کالبین خواه شه. زهوی کینلان خو شه.

کتاوی خودنستن ههسم

۶ - گری ئاوه لکاری:

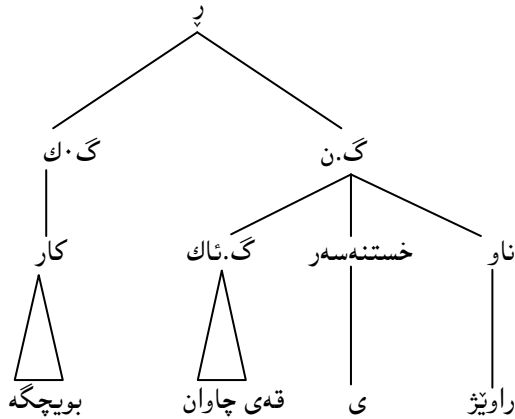
گری ئاوه لکاری ده توانیت له دواوه گری ئاوی فراوان بکات به یارمهتی مؤرفیمی
خستنه سهری (ی) له گرییه که دا ناو ده بیته سهره و گری ئاوه لکاریش ده بیته دیارخه ی دوا
سهره ی گری ئاوییه که.

گ.ن ← ناو + ی + گ.ک. ناک

وهک:

راویژی قه ی چاوان بویچگه . راویژی لای چاوان بچووکه .
که موتهری بان داره گه بالگرد . کۆتری سهرداره که فری .
ژنی ژیر قه مهره گه خهفت . ژنی ژیر که پره که نووست .

راویژی قه‌ی چاوان بویچگه

٦-٤-٢ گری‌ی ناوی لیکدراو:

گری‌ی ناوی لیکدراو له دوو گری‌ی ساده‌ترین یان زیاتر پیک دیت، یان له دوو گری‌ی ناوی ساده یان زیاتر، یاخود له ساده‌ترین گری‌ی ناوی و گری‌یه‌کی ساده یان زیاتر پیک دیت، به‌واتایه‌کی تر

((هه‌ریه‌ک له گری‌ی ساده‌کان سه‌ربه‌خۆن له رووی فۆرم و واتاوه...))^{٥٥}.

ئهم گری‌یانه به یارمه‌تی چه‌ند مۆرفیمی‌کی لیکدەر لیک ده‌دریت، ده‌توانین جۆری مۆرفیمه لیک دراوه‌کانی گری‌یه‌کان به‌م شیوانه ده‌ست نیشان بکه‌ین:

١- ئه‌و گری‌ی لیکدراوانه‌ی به یارمه‌تی مۆرفیمی لیکدهری (و) دروست ده‌بن:

أ- لیکدانی دوو ناو یان زیاتر:

١- ساده‌ترین گری‌ی ناوی به‌دوو گری‌ی یان زیاتر به یارمه‌تی مۆرفیمی لیکدهری (و) گری‌ی

ناوی لیکدراو دروست ده‌کات.

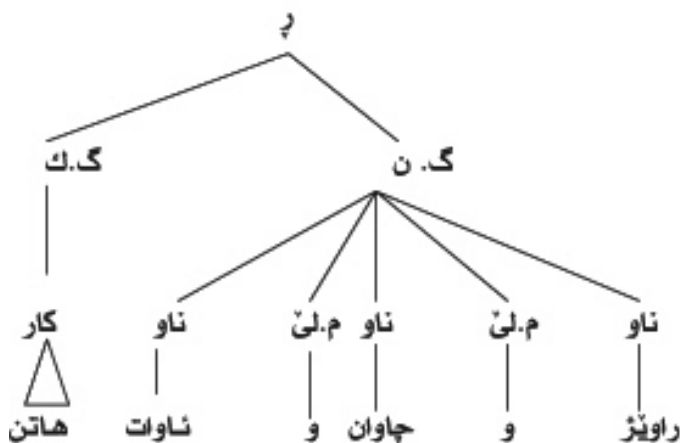
گ.ن ← گ.ن + و + گ.ن +^{٥٥}

٥٥- ساجید ه‌عبدالله فه‌ادی و د.طالب حسین علی، گری‌ی و جۆره‌کانی گری‌ی له زمانی کوردی دا، ٢٠٠٦:

وهك:

گورگ و ميه وه يه كه وه هاوخوهن. گورگ و مهر به يه كه وه تاو دهخون.
راويژ و چاوان و تاوات هاتن. راويژ و چاوان و تاوات هاتن.
شنه و چرا و بروا هاتن. شنه و چرا و بروا هاتن.
دار و قه له م و ميز شكيا دار و قه له م و ميز شكيا. شامی و شهنگوير و شه نار خوریا
شووتی و تری و هه نارخورا.

راويژ و چاوان و تاوات هاتن

دهتوانين شه ناوانه جي گورگي (پاش و پيش) يان پي بکهين بهبي شه وهی له شهرك و واتان يان
بگورپيت، چونکه هه موو ناوه كان بهيارمه تي مؤرفيمي ليكده ري (و) ليك دراون، واته
هه موويان يهك نرخيان هه يه^{۵۶}.

وهك:

۵۶- نه گهر مؤرفيمي ناسراوی له سهر يه کينک له سهر گريناويه کان بيت، شهوا شه و نرخه نامييت:

بؤ زانباري زياتر ده باره ی شه و پنته بروانه شه سهر چاويه :

د. کوردستان موکرياني، سينتاکسي رسته ی کوردي، ۲۰۰۰: ۱۴-۱۵

راویژ و چاوان و ئاوات هاتن. راویژ و چاوان و ئاوات هاتن.
چاوان و راویژ و ئاوات هاتن. چاوان و راویژ و ئاوات هاتن.
ئاوات و چاوان و راویژ هاتن. ئاوات و چاوان و راویژ هاتن.
راویژ و ئاوات و چاوان هاتن. راویژ و ئاوات و چاوان هاتن.

ئەم رێستانەى سەرەوه كە يەك نرخیان هەبە و بەیارمەتى مۆرفیمی لێكدەرى (و) لێك دراوان، واتە هەر دیارخەریك بۆ هەر یەكێکیان زیاد بکریت دەشیت هەر دوو گری ناویەكەى تر بەهەمان دەسەلات دیارخەرەكە بۆ خۆیان كیش بکەن
وەك:

كوپ و ژنى زانا هات.

وشەى (زانا) دەشیت بۆ هەر دووکیان بگەریتەوه، چونکە بە مۆرفیمی لێكدەرى (و) لێك دراوان.

ب- ئەو گری ناویانەى بە یارمەتى مۆرفیمی (و) لە یەك دەدرین لە پروی سینتاکسەوه هەمان دەسەلتیان هەبە و سەر بەخۆن لە پروی رۆنان دا، جا لە هەر بارێك داویت بە مۆرفیمی (و) لە یەك دەدرین (تاك و كۆى ناساروا یان نەناسراو یان دیارخەرى تایبەتى بە خۆیان هەبیت.. تاد).

وەك:

كوپەگە و منالەگە و ژنەگە هاتن. کوپەگە و مندالەگە و ژنەگە هاتن.
ئەنارەگە و شامیبەگە و خەرویزەگە گەنیا. هەنارەگە و شووتیەگە و کالەگە گەنیا.

كوپێگ و منالێگ و ژنیگ هاتن. کوپێگ و منالێگ و ژنیگ هاتن.
دارێگ و قەلەمیگ و كەمچگیگ شكیا. دارێگ و قەلەمیگ و كەمچگیگ شكیا.

كوپەگان و منالەگان و ژنەگان هاتن. کوپەگان و مندالەگان و ژنەگان هاتن.
دارەگان و قەلەمەگان و كەمچگەگان شكیان. دارەگان و قەلەمەگان و كەمچگەگان شكیان.

کوردهیل و منالهییل و ژنهیل هاتن. کوران و مندالان و ژنان هاتن.
 نهارهیل و سیقهیل و شامیهیل گه نیان. هه ناران و سیوان و شووتیان گه نیان؟؟
 (هه ناره کان و سیوه کان و شامیه کان گه نیان)
 راویژ و ژنیگ و کوره کان هاتن. راویژ و ژنیگ و کوره کان هاتن.
 کوره کان و چاوان و ژنیگ و راویژ هاتن. کوره کان و چاوان و ژنیگ و راویژ هاتن.

۲- لیکدانی دوو چاوگ یان زیاتر:

به لیکدانی دوو چاوگ یان زیاتر گریی ناوی لیکدراو به یارمه تی مؤرفیمی لیکدهری (و)

درووست ده بیئت.

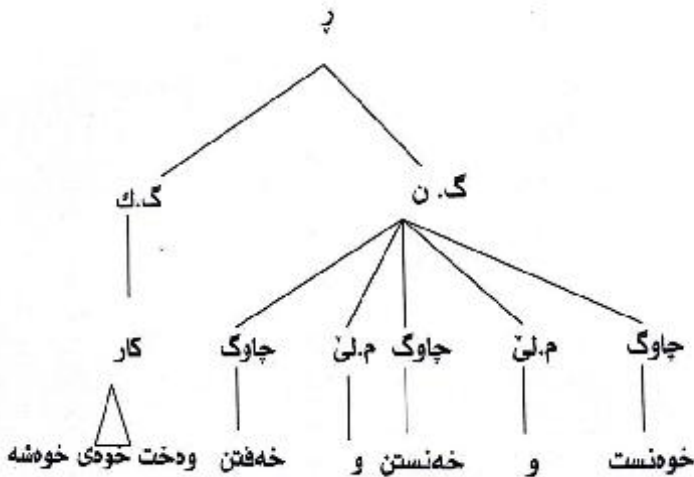
گ.ن ← چاوگ + و + چاوگ + و + چاوگ

وهك:

خوهنستن و خه نستن و خهفتن وهخت خوهی خوهشه .

خویندن و پیکه نیان و نووستن کاتی خوی خوهشه .

خوهنستن و خه نستن و خهفتن و وهخت خوهی خوهشه

چاۋگ له گرتی ناوی لیکدراودا ده تونیت جینگۆرکی بکات.

وهك:

خوهنستن و خه نستان و خه فتن و وهخت خودی خوه شه.

خه نستان و خوه نستان و خه فتن و وهخت خودی خوه شه.

خه فتن و خه نستان و خوه نستان و وهخت خودی خوه شه.

۳- لیکدانی دوو جیناویان زیاتر:

جیناوی سهر به خو به دوو جیناویان زیاتر به یارمه تی مؤرفیمی لیکدهری (و) ده توانیت

گرتی ناوی لیکدراو دروست بکات.

گ.ن ← جیناوی سهر به خو + و + جیناوی سهر به خو + و + جیناوی سهر به خو

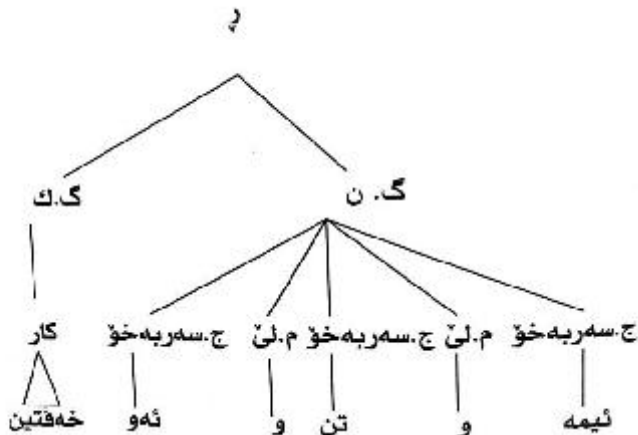
وهك:

من و تن جگین. من و تو چوین.

ئیمه و تن و ئەو خه فتن. ئیمه و تو و ئەو نورستین.

ئیمه و ئیوه كه فتن. ئیمه و ئیوه كه وتین.

ئیمه و تن و ئەو خه فتن

ئەم جېناۋە سەربەخۇيانە دەتوانن جىڭگۆركى بىكەن بەبى ئەۋەى لە ئەرك و واتاى ناۋەكان كەم بىكەنەۋە.

بەلام لەكاتى جىڭگۆركىدا ھەندىك جار گۆكردىنيان لە سەر زار قورسە.
ئىمە و تن و ئەو خەفتىن. ئىمە و تۆ و ئەو نووستىن.
ئەو تن و ئىمە خەفتىن. ئەو و تۆ و ئىمە نووستىن.
تن و ئەو و ئىمە خەفتىن. تۆ و ئەو و ئىمە نووستىن.

۴- لىكدانى ناۋىك و جىناۋىك يان زياتر:

ناۋىك و جىناۋىك يان زياتر بەيارمەتى مۆرفىمى لىكدەرى (و) گرىى ناۋى لىكدراۋ درووست دەكات.

گ.ن. ← ناۋ + و + جىناۋى سەربەخۆ + و + ناۋ

ۋەك:

راۋىژ و تن خەفتن. راۋىژ و تۆ نووستن.

چاۋان و ئىۋە كەفتن. چاۋان و ئىۋە كەوتن.

چاۋان و تن و راۋىژ خەفتن. چاۋان و تۆ و راۋىژ كەوتن.

لەم گرى لىكدراۋانەدا گرى سادەكان واتە ناۋ و جىناۋى سەربەخۆ دەتوانن جىڭگۆركى

بىكەن.

ۋەك:

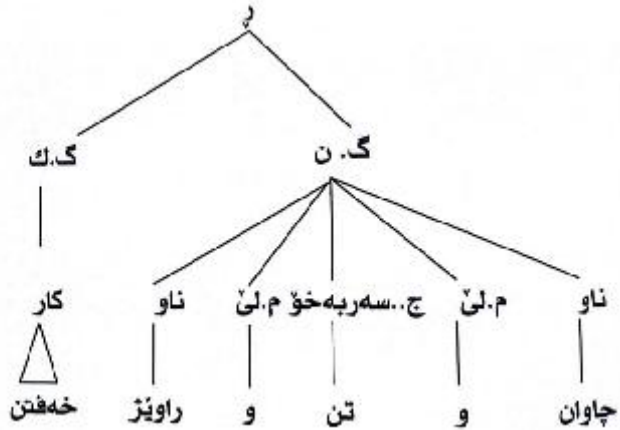
راۋىژ و تن خەفتن. راۋىژ و تۆ نووستن.

تن و راۋىژ خەفتن. تۆ و راۋىژ نووستن.

چاۋان و تن و راۋىژ خەفتن. چاۋان و تۆ و راۋىژ كەوتن.

تن و چاۋان و راۋىژ خەفتن. تۆ و چاۋان و راۋىژ كەوتن.

چاوان و تن و راویژ خهفتن

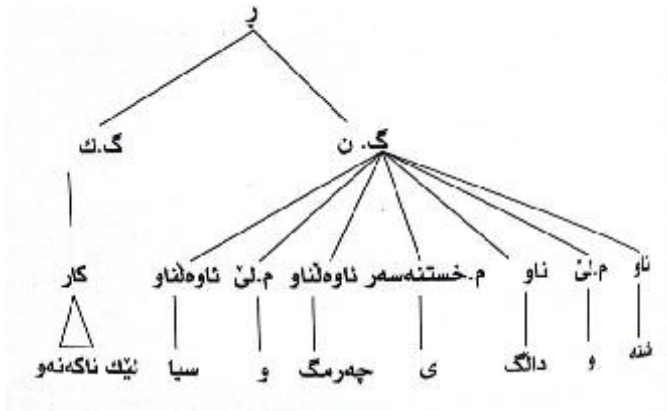
۵- لیکدانی دوو ئاوه ئناو یان زیاتر:

گریئی ناوی لیکدراو به لیکدانی دوو ئاوه ئناو یان زیاتر به یارمهتی مؤرفیمی لیکدهری (و) گریئی ناوی لیکدراو دروست دهکات.

وهك:

شنه و دالگی چهرمگ و سیا لیک ناکه نه و. شنه و دایکی سپی و رهش لیک ناکه نه وه.
 داری گهوره و بچوویک مهورن. داری گهوره و بچووک مهبرن.

شنه و دالگى چهرمگ و سبا لټك ناكه نهو

۲-۶-۷-۲- نهو گري لټك دراوانه ي به يارمه تي مؤر فيمي لټك دهري (وهل) دروست ده بن:

به م شيوانه ي لاي خواره وه:

۱- لټك داني دوو ناو يان زياتر:

أ- به دوو گري يان زياتر به يارمه تي مؤر فيمي لټك دهري (وهل) ده توانريت گريي ناوي

لټك دراو دروست بكرټ.

گ.ن ← گ.ن + و هل + گ.ن

وهك:

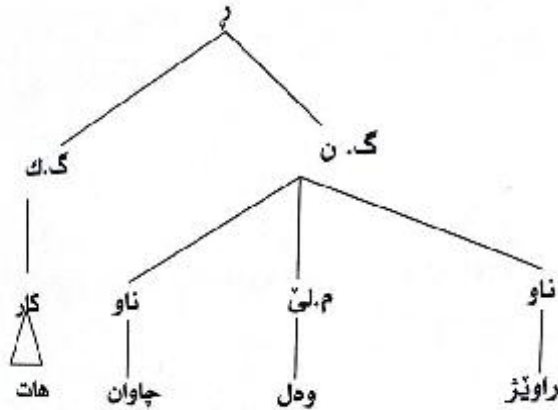
راويژ وهل چاوان هات. راويژ له گهل چاوان هات.

دار وهل خه ليا سوزي. دار له گهل ده غل سوتا.

گورگ وهل ميه ناو خوهن! گورگ له گهل مهر ناو ده خوات??

(گورگ له گهل مهر ناو ده خواته وه)!

راویژ وەل چاوان هات

ئەم ناوانە دەتوانن لە گری ئاوی لیکدراو جیگۆرکی بکەن، بەلام هیژ دەوری سەرەکی دەبینیت لەسەر ناوەکان کە مەبەستی قسەکەر لەسەر کام لە ناوەکانە، واتە نرخ یەکیان لە ناوەکی تر زیاتر دەدات بە دەستەوه^{۵۷}.

ب- ئەو گری ئاویانە بە یارمەتی مۆرفیمی (وەل) لە یەك دەدرین لە پروی سینتاکسەوه هەمان دەسەلتیان هەیه و سەر بەخۆن لە پروی رۆنانەوه، جا لە هەر بارێك دابیت بە مۆرفیمی (وەل) لە یەك دەدرین (تاك و كۆی ناسراو یان نەناسراو یان دیارخەری تایبەت بە خۆیان هەبیت... تاد).

وەك:

كۆرەگە وەل ژنەگە هات. كۆرەگە لەگەڵ ژنەگە هات.

۵۷- بۆ زیاتر زانیاری دەبارەى هیژ بڕوانە :

أ - وریا عومەر ئەمین، هیژ و ئاواز، ۱۹۹۴: ۱۳-۱۴

ب - ئەورەجمانی حاجی مارف، زمانی کوردی لە بەرپۆشناویی فۆنەتیكد، ۱۹۷۶: ۶۹

ج - غازى فاتح وهیس فۆنەتیك، ۱۹۸۴: ۱۵ .

داره گه وهل قهله مه گه شکیا. داره که له گهل قهله مه که شکا.
کورپگ وهل ژنیک هات. کورپک له گهل ژنیک هات.
دارپگ وهل قهله میگ شکیا. دارپک له گهل قهله میگ شکا.

کورپه گان وهل ژنه گه هاتن. کورپه گان له گهل ژنه که هاتن.
داره گان وهل قهله مه گان شکیان. داره گان له گهل قهله مه گان شکان.

کورپیل وهل ژنه ییل هاتن. کورپان له گهل ژنان هاتن.
داره ییل وهل قهله مه ییل شکیان. داران له گهل قهله مه ان شکان؟؟
(داره گان له گهل قهله مه گان شکان)

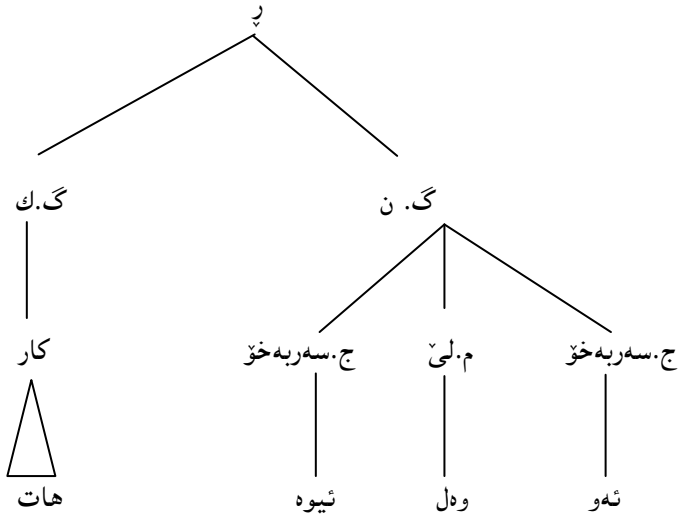
۲- لیكدانی دوو جیناوی:

به لیكدانی دوو جیناوی سه ربه خو به یارمه تی مسؤرفیمی لیكده ری (وهل) گریسی ناوی
لیكدراو درووست ده بیئت.

گ.ن ← جیناوی سه ربه خو + وهل + جیناوی سه ربه خو
وهك:

ئهو وهل ئیوه هات. ئهو له گهل ئیوه هات.
من وهل تن خه فتم. من له گهل تو نووستم.
ئیمه وهل ئیوه قه ومین. ئیمه له گهل ئیوه خزمین.

ئەو دەل ئىپوھ ھات

۳- لىكدانى ناويك و جىناويك:

بە لىكدانى ناويك و جىناويك بە يارمەتى مۆرفىمى لىكدەرى (دەل) گرىي ناوى لىكدراو

درووست دەبىت.

گ. ← ن ناو + دەل + جىناو

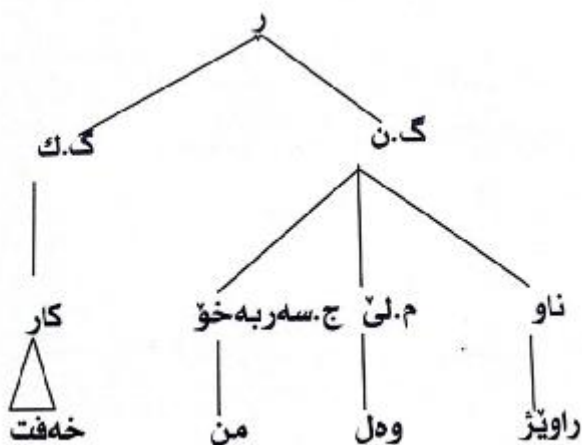
دەك:

راويژ دەل مەن خەفت. راويژ لەگەل مەن نووست.

چاوان دەل تەن كەفت. چاوان لەگەل تۆ كەوت.

راويژ دەل ئىپوھ ھات. راويژ لەگەل ئىپوھ ھات.

راویژ وهل من خهفت

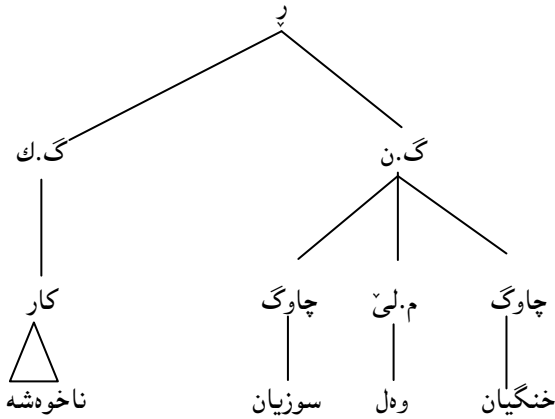
۴- لیکدانی دوو چاوگ:

دوو چاوگ به یارمهتی مؤرفیمی لیکدهری (وهل) لیکدهریت و گریی ناوی لیکدراو دروست دهکات.

گ.ن ← چاوگ + وهل + چاوگ
وهک:

خنگیان وهل سوزیان ناخوهشه. خنکان له گهل سوتان ناخۆشه.
خه نستن وهل خهفتن وهخت خوهی خوهشه. پیکه نین له گهل نوستن کاتی خۆی خۆشه.

خنگیان وهل سوزیان ناخوهشه

۲-۴-۸ / ۳- لیکدانی چند گریهك به یارمهتی مؤرفیمی (و) و (وهل) له گریی لیکدراود:

۱- سادهترین گریی ناوی به دوو گریی ناوی یان زیاتر به یارمهتی مؤرفیمی لیکدهری (و) له گهل (وهل) گریی ناوی لیکدراو دروست دهکات.

گ.ن ← گ.ن + و + گ.ن + وهل + گ.ن
وهك:

راویژ و چاوان وهل ئاوات هاتن. راویژ و چاوان له گهل ئاوات هاتن.
شنه و چرا وهل بروا خهفتن. شنه و چرا له گهل بروا نووستن.
دار و قهلهم وهل قایی شکیان. دار و قهلهم له گهل دهرگا شکان.

ئهم ناوانه دهتوانن له ناو رسته کاندا جیگۆرکی بکهن:

وهك:

راویژ وهل چاوان و ئاوات خهفت. راویژ له گهل چاوان و ئاوات نووست.
چاوان وهل راویژ و ئاوات خهفت. چاوان له گهل راویژ و ئاوات نووست.

ئاوات وهل راويژ و چاوان خەفت. ئاوات لە گەڵ راويژ و چاوان نووست.

دار و قەلەم وهل قاپی شکیان. دار و قەلەم لە گەڵ دەرگا شکا.
 قەلەم و دار وهل قاپی شکیان. قەلەم و دار لە گەڵ دەرگا شکا.
 دار و قاپی وهل قەلەم شکیان. دار و دەرگا لە گەڵ قەلەم شکا.

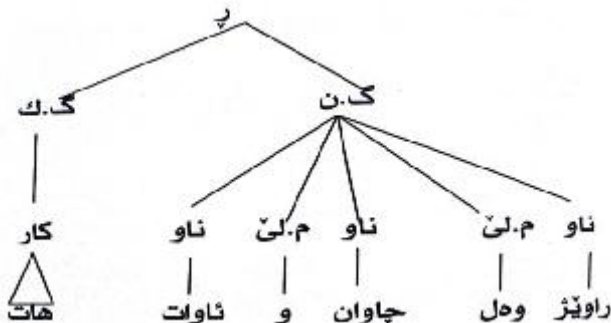
لە ناو پرستەکاندا مۆرفیمە لیکدراوەکان دەتوانن جیگۆرکی بکەن:
 وەك:

راويژ وهل چاوان و ئاوات هات. راويژ لە گەڵ چاوان و ئاوات هاتن.
 راويژ و چاوان وهل ئاوات هاتن. راويژ و چاوان لە گەڵ ئاوات هاتن.
 دار و قەلەم وهل قاپی شکیان. دار و قەلەم لە گەڵ دەرگا شکان.
 دار وهل قەلەم و قاپی شکیا. دار لە گەڵ قەلەم و دەرگا شکا.

هەر وەها ئەو ناوانەى بە یارمەتى مۆرفیمی لیکدەرى (و) لە گریبە کەدا لیکدراون دەتوانن
 لە ناو خۆیاندا جیگۆرکی بکەن.
 وەك:

راويژ وهل چاوان و ئاوات هات. راويژ لە گەڵ چاوان و ئاوات هات.
 راويژ وهل ئاوات و چاوان هات. راويژ لە گەڵ ئاوات و چاوان هات.

راويژ وهل چاوان و ئاوات هات

۲- ئەو گرى ئاويانەى بە يارمەتى مۆرفىمى (وەل) لە يەك دەدرىن لە پروى سىنتاكسەو ھەمان دەسەلتىيان ھەيە و لە پروى رۆنان دا سەر بەخۆن، جا لە ھەر بارىك دايت بە مۆرفىمى (وەل) لە يەك دەدرىن (تاك و كۆى ناسا و يان نەناسرا و يان ديارخەرى تايەتى بە خۆيان ھەيەت..تاد).

وەك:

ئەنارەگە و سىقەگە وەل خەرويزەگە گەنيا . ھەنارەكە و سىوہەكە لەگەل كالەگەكە گەنيەن .

كۆرەگە و منالەگە وەل ژنەگە ھاتن . كۆرەكە و مندالەكە لەگەل ژنەكە ھاتن .

كۆرپىگ و منالپىگ وەل ژنىگ ھاتن . كۆرپىك و منالپىك لەگەل ژنىك ھاتن .
ئەنارىگ و سىقپىگ وەل خەرويزەپىگ گەنيا . ھەنارىك و سىوپىك لەگەل كالەگپىك گەنيەن .

كۆرەگان و منالەگان وەل ژنەگان ھاتن . كۆرەگان و مندالەگان لەگەل ژنەگان ھاتن .
دارەگان و قەلەمەگان وەل قاپپىسەگان شكيان . دارەگان و قەلەمەگان لەگەل دەرگاناگان شكان .

كۆرەپىل و منالەپىل وەل ژنەپىل ھاتن . كۆران و مندالان لەگەل ژنان ھاتن .
قەلەمەپىل و دارەپىل وەل دەفتەرەپىل سوزيان . قەلەمان و داران لەگەل دەفتەران سوتان .

۳- لپكىدانى دوو چاوك يان زياتر:

گ.ن چاوك + و + چاوك + وەل + چاوك

وہک:

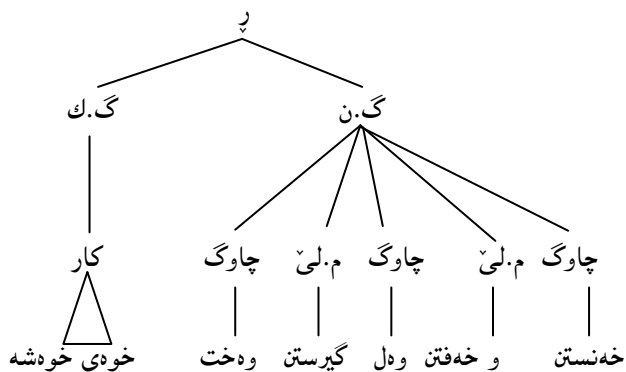
خہنستن و خہفتن و ہل گیرستن و ہخت خودی خودہشہ .
پیئکہنہن و نووستن لہ گہل گریان کاتی خوی خودہشہ .

مؤرفیمہ لیئکہرہکانی نیوان تہم گری ناوییہ لیئکہدراوہ دہتوانن جیئگورکی بکہن.

وہک:

خہنستن و خہفتن و ہل گیرستن و ہخت خودی خودہشہ .
گیرستن و ہل خہنستن و خہفتن و ہخت خودی خودہشہ .
گریان لہ گہل پیئکہنہن و نووستن کاتی خوی خودہشہ .

خہنستن و خہفتن و ہل گیرستن و ہخت خودی خودہشہ .

۴- لیئکہدانی دوو جیناویان زیاتر:

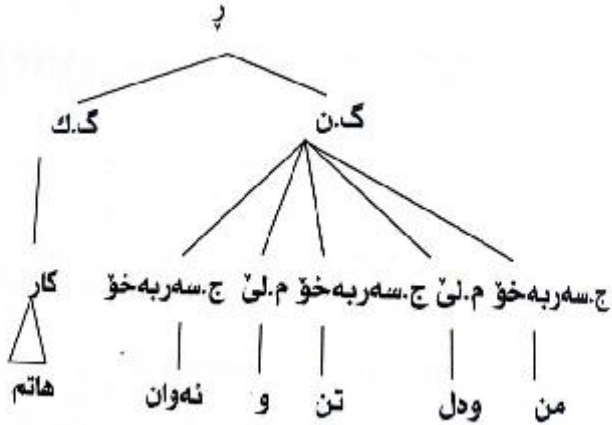
گ.ن ← جیناوی سہرہخو + و + جیناوی سہرہخو + وہل + جیناوی سہرہخو

وہک:

تن و تیمہ وہل تہوان ہاتین.

من و تن و دل ئەوان خەفتین.

هەر گۆرانکارییهك له جیناوهكان بکریت به تاییهتی ئەوانه‌ی ده‌که‌ونه پێش و دای
 مۆرفیمی لیکده‌ری (و) جیناوی لکاوی کۆتایی گریی کارییه‌که ده‌گۆریت.
 من و دل تن و ئەوان هاتم.
 ئیمه و دل تن و ئەوان هاتیمن
 من و دل تن و ئەوان هاتم

۵- لیکدانی جیناوێک و ناویک یان زیاتر:

گریی ناوی لیکدراو به ناویک و جیناوێک یان زیاتر له‌و دوو گرییه پێک دێت به یارمه‌تی
 مۆرفیمی لیکده‌ری (و) له‌گه‌ڵ (ودل).

گ.ن ← جیناوی سه‌ربه‌خۆ + و + جیناوی سه‌ربه‌خۆ + ودل + ناو
 وەك:

من و تن و دل راویژ هاتین. من و تو له‌گه‌ڵ راویژ هاتین.
 ئیمه و ئیو و دل چاوان هاتیمن. ئیمه و ئیوه له‌گه‌ڵ چاوان هاتین.

لەم گری ناوییه لیکدراوه دا جگه له مؤرفیمه کانی (و) و (وهل)، گری ناوییه ساده کانیسه ده توانن جینگۆرکی بکهن.

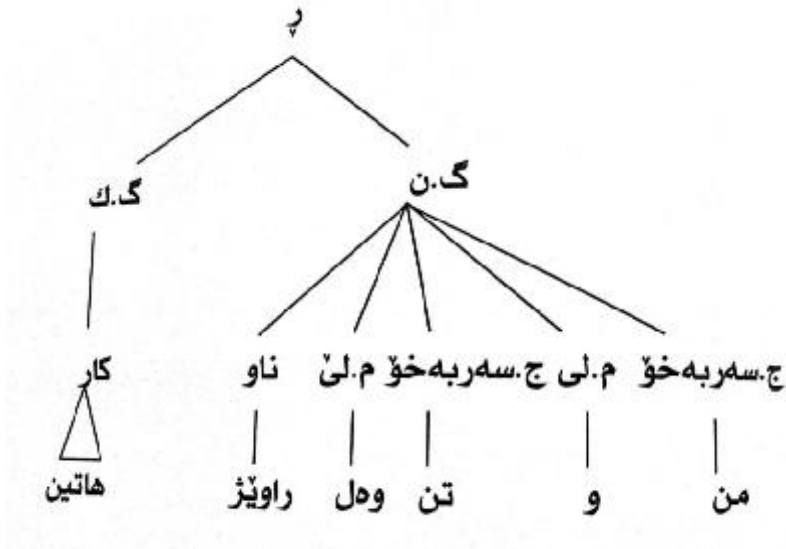
وهك:

من و تن وهل راویژ هاتین. من و تو له گه ل راویژ هاتین.

تن و من وهل راویژ هاتین. تو و من له گه ل راویژ هاتین.

راویژ وهل من و تن هات. راویژ له گه ل من و تو هات.

من و تن وهل راویژ هاتین

١٥٢-٢- گریڤی کاری:

گریڤی کاری به شیکه له دوو به شه سهره کی یه که ی رسته، ((ساده ترین رسته له زمانی کوردیدا له دوو گریڤی پیکدیټ: گریڤی ناوی و گریڤی کاری))^{٥٨}. شه به شه گرنگه ی رسته، ((پییوسته وهک رۆناتیکی بنجی چه سپاو (اجباری) له ناو چوارچیوهی رسته دا ته ماشا بکریت))^{٥٩}. بوونی رۆناتیکی چه سپاو به شه که ی تری رسته یان هه ندیک جار هه موو که رسه کانی تر (ئاوه لئاو، گریڤی نه ند، ...) ده خاته هه لویستیکی به سهرپشکی (اختیاری - optional)، ده توان له رۆناتی سهره وهی رسته دا ده رنه که ون) شه مش بو بوونی پاشماوه یان له ناو گریڤی کاری به ده که رپیتته وه. که خوینهر یان بیسه ر به ئاسانی له رۆناتی سهره وهی رسته که ده گات.

بوونی گریڤی کاری پیوستیه کی سهره کی یه، چ له رۆناتی سهره وه یان له رۆناتی ژیره وهی رسته دا واته رسته له زمانی کوردیدا هه رگیز بی بوونی گریڤی کاری دروست نابیت^{٦٠}

٢-٥-٢ رۆناتی گریڤی کاری:

گریڤی کاری له (ش. ز. ف) دا وه کو (ش. ز) هکانی تری زمانی کوردی خاوه ن پیکهاته یه کی ئالۆزی ناوه کی و ده ره کی یه و شیوه ی جیاواز وه ده گریټ. گریڤی کاری پیکهاتوه له کاریک که ره گه زی سهره کی یه بوونی له رۆنانه که دا به خورتی یه و ناتوانیټ دهستی لی هه لبگیریت یان له کاریک هه موو شه و مؤرفیم و که رستانه ی تر له دهوری کار کو ده بنه وه هه موو ده که رپیتته وه بو به شی کاری رسته که^{٦١}..

وهک:

- ١- گه شبین هات. گه شبین هات.
- ٢- چاوان که فت. چاوان که وت.
- ٣- شه وه هات. شه وه هات.

٥٨- وریا عمر امین، ١٩٨٦: ١٨٥

٥٩- طالب حسین علی، هه ندی لایهن له په یوه ندی نیوان رسته و اتا له کوردیدا، ١٩٩٨: ٢١

٦٠- محمود فتح الله، کارته واو کردن له کوردی دا نامه ی ماجستیټر، ١٩٩٨: ١٦

٦١- حاتم ولیا محمه د، فریزی ناوی و فریزی کاری له کرمانجی ژورورودا، ٢٠٠٠: ٦٦

- ۴- راویژ له بان خانگه گه وه کوچگ وازی کرد. راویژ له سهر خانووه که به بهرد یاری کرد.
- ۵- ژنه گان هیواش هیواش وه پرهنگینی و خواهشی له شار هاتن. ژنه گان هیواش هیواش به جوانی و خوشی له شار هاتن.
- ۶- مناله گان دویگه وه خستت دویم. منداله کاتم دویژی به پیکه نین دیت.

۲-۵-۳ - ۱ - پۆنانی ناوهوی گریی کاری:

مه بهست له پۆنانی ناوهوی گریی کاری له زمانی کوردیدا پیکهاتهی چهند مۆرفیمیکی کاره له گرییه کدا، واته کار له کوردیدا له مۆرفیمیک زیاتر پیک دیت. له رووی پۆنانه وه هیچ کاریک له زمانی کوردیدا ساده نییه ^{۶۲}. هه موو رسته یه کی زمانی کوردی به لایه نی که مه وه گرییه کی کاری تیدایه به پیی بۆچوونی زۆریه ی زمانه وانان هه ر گرییه کی کاری به لایه نی که مه وه سی مۆرفیمی تیدایه، که بریتین له (رهگی کار، مۆرفیمی کات، مۆرفیمی جیناوی لکاو). هه لبه ته رهگی کار مۆرفیمیکی بهندی ته وه ره بییه (سه ره) خۆی پیوستیه کانی خۆی هه لده بژیری، پیوسته سه ره کیه کان هه رگیز نابیت لابدریت، چونکه پیوستی به خورتین (اجباری - obligatory) وه ک مۆرفیمی بهنده کانی (کات)، که به درشتی کاتی روودانی کاره که دهرده خن، هه ره ها جیناوه لکاوه کان ته نیا ته وانن بۆ بکه ر و بهر کاری رسته ده گه رینه وه ^{۶۳}. ((مۆرفیمی رهگی کار مۆرفیمیکی ته وه ره بییه و مۆرفیمه بهنده کانی تری بۆ ده گه رینه وه هه ریه ک ریزبوونیک ی دیاریکراو تاییه ت به خۆیان هه یه ^{۶۴})).

بۆ گریی کاری له کوردیدا به لایه نی که سی مۆرفیم له خۆ ده گریت ده توانین ئەم یاسایه ی

بۆ دابریژین:

گ.ک ← رهگی کار + کات + جیناوی لکاو ^{۶۵}

۶۲- محمد معروف فتاح، کار پۆلین کردن به پیی پۆنان، ۱۹۸۹: ۴۴

۶۳- د. عهبدوڵلا حوسین رهسول، پوخته یه کی وردی رپسه سازی کوردی، ۲۰۰۵: ۸-۹

۶۴- دیار علی کمال، ۲۰۰۲: ۵۰

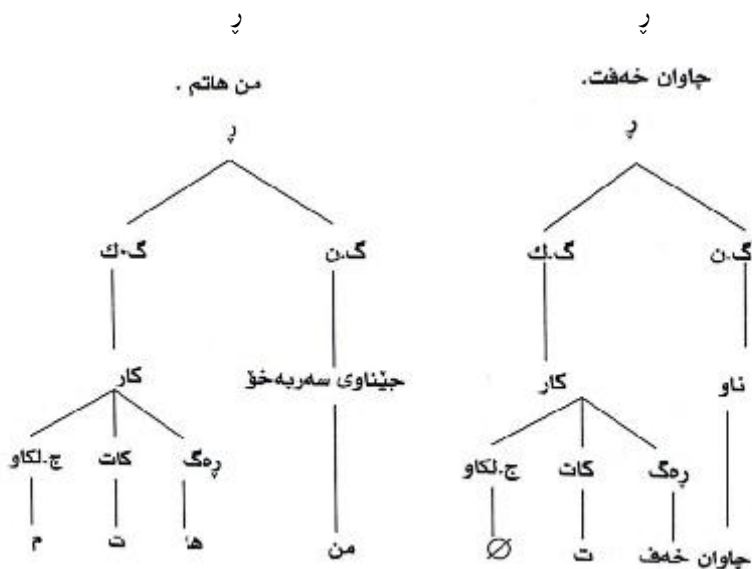
۶۵- طالب حسین علی، ۱۹۹۸: ۲۱

لهم یاسایه‌دا جیناوی لکاو ئه‌رکی ری‌که‌وتن له نیوان بکه‌ر و کار له رووی که‌س و ژماره دیاری ده‌کات.
 وه‌ک:

(هاتم، خه‌فت، بال‌گرد، ره‌سین، کردین،.....تاد).

پسته	په‌گ + کات	جیناوی لکاو (که‌س و ژماره)
من هاتم.	ها	م
چاوان خه‌فت.	خه‌ف	∅
که‌موته‌ره‌گان مردن.	مر	ن
ئیمه که‌فتیمن. که‌ف	ت	مین

چاوان خه‌فت. من هاتم.

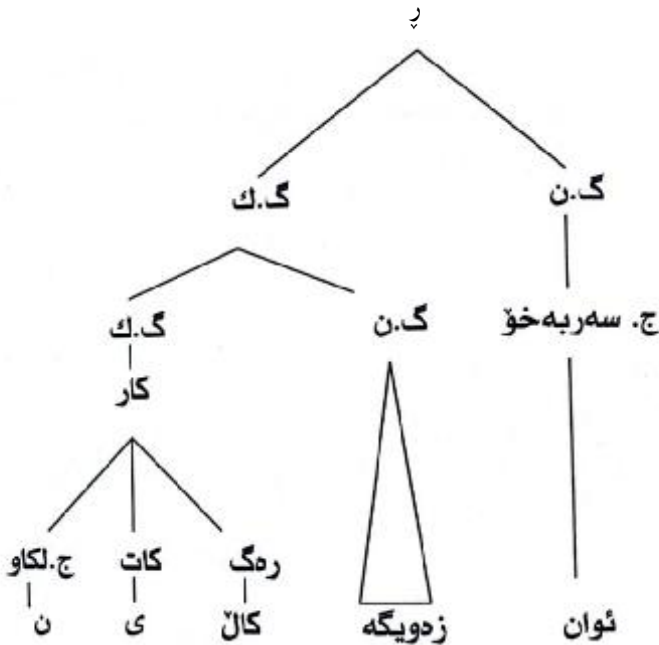
زۆر جار گریبی کاری له پستهدا به پیی هیزی کاره که شه گهر تیپه ربیت شهوا پیویستی به بهرکاریك ده بییت، که له شیوهی گریبه کی ناویدا له گهل کاره کهدا دهرده که ویت و به پیی شهم یاسایانهی خواره وه:

گ.ك ← بهرکار + رهگ + کات + جیناوی لکاو (کهس و ژماره)

وهك:

من ژنه گهی ئیوه دیم. من ژنه گهی ئیوه م دیت.
 راویژ خانگه گهی فروش. راویژ خانووه گهی فرۆشت.
 ئوان زهویگه کالین. شهوان زهویه کهیان کیتلا.

ئوان زهویگه کالین.

ودهك:

راويژ قهله مه گه‌ی گوم بوی. راويژ قهله مه گه‌ی وون بوو.

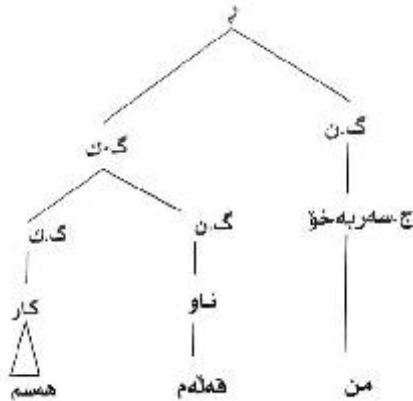
من قهله م هه سم. من قهله م هه یه .

من زانا بویم. من زانا بووم.

ئیمه زانا بویم. ئیمه زانا بووین.

من هه م. من هه م.

من قهله م هه سم

۲-۵-۴-۲- پۆنانی دهره‌وی گرتی کاری:

گرتی کاری له فراوانکردنیدا به به‌راورد له‌گه‌ل گرتی ناریدا فراوانتره، چونکه گرتی ناوی و گرتیه‌کانی تریش هه‌ندی جار ده‌بنه به‌شیک له گرتی کاریه‌که، واته ئه‌م گرتیه‌کانه ده‌گه‌رینه‌وه بو گرتی کاری، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌که‌ره‌سته‌یه‌کی ناسه‌ره‌کی (لاوه‌کی) داده‌نرین، چونکه لابردنیان هیچ له پۆنانی رسته‌که کهم و زیاد ناکات.

هه‌ول دده‌ین نمونه‌ی ئه‌و که‌رسته ناسه‌ره‌کیانه له رسته‌دا بجه‌ینه روو که ده‌بنه به‌شیک له گرتی کاری، به‌لام خۆمان له دووباره پیداجوونه‌وه‌ی گرتیه‌کان (که‌رسته‌کان) ده‌پارێزین، چونکه هه‌ریه‌که‌یان به جیا لیبیان دواوین.

۱- گرتی ناوی:

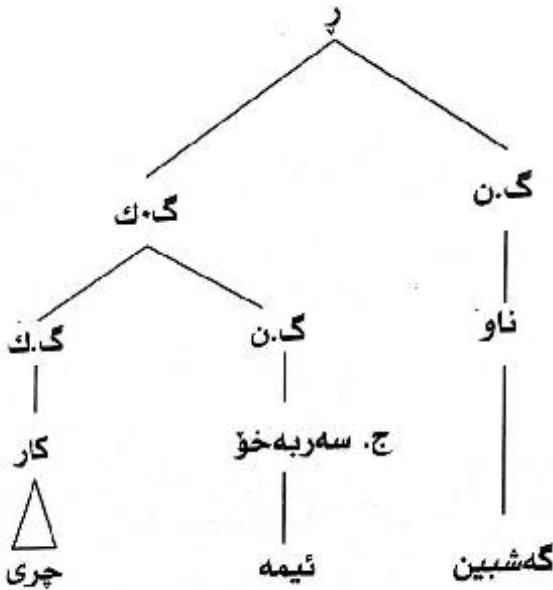
گرتی ناوی: گرتی ناوی به شداری له فراوانکردنی گرتی کاری دهکات و شهرکی بهرکار دهیینیت له رسته دا دهتوانین هم یاسای بو دابریژین:

گ.ک ← گ.ن + ک

وهک:

- گهشبین نیمه چری.
- گهشبین نیمه ی بانگ کرد.
- ئاوات هه ناره گه ی خوردد.
- ئاوات هه ناره که ی خوارد.
- راویژ کتاوه گان فریه تید^{۶۶}.
- راویژ کتیبه کان ده فرۆشیت.

گهشبین نیمه چری

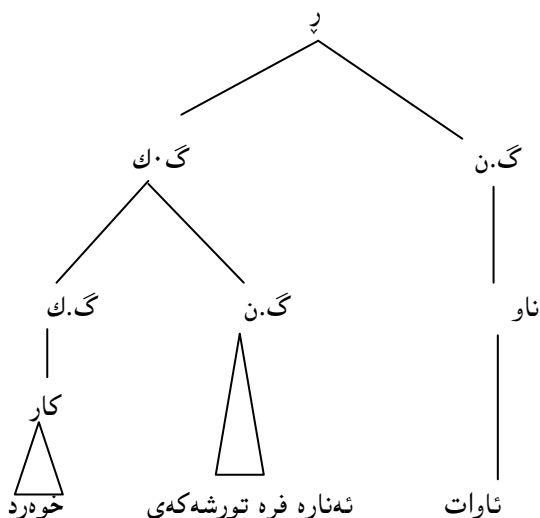

۶۶- له (ش. ز. ف) ی ههر دوو چاوگی (فریهتن) و (فرۆشتن) بهرامبهر به (فرۆشتن) ی (ز. ک. خ) به کاردیت، نیمه له رسته دا ههر دوو جزیره که مان به کار هیناوه.

گريی ناوی له (ش. ز) هكهدا به پيی ياسای فراوان بسونی گريی ناوی وهك باسماں كرد دهتوانيت له ناو خویدا فراوان بيت هممو فراوان كردنه كهش دهگه ريتته وه بو گريی كاريه كه. وهك:

ئاوات نهنااره فره تورشه كهی خوهرد. ئاوات ههنااره زۆر ترشه كهی خوارد. پراويژ بزنه شاخ دريژه كهی فروش. پراويژ بزنه قوچ دريژه كهی فروشت.

ئاوات نهنااره فره تورشه كهی خوهرد

۲ - گريی ئاوه ئناوی:

گريی ئاوه ئناوی له فراوان كردنی گريی كاریدا به شداری دهكات، وه پانتايه كي گه وره ی له رستهی كوردی (ش. ز. ف) ههيهو به شيك له گريی كاری.

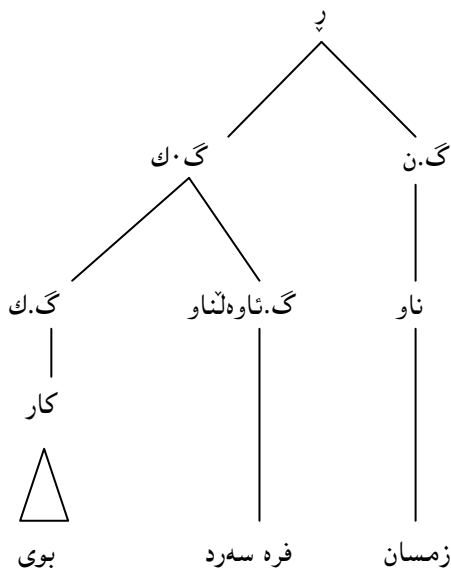
دهتوانين هم ياسايه ی بو داريتين:

گ.ك ← گ.ئاو + گ.ك

وہك:

زمسان فرہ سہرده . زستان زور سارده .
راویژ کہ میڭ زانایہ . راویژ کہ میڭ زانایہ .
ٹہ نار فرہ خوہشہ . ہہ نار فرہ خوہشہ .

زمسان فرہ سہردبوی

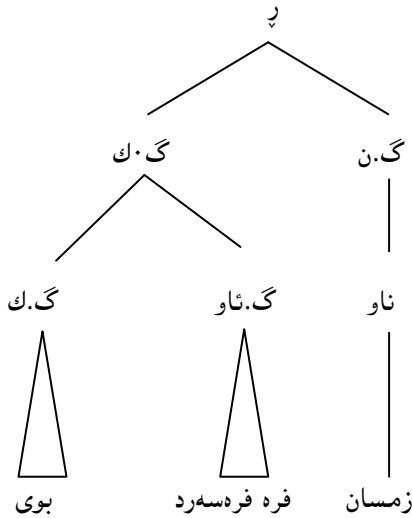

بہ پی ی یاساکانی فراوانکردنی گریٹی ٹاوه لئاوی، ده توانین ٹہم گری ٹاوه لئاویانہ فراوان
بکہین، ہہ موو فراوانکردنہ کہش ہہر بہ شینک دہ بیٹ لہ گریٹی کاری رستہ کہ .

وہك:

زمسان فرہ سہرده . زستان زور سارده .
زمسان فرہ فرہ سہرده . زستان زور زور سارده .
راویژ کہ میڭ زانایہ . راویژ کہ میڭ زانایہ .
راویژ کہ میڭ کہ میڭ زانایہ . راویژ کہ میڭ کہ میڭ زانایہ .

زمسان فره سرد بوی

۳- گړی بهند:

دهشیت گړی بهند وه کو که ره سه یه کی سه ره کی و ناسه ره کی به شداری له فراوانکردنی رڼوانی دهره وهی گړی کاری بکات، ته رکی ناوه لکار له رسته دا ببینیت.

بهم شیوهی لای خواره وه:

أ- گړی بهند: ده توانیت وه کو که ره سه یه کی ناسه ره کی له پیش گړی کاربیت و گړی کاربه که فراوان بکات.

ده توانین هم یاسایه ی بو داربیزین:

گ.ك ← گ.بهند + گ.ك

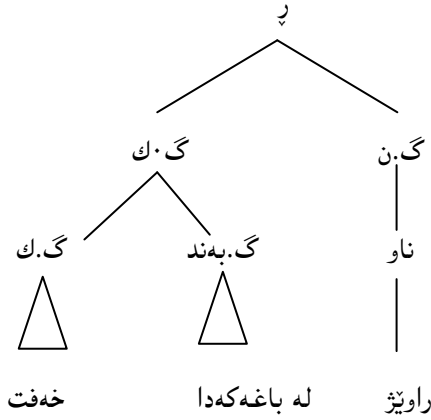
وهك:

راویژ له باغه که دا خفت. راویژ له باخه که دا نووست.

چاوان ته پرا شار چگه. چاوان بو شار چووه.

گه شبین له ناوایی که خفت. گه شبین له دی که وت.

راویژ له باغه کهدا خهفت.

ب - گرتی بهند ده توانیت و ه کو که ره سه یه کی سه ره کی له دواوه به شدری له فراوان کردنی گرتی کاری بکات.

ده توانین ئەم یاسایه ی بو دارپژین:

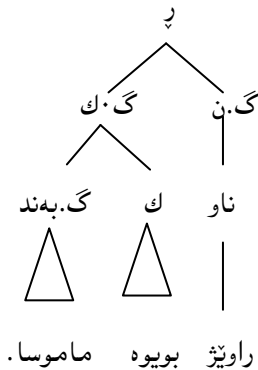
گ.ک ← گ.ک + ک

وهك:

راویژ بوی وه ماموسا. راویژ بوو به ماموستا.

کورده که بوی وه پیاگ. کورده که بوو به پیاو.

راویژ بوی وه ماموسا

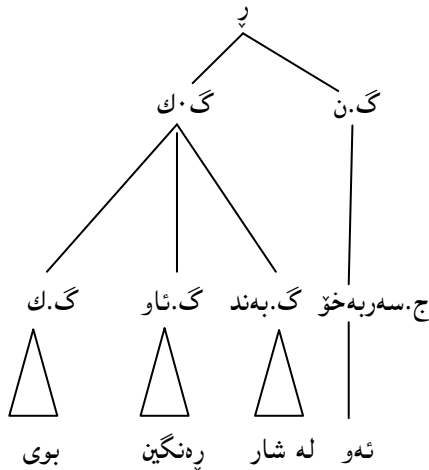

دهشیت گرتی کاری له گرتی ئاوه‌لناوی و گرتی کاری بیت. ده‌توانین ئەم یاسایه‌یی بۆ دارپێژین:

گ.ك ← گ.به‌ند + گ.ئا + گ.ك (کاری بوین) وه‌ك:

ئەو له شار په‌نگین بوی. ئەو له شار جوان بوو.
 من له ئاواپی گه‌وره‌ بویم. من له ئاوی گه‌وره‌ بووم.
 ئوان وه‌نان قه‌له‌و بوین. ئه‌وان به‌ نان قه‌له‌و بوون.

ئەو له شار په‌نگین بوی

٤- ئاوه‌لکار:

ئاوه‌لکار به‌ هه‌موو جوژه‌کانیه‌وه (کاتی، شوینی، چۆنیه‌تی، هۆیی،...تاد) ده‌توانی له فراوانکردنی گرتی کاری به‌شداری بکات وه‌ك که‌ره‌سته‌یه‌کی ناسه‌ره‌کی ده‌رده‌که‌وێت له‌ پرسته‌دا، چونکه‌ لابرندی هه‌یج له‌ واتا پرسته‌که‌ ناگۆرێت. تاکه‌ نیشانه‌ی جیاکردنه‌وه‌ی ئاوه‌لکار له

به شه کانی تری ئاخاوتن شه و رۆلّه یه که له رسته ده بیینیّت، به واتایه کی تر رسته قالبی بو دادهرپیژیت^{۶۷}.

گ.ک ← ئاوه لکار + گ.ک
وهك :

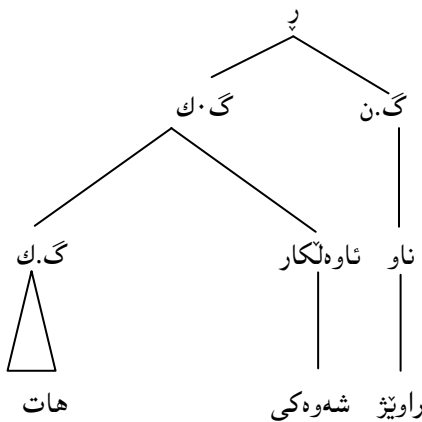
راویژ شه وه کی هات. راویژ به یانی هات.

گوله که دو یکه ده می کر. گوله که دو ینی پشکووت.

چاوان دیر هات. چاوان درهنگ هات.

ئاوات ئیواره خهفت. ئاوات ئیواره نووست.

راویژ شه وه کی هات

شه م یاسایه شیوهیه کی گشتی له خوێ ده گریت بو ئاوه لکار شه گه ری گۆرانی که رسته کانی ناو رسته که هه یه، واته گری ئاوه لکاریش وهك هه ریهك لهو که رستانه ی ناو چوارچیوه ی رسته که ده توانیّت جیگۆرکی بکات.

۶۷- یوسف شریف سعید، کاری لیکدراو له کوردی و فارسی - لیکۆلینه وه یه کی به راودکاری، ۱۹۹۸ : ۲۴.

چاوان دیر هات. چاوان درهنگ هات.
دیر چاوان هات. درهنگ چاوان هات.
ئاوات ئیواره خفت. ئاوات ئیواره نووست.
ئیواره ئاوات هات. ئیواره ئاوات هات.

۳-۱-۱-۳- گری ئاوه ئناوی:

گری ئاوه ئناوی: مه بهست له گری ئاوه ئناوی ئه و گریه یه که ده بیت که رتی بنه رته تی
ئاوه ئناو بیت، واته بی بوونی ئاوه ئناو گری ئاوه ئناوی درووست نابیت^{۶۸}.

۳-۱-۲- پۆنانی گری ئاوه ئناوی:

گری ئاوه ئناوی له رووی پیکهاته وه زۆر ساده یه، به تایبه تی ئه گه ر له گه ل گری ئاوی
به راوردی بکه یین، ده شیت گری ئاوه ئناوی به سی شیوه فراوان بکریت:

- ۱- فراوانکردنی گری ئاوه ئناوی له پیشه وه.
- ۲- فراوانکردنی گری ئاوه ئناوی له دواوه.
- ۳- فراوانکردنی گری ئاوه ئناوی له ههردولاوه (دواوه و پیشه وه).

۳-۱-۳- فراوانکردنی گری ئاوه ئناوی له پیشه وه:

گری ئاوه ئناوی له پیشه وه فراوان ده بیت به یارمه تی (راده) به تایبه تی (فره، ته مام،
ئه وقه ره، که میگ، بری)
ده توانین ئه م یاسایه ی بۆ دارپۆزین:

گ.ئا ← راده + ئاوه ئناو

۶۸- نواز همه صدیق، ۱۹۹۶: ۴۰

۳-۱-۴ - ۲- فراوانکردنی گریی ناوه‌لناوی له دواوه:

گریی ناوه‌لناوی له دواوه تهنها به یارمه‌تی وه‌رگرتنی مؤرفیمه‌کانی پله‌ی به‌راورد و پله‌ی بالا فراوان ده‌بیت شه‌وانیش بریتین له (تر) و (ترین).

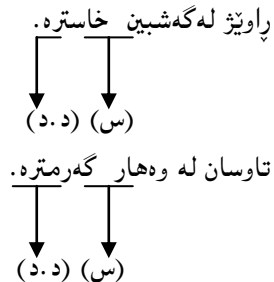
گریی ناوه‌لناوی له پله‌ی به‌راورد دا به‌م شیویه دروست ده‌بیت:
 گ. ناو ← ناوه‌لناو + مؤرفیمی (تر) ی پله‌ی به‌راورد
 وه‌ک:

خاس + تر ← خاستر
 گهرم + تر ← گهرمتر
 چه‌رمگ + تر ← چه‌رمگتره
 خواهش + تر ← خواهشتر
 وه‌ک:

پاویژ له گه‌شبین خاستره. پاویژ له گه‌شبین باشتره.
 تاوسان له وه‌هار گهرمتره. هاوین له به‌هار گهرمتره
 هه‌نار له شه‌نگویر خواهشتره. هه‌نار له تری خواهشتره.

له‌م رستانه‌دا هه‌موو ناوه‌لناوه‌کانی (خاس، گهرم، خواهش) به یارمه‌تی مؤرفیمی (تر)، گریی ناوه‌لناویان دروست کردوه، واته (خاس، گهرم، خواهش) بوونه‌ته سه‌ره‌ی (گری) کان مؤرفیمی (تر) ش بوو به دیارخه‌ری دواوه‌ی سه‌ره‌ی ناوه‌لناوه‌کان.

وه‌ک:

گريی ئاوه ئناوی له پلهی بالاڊا بهم شیوهیه درووست ده بیټ:

گ.ئا. ← ئاوه ئناو + مۆرفیمی (ترین) ی پلهی بالا

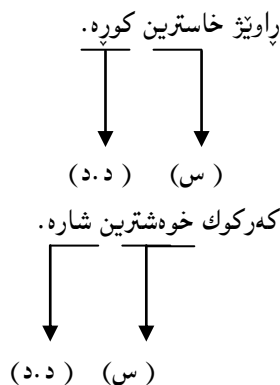
خاس + (ترین) ← خاسترین
 گهرم + (ترین) ← گهرمترین
 چهرمگ + (ترین) ← چهرمگترین
 خواهش + (ترین) ← خواهشترین

وهك:

پراویژ خاسترین كوپره. پراویژ باشتترین كوپره.
 كهركوك خواهشترین شاره. كهركوك خوشترین شاره.
 ههولبیر رهنگینترین شاره. ههولبیر جوانترین شاره.

لهم پرستانه هه موو ئاوه ئناوه كانی (خاس، خواهش، پهنگین) به یارمهتی مۆرفیمی (ترین) گريی ئاوه ئناویان له پلهی بالا درووست کردوو، واته (خاس، خواهش، پهنگین) سه ره ی گريیه كانن و مۆرفیمی (ترین) بووه به دیارخه ری دواوه ی سه ره ی گريیه كان، واته مۆرفیمی (ترین) له پلهی بالا وه كو مۆرفیمی (تری) پلهی بهراورد له دواوه گريی ئاوه ئناوی فراوان ده كات

وهك:

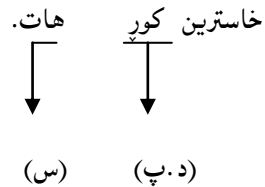
دەبى تىببىنى ئەو بەكەين، كە مۆرفىمى (تر) پەلى بەراورد و (ترىن) پەلى بالا لەگەل
 يە كتردا ھەرگىز بەيەكەوہ لەگريئە كدا دەركاھون.

جىگای سەرئە (بەكر عومەر و ئاواز صدیق) دەلین : ئاوەلئاو لە پەلى بالا دا گرىی
 ئاوەلئاو فراوان ناكات، چونكە دەبیت لەگەل پەلى بالا دا سەرەى گرىيەكە ناوبیت^{۶۹}.
 بە برۆای نىمە ئاوەلئاو لە پەلى بالا دا زۆر بە ئاسایی گرىی ئاوەلئاو فراوان دەكات.
 وەك: (خاس، خوەش، گەرم، شرىن، ... تاد).

ئەم وشانە ئاوەلئاو كاتىك مۆرفىمى (ترىن) پەلى بالا يان دەخەينە سەر پراستەوخۆ
 دەبنە گرىی ئاوەلئاو وەك (خاسترىن، خوەشترىن، گەرمترىن، شرىنترىن، ... تاد)، واتە
 مۆرفىمى (ترىن) بووہ بە ديارخەرى دواوہى سەرەى ئاوەلئاوہكان و گرىی ئاوەلئاو پى فراوان
 كراوہ نەك گرىی ناوى.
 وەك:

خاسترىن كور ھات. باشترىن كور ھات.
 خوەشترىن شار كەركوكە. خۆشترىن شار كەركوكە.

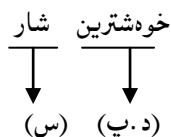
لەم پستانە (خاس + ترىن)، (خوەش + ترىن)، واتە ئاوەلئاو لەگەل مۆرفىمى (ترىن) بە
 يەكەوہ گرىيەكى ئاوەلئاو پىكەيتناوہ، ئەم گرىيانەش وەك يەكەيەكى سىنتاكسى
 دەبنە ديارخەرى پيشەوہى گرىی ناوى، واتە (خاسترىن و خوەشترىن) ديارخەرى پيشەوہى
 سەرەى گرىی ناوى (كور) و (شار) ن.

۶۹- بروانە ئەم سەرچاوانەى خوارەوہ:

أ- بەكر عومەر عەلى، بەستن و كرتاندىن لە كوردیدا، ۱۹۹۲: ۶۷

ب- ئاواز ھەمە صدیق ۱۹۶۶: ۴۱

۳-۱-۵ - فراوانکردنی گریپی ئاوه‌لناوی له هه‌ردوولاهه (پیشه‌وه و دواوه):

جگه له‌وه دوو خالهی باسمان کرد ده‌توانریت له دواوه و پیشه‌وه گریپی ئاوه‌لناوی فراوان بکریت له پیشه‌وه (پاده) به‌شدار ده‌بیت له فراوانکردنی گریپی ئاوه‌لناویه‌که له‌دواوه‌ش مؤرفیمی (تری پله‌ی به‌راورد.

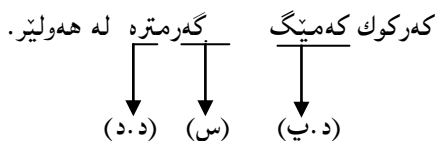
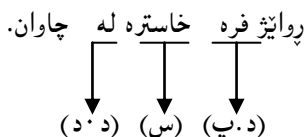
وهك:

پاویژ فره خاستره له چاوان. پاویژ زۆر باشته له چاوان.
 كه‌ركوك كه‌میگ كه‌رمتره له هه‌ولێر. كه‌ركوك كه‌میگ كه‌رمتره له هه‌ولێر.
 ژن ته‌مام هیلاگ تره له پیباگ. ژن ته‌واو ماندووتره له پیباو.

له‌م رستانه‌ی سه‌ره‌وه‌دا گریپی ئاوه‌لناوی له هه‌ردوولاهه به‌دیارخه‌ر فراوانکراوه، دیارخه‌ری پیش گریبه‌کان بریتیه له (پاده) وه دیارخه‌ری دواوه‌ش بریتیه له مؤرفیمی (تری پله‌ی به‌راورد، واته هه‌ریه‌ك له (خاس، گه‌رم، هیلاک) سه‌ره‌ن بو‌ گریپی ئاوه‌لناویه‌که، (پاده) و مؤرفیمی (تری دیارخه‌ری پیشه‌وه و دواوه‌ی گریبه‌که‌ن.

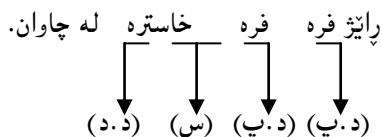
وهك

پاویژ فره خاستره له چاوان.
 كه‌ركوك كه‌میگ كه‌رمتره له هه‌ولێر.

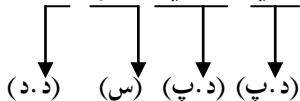

دەتوانىن ديارخەرى پيش (سەرە) زىاد بکەين بە يارمەتى دووبارە بوونەوہى (رادە) وە
 ھەموو زىاد کردنە کەش بە سەريە کەوہ دەبیتتە يەك ديارخەر بۆ سەرەى گرتى ئاوەئناويە کە.

وہک:

کەرکوک کە مینگ کە مینگ گەرمترە لە ھەولير.

لە پرستەکانى سەرەوہدا ئەوہ بەدى دەکەين لە (ش. ز. ف)دا بە ھيچ شيوە يەك ريگا بە
 دووبارە بوونەوہ يان زىادکردنى ديارخەرى دوای سەرە نادريت، چ بە دووبارە بوونەوہى
 مۆرفيمى (تر)ى پلەى بەراورد يان زىادکردنى (رادە) لە دوای سەرەى گرتى ئاوەئناويەکان،
 جا ئەو زىادکردنە لە پيش مۆرفيمى (تر) يان لە دوای مۆرفيمى (تر) بيت.

ئەوہى جيگاى سەرنجە لەم جۆرە گرتیەدا مۆرفيمى (ترين) ى پلەى بالا بە ھيچ شيوە يەك
 ناتوانيت بەشدارى لە فراونکردنى ئەم گرتیەدا بکات، چونکە مۆرفيمى (ترين) ى پلەى بالا
 کاتتیک دەبیتتە ديارخەرى دوای سەرە کە تەنھا خۆى لە گرتیە کەدا دەرکەوت، واتە ھەرگيز
 مۆرفيمى (ترين) وەك ديارخەرى دوای سەرەو (رادە) وەك ديارخەرى پيش سەرە بە يە کەوہ لە
 گرتیە کدا دەرناکەون.

وہک:

- راويتز فرە پەنگينترين ھات. *
- راويتز فرە فرە پەنگينترين ھات. *
- راويتز زۆر زۆر جوانترين ھات. *
- راويتز زۆر زۆر جوانترين ھات. *

جیڱای سه رنجه (زاده) وه کو دیارخه ری پیش سه ره ی گریئی ناوه لئاوی له پله ی به راورد و له پله ی باآ دا ده توانیئت جیڱای خوی جی بهیلتی و بکه ویته پیش گریئی ناوی.
وهك:

پاویژ فره خاستره له چاوان.	راویژ زۆر باشته له چاوان.
فره پاویژ خاستره له چاوان.	زۆر راویژ باشته له چاوان.
راویژ فره فره خاستره له چاوان.	راویژ زۆر زۆر باشته له چاوان.
فره فره پاویژ خاستره له چاوان.	زۆر زۆر زۆر باشته له چاوان.
که رکوک که میڱ گهرمتره له هه ولیتر.	که رکوک که میك گهرمتره له هه ولیتر.
که میڱ که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.	که میك که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.
که رکوک که میڱ که میڱ گهرمتره له هه ولیتر.	که رکوک که میك که میك گهرمتره له هه ولیتر.
که میڱ که میڱ که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.	که میك که میك که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.

ئه وه دیارخه رانه ی، که جیڱای خویان جی ده هیلن و ده که ونه پیش گریئی ناوی، واته سه ره تای رسته به هه مان زاده فراوان بکریئن، هه موو فراوان کردنه که ش بو سه ره ی گریئی ناو لئاویه.
وهك:

فره پاویژ خاستره له چاوان.	زۆر پاویژ باشته له چاوان.
فره فره پاویژ خاستره له چاوان.	زۆر زۆر پاویژ باشته له چاوان.
که میڱ که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.	که میك که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.
که میڱ که میڱ که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.	که میك که میك که رکوک گهرمتره له هه ولیتر.

هه ولیتر.

۴-۱-۱-۴ - گرتی بهند:

((گرتی بهند جوړیکې تره لهو گرتیه که تیگورییانهی که خاوهن تاییهتی خوځیهتی له ههر زمانیکدا ۷۰)).

له گرتی بهندا هه میسه دهی تامرازی بهند بوونی هه بی و شهو تامرازانه ده بنه سه ره ی گرتیه که بویه به پیویستی ده زانین بهر له پیکهاته ی گرتی بهند به کورتی باس له تامرازی بهند بکه یین له (ش. ز. ف) دا.

تامرازی بهند:

تامرازه کانی گرتی بهند له (ش. ز. ف) دا بریتین له دوو جوړ:

۱- ته وانه ی یه ک مؤرفیمین و له پیش وشه ی واتادار دین، پییان ده لئین (تامرازی بهندی ساده).

وهک:

(له، نه را، وه).

۲- شهو تامرازانه ی له مؤرفیمیک زیاتر پیک دین و ده که ونه پیش و دوا ی وشه ی واتادار، پییان ده لئین تامرازی بهندی که رتی.

وهک:

(له... دا، له... وه، وه... وه).

ده شیت شیوه ی دارشتنی گرتی بهند به چند یاسایه ک بجهینه روو:

۴-۱-۲۱ - دروست کردنی گرتی بهند به تامرازی بهندی ساده:

ساده ترین گرتی ناوی به یارمه تی تامرازی بهند گرتی بهند دروست ده کات

گ. ← بهند تامرازی بهند + گ.ن

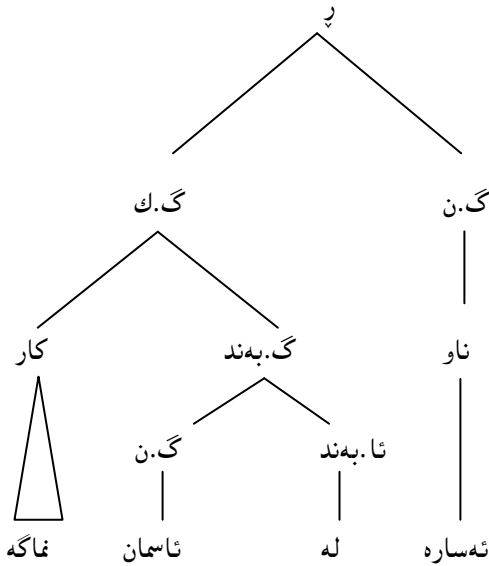
وهک:

راویژ وه دار ماره گه ی کوش. راویژ به دار ماره که ی کوش.

گه شبین وه پویل کتاوه گه ی فروش. گه شبین به پاره کتیبه که ی فروش.

باران له سایاقا نیه واری. باران له سایهقه ناباری.
 تهساره له تاسمان نماگه. تهستیره له تاسمان نماوه.
 پیاگ تهرا ریش چوگ سیولیش ناوبانی. پیاو بو ریش چوو سمیلشی له سهردانا.

تهساره له تاسمان نماگه

گری بهند له گری ناوی و نامرازی بهند درووست ده‌بیت، ته‌گه‌ر گری ناوییه که به (زاده، جیناوی پرس، جیناوی نه‌فی، .. تاد)، فراوان کرایت ته‌وا به یارمه‌تی نامرازی بهند گری بهند درووست ده‌کهن، هه‌رچه‌نده گری ناوییه که فراوان بکریت، به نامرازی بهند ده‌بیتته گری بهند.

گ.به‌ند ← نامرازی بهند + گ.ن (فراوانکراو)

وهك:

وه دو ژن شاریگ ټهرمی. به دوو ژن شاریک دهر وخی.
له سده ژن ژنیگ هات. له سهت ژن ژنیگ هات.
له چهند شار فروشریاگه. له چهند شار فرژشراوه.

۴-۱-۳-۲ - دروست کردنی گړی بهند به نامرازی بهندی کهرتی:
گړی بهند له (ش. ز. ف)، به یارمه تی نامرازی بهندی کهرتی دروست ده بیټ.

گ. بهند ← کهرتی پیښه و + گ. ن + کهرتی دواوه

وهك:

چاوان له باغه گه دا خفت؟ چاوان له باخه که دا نووست؟
له منه وه تا ټیوه ههفتین. له منه وه ههتا ټیوه ههوتین.
کوتهك له وههشته وه هاتگه. کوتهك له بههشته وه هاتووه.
له بانه وه کوره گه هات. له سهره وه کوره که هات.
وه ناسمانه وه ټه ساره نماگه. به ناسمانه وه ټه ستیره نه ماوه.
له په نجه وه میه گان حساو کردم. له پیښه وه مه ره کاتم ژمارد.
گورگ و میه و دیه که وه ناو خوهن. گورگ و مه ره بهیه که وه ناو ده خون؟؟
(گورگ و مه ره بهیه که وه ناو ده خونه وه.)

لهم گړی بهنده ده توانریت کهرتی دواوه لابدیریت:

گ. بهند ← کهرتی پیښه و + گ. ن

وهك:

چاوان له باغه گه دا خفت؟ چاوان له باخه که دا نووست؟
چاوان له باغه گه خفت؟ چاوان له باخه که نووست؟
له منه وه تا ټیوه ههفتین. له منه وه ههتا ټیوه ههوتین.
له من تا ټیوه ههفتین. له من ههتا ټیوه ههوتین.
کوتهك له وههشته وه هاتگه. کوتهك له بههشته وه هاتووه.
کوتهك له وههشت هاتگه. کوتهك له بههشت هاتووه.

بهشی سییهم

۱-۵ رسته و جوړه‌کانی رسته له رووی پړوانه‌وه:

۲-۵ پیناسه‌ی رسته :

رسته له زمانی کوردی دا زور پیناسه‌ی جیاوازی بو کراوه هر پړیمان نوسه له پړانگه‌ی تیځه‌یشتن و ریپازه زمانه‌وانی یه‌که‌ی پیناسه‌ی کردوه ، له پړانگه‌ی ریپازی ریزمانی کون (ریزمانی دیرین) پیناسه‌ی رسته‌یان کردوه ، تیشکیان خستوته سهر لایه‌نی واتای رسته نه‌ک (تھرک و پړنان) .

تیغه له ناو هم‌وو پیناسه‌کان شو پیناسه‌یه به په‌سند د‌ه‌زانیین له پړانگه‌ی پړوانه‌وه د‌پړوانیته رسته و رسته به گ‌وره‌ترین دانه‌ی ناستی رسته‌سازی داد‌ه‌نیټ. ((رسته گ‌وره‌ترین دانه‌ی زمانه له رووی پړوانه‌وه سهر به‌خوبیټ))^{۷۱} .

چاکی شم پیناسه‌یه له‌وه دایه ، که چاره‌سهری گرفتی رسته‌ی ناساده ده‌کات ، هر چه‌نده له ریزمانی به‌رهم هینان و گوپزانه‌ودا رسته واپیناسه ده‌کری ، که رسته له گ‌ریی ناوی و گ‌ریی کاری پینک دیت . بهم پییه دان به رسته‌ی ئالوژدا نانیت ، چونکه له پړانگه‌ی شم ریزمانه‌وه رسته‌ی لیکدراو و ئالوژ له پړوانی ژیره‌ویان دا دوو رسته‌ی ساده یان زیاترن و له پړوانی سهره‌ودا لیکدراون ، به‌واتایه‌کی تر له پړانگه‌ی ریزمانی به‌رهم هینان دا رسته‌ی ساده د‌وخ‌یکی پړوانی نییه ، به‌لکو د‌وخی گواستنه‌وه‌یه و به‌نده به ریزمانی گوپزانه‌وه نه‌ک به‌رهم هینان^{۷۲} .

۳-۵ جوړه‌کانی رسته:

۱- رسته‌ی ساده

۲- رسته‌ی لیکدراو

۳- رسته‌ی ئالوژ

۷۱- محمد معروف فتاح ، زمانه‌وانی ، ۱۹۹۰ : ۹۸

۷۲- هر چه‌نده له‌م کاره‌دا پشتمان به پړانگه‌ی به‌رهم هینان به ستووه لیره‌دا به‌پنویستی د‌ه‌زانیین بو روون کردنه‌وی هندی لایه‌نی ریزمانی شیوه زاره‌که سوود له بنه‌مای پړوانکاریه‌کانیش وهریگرین.

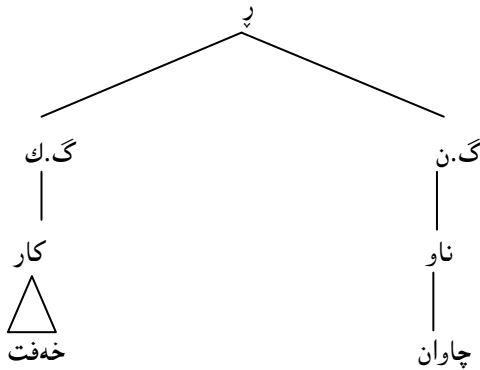
۴-۵ رسته‌ی ساده (simple sentence):

ساده‌ترین رسته له (ش . ز . ف) دا له گریه‌کی ناوی و گریه‌کی کاری پیک دیت .

وهك:

چاوان خهفت .	چاوان نووست .
ئهو كهفت .	ئهو كهوت .
كه موتر بال گرد .	كوتر فری .
راویژ دوپكه له شار خهفت .	راویژ دوینی له شار نووست .
ههر گه شبین شهوه‌کی هات .	ههر گه شبین بهیانی هات .
تهنیا ئهو دو گوله ره‌نگینه وه پا هاتن .	تهنئا ئهو دوو گوله جوانه به پی
هاتن .	

چاوان خهفت

له‌به‌رئه‌وه‌ی پیشتر به یارمه‌تی جوژه‌کانی گری، باسماں له فراوان کردنی رسته کردووه بۆیه به پیوستی نازانین دووباره به‌سه‌ریاندا بچینه‌وه .

۵-۵-۲ - پسته‌ی لیكدراو :

۵-۵-۲ پیناسه‌ی پسته‌ی لیكدراو :

پسته‌ی لیكدراو: ((پسته‌ییکه له دوو یان پتر له پسته پیکهاتوه ، کهبه‌یارمه‌تی
ئامرازی تایبته به یه‌که‌وه به‌ستراونه‌ته‌وه و لکاوان گه‌یشته‌ته به‌کتر^{۷۳} .))

پسته‌ی لیكدراو: ((ئەو پسته‌یه که‌له دوو پسته وه‌یا زیتەر پیک دیت به هۆی ئامرازی
لیکده‌ره‌وه . ئەو پستانه‌ی به‌شداری پسته‌ی لیكدراو ده‌کهن له‌همان بارو راده‌ی سینتاکسی دان
و خاوه‌نی هه‌مان پله‌ی سه‌ربه‌خۆین^{۷۴} .))

پسته‌ی لیكدراو: ((ئەو پسته‌یه ، که‌له دوو پسته‌ی ساده یان زۆرتەر پیک دیت به پیی
پیویست ، هه‌ریه‌که له پسته ساده‌کان پسته‌ی سه‌ربه‌خۆن له هه‌موو باریکه‌وه (سینتاکسی ،
واتایی...)) ئامرازه لیکده‌رکانیش رۆلێکی ئاشکرا ده‌بینن ، له پیکه‌وه به‌ستنه‌وه‌ی پسته
ساده‌کان^{۷۵} .))

پسته‌ی لیكدراو: ((ئەو پسته‌یه‌یه که له ئه‌نجامی لیكدانی دوو پسته یان زیاتر درووست
ده‌ییت ، ئامرازی لیکده‌ر به‌شه‌کانی به‌یه‌که‌وه ده‌به‌ستیتته‌وه ، هه‌ر پسته‌یه‌که وه‌ک پسته‌یه‌کی
سه‌ربه‌خۆ و پر له رووی ریزمانه‌وه ره‌فتار ده‌کات و ئامرازه‌که ناچیتته ناو دارشتنی رسته‌که ،
به‌لکو ته‌نیا پسته‌کان به‌یه‌که‌وه ده‌به‌ستیتته‌وه^{۷۶} .))

۵-۵-۳ درووست کردنی پسته‌ی لیكدراو:

له رووی ژماره‌ی پسته‌کانه‌وه به یارمه‌تی ژماره‌ی گریی کاری له پسته‌که‌دا دیاری
ده‌کریت ، واته چهند گریی کاری له رسته‌که‌دا هه‌بیته‌ته‌وه‌نده پسته‌ی ساده له پسته

۷۳- د . ابراهیم عزیز ابراهیم ، پسته‌ی لیكدراوی شوینکه‌وتووخواز له‌گه‌ل پسته‌ی شوینکه‌وتووی دیارخه‌ری له
دیالیکنته ناوه‌ندی یه‌کانی زمانی کوردی دا ، ۱۹۸۰ : ۱۹۱

۷۴- د . کوردستان موکریانی ، سینتاکسی پسته‌ی ساده له زمانی کوردی دا ، ۱۹۸۶ : ۷۱

۷۵- عه‌بدوئلا حوسین ره‌سول ، ناکردن له کوردیدا ، ۱۹۹۱ : ۶۶

۷۶- شلیتر ره‌سول محمه‌د ، یاسا‌کانی دارشتنی لاپسته‌ی دیارخه‌ری له زمانی کوردیدا ، ۲۰۰۴ : ۳۸-۳۹

لیکدراوه کهدا ههیه. هههچهنده ئهم تیروانینه بۆ رستهی لیكدراو دهبیته هوی تیکهلی له دهست نیشانکردنی چۆرهکانی رسته له رووی رۆنانهوه^{۷۷}.

۵-۵-۴ دروست کردنی رستهی لیكدراو به یارمهتی مۆرفیمی لیكدەر:

مۆرفیمی لیكدەر دوو رستهی ساده به یه كهوه ده بهستیتتهوه و ناکه ویتته ناو سنووری هیچ کامیک له رسته سادهکان^{۷۸}.

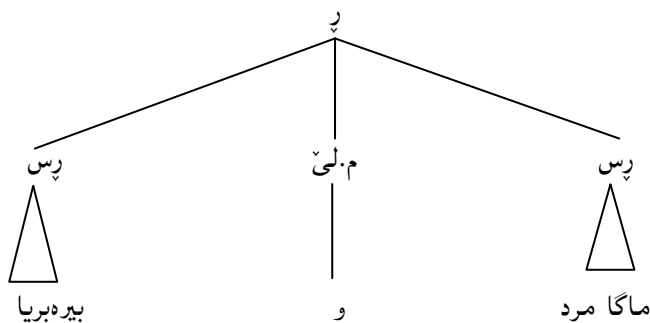
له (ش . ز . ف) دا کۆمهلیک مۆرفیمی لیكدهاری وهك (و ، تا ، نه ، نهك ، وهلی ، بهس ... تاد) ههیه كه ئهركی پینكهوه گریدانى رستهکان دهگیرن.
وهك :

۱- مۆرفیمی لیكدهاری (و)

وهك:

شا مردگه و شاگهردانه . شا مردووه و شاگهردانه . (گه.ئه.ل، ۱۴۲)
ماگا مرد و بیره بپیا . مانگا مرد و دۆ برا .
ئویشی سیقینگن و بویه وه دوکوتهوه . دهلینی سیویکن و بووه به دوو کهرتهوه .

ماگا مرد و بیره بپیا

۷۷- (س . پ) : ۳۹

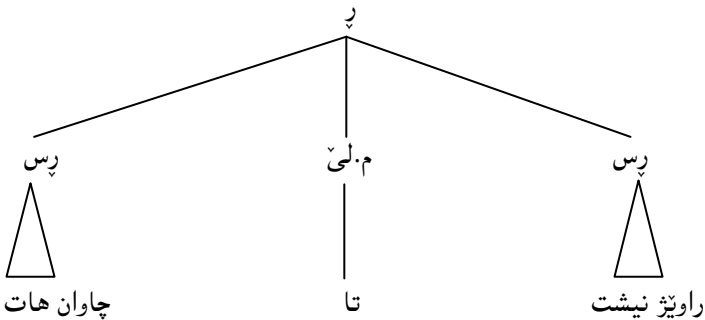
۷۸- دهشیت له نیوان رستهکان ویرگول دابنریت وهك پتیوستیهکی نووسین.

۶- مۆرفیمی لیکدەرى (تا)

وہك :

- راویژ نیشٹ تا چاوان هات .
 نان نه خوهر دم تا کارگه ریهل نه هاتن .
 نان له بن ههنگلم نی یه تا سهگ بکه فیگه شوئم .
 نان له ژیر ههنگلم نی یه تا سهگ بکه ویتته شوینم .
 (گه . ئەل ، ل ۲۲۳)
 راویژ دانیشٹ تا چاوان هات .
 نانم نه خوارد تا کریکاره کان نه هاتن .

راویژ نیشٹ تا چاوان هات

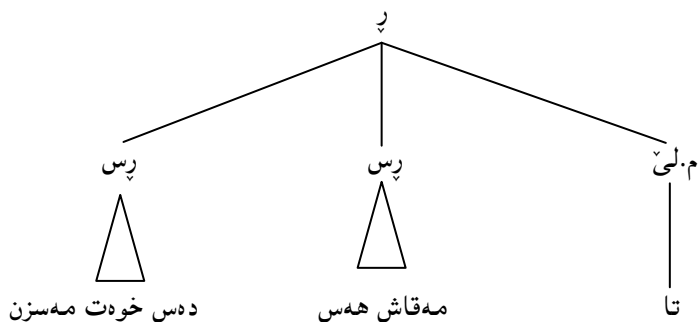

هەندیک جار مۆرفیمی لیکدەرى (تا) له سههه تاي رسته ی لیکدراو دیت ، واته رسته ساده کان پیکه وه ده به سستیته وه ، یا خود به واتایه کی تر شوینی خو ی له نیوان رسته ساده کان به جیده هیلیت و دیتته سههه تاي رسته .

وہك :

- تا مهقاش ههس ، دهس خوهت مهسزن . تا مهقاش ههیه ، دهس خۆت مهسووتیننه .
 تاگور ساله وه گا بوی ، جهرگ خاوهنی وه ئاو بوی .
 تا گۆلهك به گا بوو ، جهرگ خاوهنی به ئاو بوو .

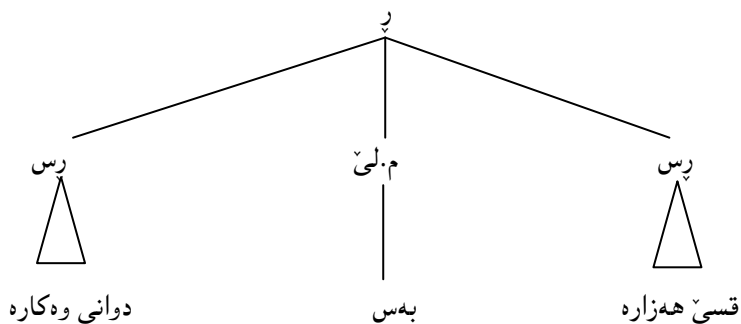
تا مهقاش ههس ، دهس خوهت مهسزن.

۳- مؤرفیمی لیکدهری (بهس) :

له هه موو مؤرفیمه لیکدهره کان زیاتر به کار دیت بۆ به ستنه وهی دوو رستهی ساده یان زیاتر ته نانهت له (ش . ز) هکه دا زۆر جار له شوینی (وهلی ، ...تاد) به کار دیت.
وهک:

قسی ههزاره بهس دوانی وه کاره

قسه ههزاره ، بهس دوانی به کاره .
مندالّه که نه خو شه بهس دیت .
زستان هات بهس سارد نه بوو .

قسی ههزاره بهس دوانی وه کاره .
منالّه که نه خو شه بهس تیت .
ز مسان هات بهس سهرد نه وی .

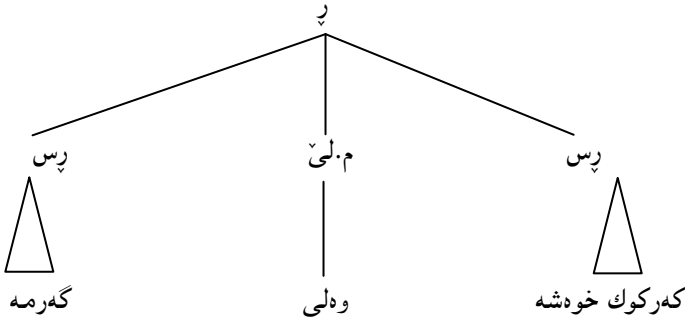
۴- مۆرفیمی لیکدهری (وهلی):

زۆر جار مۆرفیمی لیکدهری (بهس) له شوینی (وهلی) به کاردیت و برهوی شه مۆرفیمه ی له به کارهیناندا کهم کردوه.

وهک:

- باخه که جوانه ، به لام بچوکه .
- کهرکوک خه شه ، وهلی گهرمه .
- فره خه نیم ، وهلی سه رنه که فتم .
- زۆرم خوتیند ، به لام سه رنه که وتم .

کهرکوک خه شه وهلی گهرمه.

۵- مۆرفیمی لیکدهری (نه..... نه) ٧٩:

وهک:

- نه تاوسان سه رده نه زمسان گهرمه .
- نه نه لپه رگه کهرم نه چوویی کیش .
- نه شایی کهرم نه چۆپی کیشم .
- نه کونه نزیك ئاوان نه دویته نزیك باوان .
- نه کونده نزیك کانئ ، نه کچ نزیك مالّ باوان .

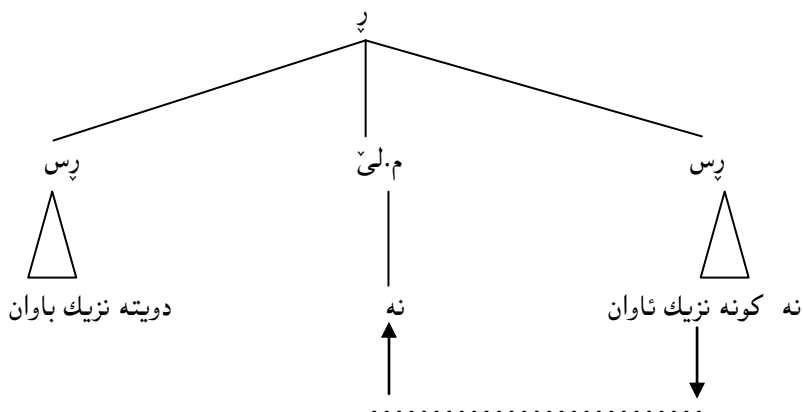
٧٩- د. ئیبراهیم عهزیز ئیبراهیم ، له لاپه ره ی (١٧) ی هه ندئ ئامرازئ سینتاکسی له زمانئ نه ده بی ئیمزئ کوردیدا ، (نه) به مۆرفیمی لیکدهر دانائیت ، به لکو به جیناوی نه فی داده نیت.

(گه. تال، ل ۲۳۳)

نه شهيه وهخته ، نه شه وهخته .

نه شهه کاته ، نه شه وه کاته .

نه کونه نزيك تاوان نه دويته نزيك باوان

۵- مؤرفيمي ليکدهري (نهک)

وهک:

نان به ناوچه وانه نهک به سميله .

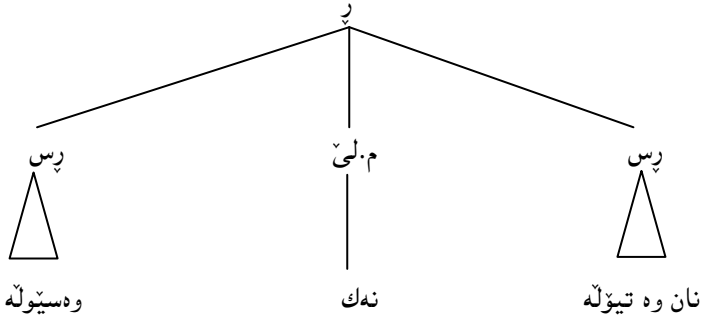
(گ. تال، ل ۲۲۵)

نان وه تيولّه نهک وه سيولّه .

نان بده وه سهگ نهک وه سفله .

نان بدهبه سهگ نهک به سفله .

نان وه تيؤله نهك وهسيؤله .

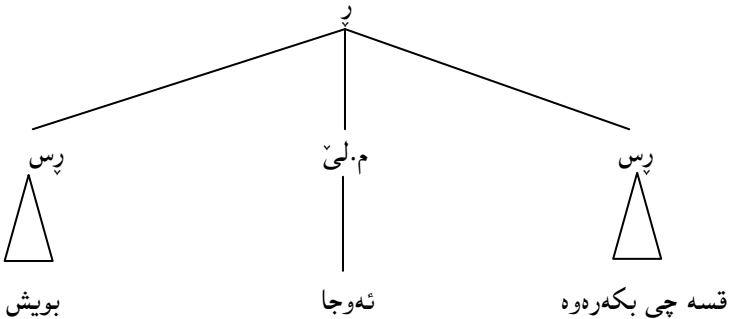

۶- مؤرفيمي ليكدهرى (تهوجا):

وهك:

- (په.ق.ن،ل،۹۱)
- قسه چي بكهروه تهوجا بويشه .
 - قسه جيا بكهوه ، ئينجا بيلِي .
 - ئاوات دهرس خواهى ، تهوجا هات .
 - فره خونيم ، تهوجا سهركه فتم .
 - ئاوات وانهى خويئند ، ئينجا هات .
 - زؤرم خويئند ، ئينجا سهركه وتم .

قسه چي بكهروه تهوجا بويشه

رستهی ئاویته: ((له دوو رسته (پارچه رسته) یان پتر پیک دیت و به یاریدهی وشه ی لیکه دروه (رانای لیکه در، ئامرازی لیکه در) ده دریته دم یه کتر^{۸۲} .))

رستهی ئاویته: ((رستهی ئاویته له دوو رستهی ساده یان زۆرتر پیک دیت ، به لām له ناو رسته ساده کاندایه کیکیان سه ره کیه (شارسته) یه و شهوانی تر لاوه کین (پارسته) ژماره ی پارسته کانی به پیتی مه به ست و ئاره زوی قسه کهر ده گۆریت^{۸۳} .))

رسته ئالۆز: ((ده شی رستهی ئالۆز وه ک کۆمه له پارسته یه ک تیی پروانری، که به لای که مه وه له رسته یه کی سه ره و رسته یه کی به ند (دیارخهر) یان چهن د رسته یه کی دیارخهر پیک بی^{۸۴} .))

رستهی تیکه ل: ((له رسته یه کی سه ره کی و رسته ی شوینکه وتودا پیک هاتوه، که ههر یه که یان رۆلی دیاریکرای سینتاکسی خۆیان هه یه . باری شوینکه وتنی رسته ی شوینکه وتوو به رسته ی سه ره کیه وه به کۆمه له هۆیه کی سینتاکسی پیوهسته، که له هه مووان ئامرازی که یه نه ره، که ئهم ئامرازه ده چیتته نیو پیکه یان و دارشتنی رسته ی شوینکه وتوو^{۸۵} .))

رستهی ئاویته: ((رستهی ئاویته یان (تیکه ل) شه جو ره رسته ناسادانه ده گریته وه، که له پتر له رسته یه کی ساده پیک دین و له هه موو رسته ساده کان ته نیا رسته یه کیان سه ره کیه Independent clause و ناتوانری لادری، که (شارسته) ی پی ده وتری، سه رجهم رسته کانی تر لاوه کین Dependent clause و ده توانری لادریت، که (پارسته) یان پی ده وتری^{۸۶} .))

شه وهی ئیمه ده مانه ویت له م پیناسانه دا بیان خهینه روو بریتی یه له چهن د خالیك :

۱- هه ندیک له ریزمان نووسه کان ده لئین رسته ی ئالۆز له شه نجامی دوو رسته (تیکه ل بوون، لیکدان، پیکه اتن) درووست ده بیت ، به لām مه رج نییه ته نها له شه نجامی دوو رسته وه درووست بیت، له وانه یه دوو رسته یان زیاتر بیت .

۸۲- لیژنه یه ک له وه زارته ی پهروه ده ، کتیبی زمان و شه ده بی کوردی ، ۱۹۸۹ : ۱۴ .

۸۳- عه بدوللا حوسین ره سول ، ۱۹۹۱ : ۸۰ .

۸۴- ساجیده عه بدوللا ، ۲۰۰۳ : ۸۷ .

۸۵- د. کوردستان موکریان، سینتاکسی رسته ی تیکه ل، ۲۰۰۴ : ۵ .

۸۶- د. عه بدوللا حوسین ره سول ، ۲۰۰۵ : ۵۲ .

وہك:

چوان له بان دیواره گه بازی کوتا و داوهزیه بان زهوییه گه ، که چرییه ئاوات ، هات .
چوان له سهر دیواره که بازی دا و دابهزیه سهر زهوییه که ، که بانگی ئاوات کرد ، هات .
۲- له دوو رستهی ساده پیک دیت:

راسته نه گهر مهبهستیان رستهی سهره کی بیت ، چونکه به پیی پیناسه ی رۆنانکاره کان بۆ
رسته ((رسته گه وره ترین دانهی زمانه له پرووی رۆنانه وه سهریه خو بیت))^{۸۷} . به لام رستهیه کی
لاوه کی سهریه خو نییه بهنده به رستهی سهره کی یه وه .

۳- له به کارهینانی زاراوهدا جیاوازی له نیوانیاندا بهدی ده کریت هندی به (تیکه ل) یان
(ئاویتته) هندیکی تر به (ئالۆز) ناوی ده بهن .

۴- جهخت ده که نه سهر ئامرازه کان (مۆرفیمی گه یه نهر) ، که چی هندی ئامراز چه ند
نه رکیکیان هیه و به پیی به کارهینانیان له چوارچیوهی رسته دا ئه رکه کانیان ده گوری چه ند
جوړه به یه که وه به ستینکی جیاواز نیشان ده ده ن^{۸۸} . دواتر باس له فره ئه رکی ئامرازه کان
(مۆرفیمه گه یه نهره کان) و واتای جیاوازیان ده که یین .

۳-۶-۵ به شهکانی رستهی ئالۆز :

له زمانی کوردی و (ش . ز . ف) دا رستهی ئالۆز له سی به شی سهره کی پیک دیت:

۱- رستهی سهره کی	(Independent clause)
۲- لارسته	(Dependent clause)
۳- مؤرفیمی گه یه نهر	(Relative morpheme)

۵-۶-۱ رستهی سهره کی:

رستهی سهره کی رستهیه کی سهریه خوئی دانهی سینتاکسییه وهك رستهیه کی سادهی ئاسایی
رهفتار ده کات، په یوهندی سینتاکسی له گه ل ده وره یه ی خویدا نییه .

۸۷- محمد معروف فتاح، ۱۹۹۰ : ۹۹-۱۰۰ .

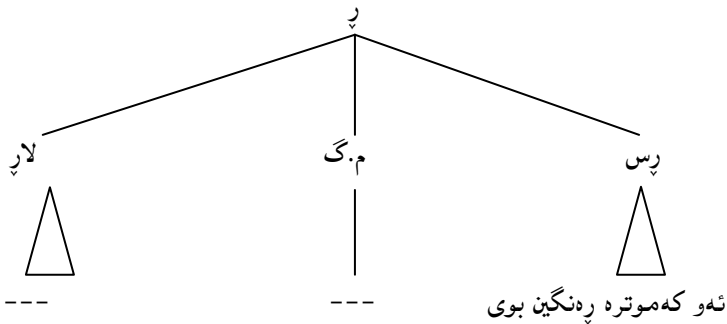
۸۸- قهیس کاکل توفیق، ۲۰۰۲ : ۲۰۰ .

وهك:

- ٺه و كه موتره ، كه بالَ گرد رهنگين بوى .
- ٺه و كوٽره ، كه فرى جوان بوو .
- پيشمه رگه گان ، كه ره سينه لامان فره دلبيان خواهش بوى .
- پيشمه رگه گان ، كه گه يشتنه لامان زور دلبيان خوش بوو .

هه ريه كه له رسته كانى (كه موتر رهنگين بوى ، پيشمه رگه گان فره دلبيان خواهش بوى) رسته يه كى سهره كى و سهره خون په يوه ندى به به شه كانى ترى رسته كانه وه نيهه .

ٺه و كه موتره ، كه بالَ گرد رهنگين بوى.

۵-۶-۵-۲-لا رسته :

((ٺه و به شه يه له رسته ى ٺالوزدا كه هه رچه نده كه رسته پيوستيه كانى رسته ى تيدايه ، به لام ناتوانى وهك رسته يه كى ته و او سهره خون بوه ستى ، به لكو له رووى ريزمانه وه به رسته ى سهره كيبه وه به نده .))^{۸۹} .

وهك:

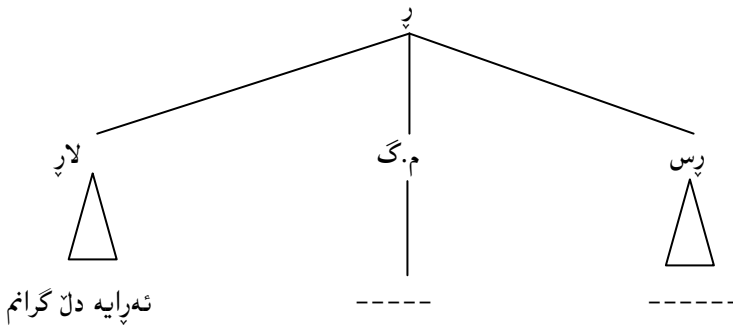
نزاكهم، شايد نزام وه لاي خودا .^{۹۰} دوعاده كه م ، به لكو دوعام بگاته لاي خوا .

۸۹- شليتر رده سول محمد د ، ۲۰۰۴ : ۴۱

۹۰- عبدالمحسين بنى ويس ، به راوردى كى نيوان (زارى كرمانجى خواروو) و (زارى گهرمه سيتر) ، ۱۹۸۵ : ۹۲

مانگیتگه نیمه سیّ ، ئه رایه دل گرانم . مانگیتگه نهم دیوه ، بویه دل گرانم .
 دوژمن جورعه تی نما ، ئه رایه خوهی داوه ده سه و . دوژمن وره ی نه ما بویه خوی دابه ده سه وه
 هه ریه که له رسته کانی (شایه دنزام ، ئه رایه دل گرانم ، ئه رایه خوهی داوه سه وه) .
 پیویستیان به ته و او کردنی واتای رسته کان هه یه ، چونکه هیچیان به بی رسته سه ره کی
 یه کانی (نزاگم وه لای خودا ، مانگیتگه نیمه سیّ ، دوژمن جورعه تی نما) رۆنانه که یان ته و او
 ناییت .

مانگیتگه نیمه سیّ ، ئه رایه دل گرانم

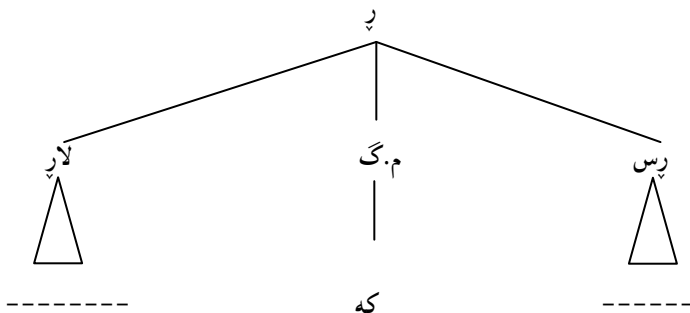

۵-۶-۷ - مؤرفیمی گه یه نهر:

ئه و مؤرفیمه یه که هه ردوو به شه که ی رسته ی ئالۆز به یه که ده گه یه نیت ، ده شیت له
 هه ندیک رسته مؤرفیمی گه یه نهر له رۆنانی سه ره وه دا دهرنه که ویت ، چونکه مؤرفیمیکی
 سه رپشکیه (Optional) له دهرکه وتن نه که نه بوونی له ناو رسته دا .
 وهک:

که موتره گه ، که له بان داره گه بوی بالّ گرد کۆتره که ، که له سه ر داره که بوو فری
 راویژ، که فره خوهنی سه رکه فت . راویژ ، که زۆر خویندی سه رکه وت .
 گه شبینی دالگ ، که مالیان ها له شار له پره خه فت .
 گه شبینی دایک ، که مالیان له شاره له نا کاو نووست .

که موتره گه ، که له بان داره گه بوی بالّ گرد

دهشیّ مؤرفیمی گه یه نهر له لارستهی دیارخهری لابدریّت ، چونکه مؤرفیمی خستنه سهری (ی) ئەو بۆشاییه پر ده کاته وه که مؤرفیمی گه یه نهر به جیی ده هیلیّت ، بیّ ئەوهی له رووی ریژمانه وه کار رسته که بکات^{۹۱} .
له رووی واتاوهش هه مان مه به سستی پیشتەر ده گه یه نیّت .
وهک:

- ئەو که موتره ی ، که له بان داره گه نیشت بالّ گرد .
- ئەو کۆتره ی ، که له سهر داره که نیشت فری .
- ئەو کوره یله ی ، که له شارن سهرکه فتن .
- ئەو کورانه ی ، که له شار سهرکه وتن .
- ئەوانه ی ، که چووینه گهر دین دلّ خوهش بوین .
- ئەوانه ی ، که چوونه سهیران دلّ خۆش بوون .

دهتوانین مؤرفیمی گه یه نهر له ههریهک له و رستانه ی سهره وه لابدهین بیّ ئەوهی کار له رسته که بکات له رووی ریژمان و واتاوه .
وهک:

- ئەو که موتره ی له بان داره گه نیشت ، بالّ گرد .
- ئەو کۆتره ی له سهر داره که نیشت فری .
- ئەو کوره یله ی له شارن ، سهرکه فتن .

۹۱- شلیتر رهسولّ ، ۲۰۰۴ : ۴۲

- ئەو كورانهى له شارن سەرکهوتن .
- ئەوانهى چووينه گەردىن ، دلّ خوهش بوين .
- ئەوانهى چوونه سهيران ، دلّ خوڤش بوون .

به لّام ئەو پستانهى كه مۆرفيمى خستنه سهرى (ى) يان له گەلّدانه بيّت ناتوانريّت مۆرفيمى گەيه نەر له پرستهى ئالۆز لابدرىت ، چونكه به لابردنى ههست به لاوازى و ناتسه واوى پرسته كه ده كريت^{٩٢} .

وهك:

- ئاوات منالّه ، كه شيعر خوهنى .
- ئاوات مندالّه ، كه شيعر ده خوئينى .
- راويژ كه ، ماموساى مه كته به فره خاس ئويشى .
- راويژ ، كه ماموستاى قوتابخانه يه زۆر باش ده لى .
- كوردستان له هوير مه كهن ، كه نازاد بوى .
- كوردستان له بيرمه كهن ، كه نازاد بوو .

به لابردنى مۆرفيمى گەيه نەر (كه) كار له پيژمانيه تى و كه م و كورتى واتاى پرسته كان ده كات .

وهك :

- ئاوات منالّه ، شيعر ده خوئينى .
- ئاوات مندالّه ، شيعر خوهنى .
- راويژ ، ماموستاى قوتابخانه يه زۆر باش ده لى .
- راويژ ، ماموساى مه كته به ، فره خاس ئويشى .
- كوردستان له هوير مه كهن ، نازاد بوى .
- كوردستان له بيرمه كهن ، نازاد بوو .

٩٢- بۆ زانبارى زياتر بروانه ئەم سهراوانه :

أ- شليتر رهسول ، ٢٠٠٤ : ٤٣

ب- نيراهيم عهزىز نيراهيم ، ١٩٨٠ : ٤١-٤٩

جۆرهكانى رېستەى ئالۋز :

رېستەى ئالۋز لەزمانى كوردى دا گەلى لايەنى رۆشن كراوہ تەوہ و تيشكى لىنكۆلېنەوہى زانستى زۆر لايەنى رۆشن كوردۆتەوہ ، لەگەل ئەمانەشدا تا ئىستاش ھەندى تەم و مژ لە بابەتى رېستەى ئالۋزدا ھەر ماوہ ، بە تايبەتى لە پۆلېن كوردنى جۆرەكانى رېستەى ئالۋزدا ئەوہى گرفتهكە گەورەتر دەكات ئەوہىە جگە لە لايەنى رۆنانى گەلى جار پىشت بە بنەماى واتا دەبەستىت بۆ پۆلېن كوردنى رېستەكان بە تايبەتى لارېستەى (ھۆى ، مەرجى ، مەبەست و ئامانج و تاد) بە رادەيەك ، كە زۆر تىكەلى يەكتردەبن و دەشتى نمونەيىكى ديارى كراو لە لاي رېژمان نووسىك سەر بە پۆلېك بىت ، كە جياوازىيت لەگەل رېژمان نووسىكى تر تەنانت ئەم دياردەيش لە سەرچاوہ رېژمانىەكاندا بەدى دەكرى ^{۹۳} .

ئاشكرايە لايەنى رۆنانى لە بەر چاو نەگىراوہ ، واتا كراوہ بە بنەمايەك بۆ پۆلېن كوردن ، ئەوا پىشت بە سەلىقە واتايەكان يان كۆنتىكسى قسەكردن دەبەستىت ، تەنانت پۆلېن كوردنەكە بەشىوہىەك دەردەچىت كە چەندى پۆلېن بكەى ئارەزوو دەكەيتەوہ كە جارېكى تر و بە شىوہىەكى تر و دوو بارە و سى بارە پۆلېنى بكەيتەوہ .

لېرەدا ئىمە ناتوانىن زانىاريەكى زياتر بچەينە سەر ئەو خەرمانەى كە لەم بوارەدا كراوہ و لە پىكھاتەى رېستەى ئالۋز بدوئىن . بۆيە ھەول دەدەين ھاوہىيەك بكەين لەچارەسەر كوردنى ئەو لايەنە ئەو تەم و مژىيەى رېستەى ئالۋز و گرفتى پۆلېن كوردنەكان چارەسەربكەين ، پۆلېنىكى نوى بۆ رېستەى ئالۋز دابرىتېن ، ھەر چەندە ئەم پۆلېنە بەشىك لە گرفتهكان چارەسەر دەكات ، بەلام گرفت لە ناو وردەكارىيەكانى كۆمەلەى دووہم دا دەمىنيت .

بە ورد بوونەوہ دەگەينە ئەو ئەنجامەى ، كە سەرچاوہ رېژمانىە كوردىيەكان لارېستەيان بەسى شىوہ (كۆمەل) پۆلېن كوردوہ ، بەم شىوانە :

كۆمەلەى يەكەم :

لارېستەى ديارخەرى :

ئەم رېستانە لەسەر بنەماى سىنتاكسى دوورلە (واتا) جيا دەكرىنەوہ و ئەم تايبەتياىنەى

خوارەوہيان ھەيە :

- ۱- به هۆی رۆنانی سینتاکسیه کان دهناسریتته وه .
 - ۲- له ناو پیکهاتهی گریی ناویدا کار دهکات و به شیکه له گریی ناوی ، واته له لایهن سه ره ی گریی ناوی به ند ده کری و ده بیته دیارخه ری گریی ناوی .
 - ۳- له دهره وه ی گریی ناویه که دا هیچ رۆلێک نابینیت ، به واتایه کی تر په یوه ندی رۆنانی له گه ل دهره وه ی گرییه یان سه رجه م پسته که نابه ستیت .
 - ۴- نامزای سینتاکسی تایبته به خۆی هه یه ، که له زۆریه ی باره کاندای (که) یه و شه م نامرزه ش به کاره ی ناویکی سه رپشکی یه ، واته ده شیت له رۆنانی سه ره ودا دهرنه که ویت .
 - ۵- به پیی شه رکی گریی ناوییه که شه رک ده بینیت ، واته شه گه ر گریی ناوییه که شه رکی بکه ری ببینی شه و ده بیته دیارخه ری بکه ر (لارسته ی دیارخه ری بکه ری) و شه گه ر به رکای بوو شه و ده بیته دیارخه ری به رکای تاد . ته نانه ت شه گه ر گریی ناوییه که خۆی دیارخه ری سه ره ی گرییه کی تری ناوی بوو شه و ده بیته لارسته ی دیارخه ری دیارخه ر تاد .
 - ۶- شه م لارسته یه پیکه اته که ی به م شیوه یه یه (که + ر) به یارمه تی مؤرفیمی خسته نه سه ری (ی) به سه ره که وه ده لکی و له هه ندی جاریش شه گه ر سه ره ی گرییه که ناوی تایبته ی بیت شه و مؤرفیمی خسته نه سه ری (ی) له گه لدا به کارنا یه ت ^{۹۴}.
 - ۷- شه و لارسته یه ده شیت هه ندیک جار له سه ره ی گرییه که دوور بکه ویتته وه و بجه یته پیش کۆتای پسته ، واته شوین گۆرکی ده کات .
- ده شیت له هه ندی باردا ته م و مزی واتایی درووست بکات ، واته له یه ک کاتدا بو دوو گریی ناوی ناو رسته بکه ریتته وه به تایبته ی له و بارانه ی له رووی لۆژیکه وه گونجاییکی واتایی له نیوان لارسته و دوو گریی ناوی ناو رسته دا هه بیته .

وهک :

- شازاد شنه دی ، که شه یوگی که و له وه ری بو ی .
- شازاد شنه ی بی نی ، که کراسیکی شینی له به ردا بوو .
- ۸- ده شیت له دانه یه ک زیاتر له م لارستانه به دوا ی یه کتردا ریزبکریین و بن به دیارخه ر بو هه مان پسته .

۹۴- د. قهیس کاکل توفیق ، بۆچوونیکی پراگماتیکی بۆ لارسته ی دیارخه ری ، ۲۰۰۴ : ۲۲ - ۲۷

وہک :

من ئەو کتاوہ خوہنستمہو ، کہ تن سنہد بویدہی ، کہ وەرچلہ مانگیک ، ئەرام ھاورد بویدہی ، کہ باس لە ئازادی مەردەم کەدن .

من ئەو کتیبەم خویندەوہ ، کہ تۆ کړی بووت ، کہ مانگی رابردوو پۆت هینام ، کہ باسی لە ئازادی مرۆڤ دەکرد .

۹- پستەیی ناو وەخن کراو بە ھۆی ئەم جۆرە پستەییە درووست دەبیت .

وہک :

پشپشەگە میوشەگە خوارد ، کہ تواست بچودە کوناگە ، کہ لە دیوارەگە بوی ، کہ لایەگی رەمیا بوی تاد .

پشپشەگە مشکەگە خوارد ، کہ دەیوو یست بچیتتە کونەکەوہ ، کہ لە دیوارەگەدا بوو ، کہ لایەکی رووخا بوو تاد .

شازاد دو چەرخینگ سەن ، کہ چوار تاپەر وە پیوہ بوی ،

شازاد پایسکیلیکی کړی ، کہ چوار تاپەیی پیوہ بوو ،

۱۰- لادانی ئەم پستە یە هیچ کارناکاتە سەر پۆنانی پستە سەرەکیە کہ بیان راستربلێن گرتی ناوییە کہ چ لەرووی پۆنانەوہ چ لەرووی واتاوہ ، کہ ئەمەش بە ھۆی ئەوہوہیە کہ تەنیا وەک دیارخەریک ئەرک دەبینیت و دیارخەریش کەرستەییەکی لاوہکی ناو پستەییە .

ئەم جۆرە پستەییە کہ ئەرکی دیارخەری دەبینیت دەشیت بەم شیوہیی لای خواروہ پۆلینی بکەین :

۱- دیارخەری بکەر

وہک :

ھەولێر شارێگە ، کہ گشمان قەرزارین .

ھەولێر شارێکە ، کہ گشمان قەرزارین .

۲- دیارخەری بەرکار :

وہک :

ئیمە تن ناردمان ئەرا دەس نیشان کردنی شوونی گەردین ، کہ لە گشمان زاناتبوی
ئیمە تۆمان نارد بۆ دەست نیشان کردنی شوینی سەیران ، کہ لە گشمان زاناتبوی .

۳- دیارخەری ئاوەلگوزارە :

أ - دیارخەری ئاوەلگوزارە کات :

وہک :

- دویتەگە ئەو سائە لە داڵگ بوی ، که هەلبجە کیمیا واران کریا .
- کچەکه ئەو سائە لە دایک بوو ، که هەلبجە کیمیا باران کرا .
- دویکە ، که هاتی وارن بوی .
- دوینیکە ، که هاتی باران بوو .

ب- دیارخەری ئاوەلگوزارە شوین :

وہک :

- ئەنار لەو بازارە بسین ، که تازه درس کریاس .
- هەنار لەو بازارە بکەر ، که تازه درووست کراوه .
- ئەو لەو کاریزە ئاوتیریت ، که ئاوەگە سەرده .
- ئەو لەو کانیه ئاودینیت ، که ئاوەگە سارده .
- راویژ لە شار دەرس خوهنت ، که پایتەختی کوردستانه .
- راویژ لە شار وانه دهخوینیت ، که پایتەختی کوردستانه .

ج- دیارخەری ئاوەلگوزارە چۆنیەتی :

وہک :

- من نیه تیونم جویر ئەو دربو دزوانانە بژیم ، که ئەزیهەد مەردوهم دەن .
- من ناتوانم وەك ئەو دوو روانە بژیم ، که تازاری خەلك ئەدەن .

۴- دیارخەری تەواوکەری کار :

وہک :

- ئیمە ئەو کورەیلەمینه ، که کوردستان چەوی هاوہپیمان .
- ئیمە ئەو کورەیین ، که کوردستان چاوی لیمانه .

۵- ديارخەرى ديارخەر

وہك :

شازاد كور مەموم راويژ ، كە زېر بىراى باوگمە نىە ناسدەم .
شازادى كورى مامم راويژ ، كە زېر بىراى باوگمە نامناسىت .

كۆمەلەى دووہم :

ئەو لارستانە دەگريتتەوہ كە نابن بە ديارخەرى گرىپى ناوى ، بەلكو زياتر پەيوەستن بە كارى رىستەكەوہ ، دەشىت ئەم جۆرە رىستەيە لەرووى پۆلن كىردنەوہ بە ئاولگوزارە بچويىنين . چۆن ئاوەلگوزارە بەندە بە گرىپى كارى و لە پۆلن كىردنىشدا پشت بە لايەنى واتايى دەبەستىت .
وہك (ئاوەلگوزارەى كاتى ، شوپىنى ، چۆنيەتى ، ھۆى ، مەبەست ... تاد) ، كە ھۆكارىكى رۆنانىش نىە بۆ جياكردنەوہيان و دەشى ھەموو جۆرەكانى لە گرىپى بەند و ھەندى جارىش لە گرىپى ناوى پىكىين ، بە ھەمان شىوہ ئەم كۆمەلەيەش پەيوەنديان بەكارى رىستەكەوہ ھەيە .
لايەنىكى واتايى رىستە سەرەكەيەكە روون دەكاتەوہ . وەك (ھۆ ، مەبەست ، ئامانج ، ئەنجام ، مەرچ تاد) .

ليرەشدا بەشىوہەكى گىشتى ناتوانين جۆرەكانى ئەم كۆمەلەيە لە سەر بنەماى رۆنان پۆلن بىكەين و لەم قۇناغەدا دەبى پشت بە واتا بىبەستين .

وہك :

لارستەى (مەرچى ، ھۆى ، ئەنجام ، ئامانج ، تاد) . ئەم پۆل كىردنەش ژمارەى چەسپاوى نىە و بە پىپى لىكدانەوہى رىزمان نووسەكان دەگۆرپىت بۆ نمونە دەشىت لارستەى ئامانج و ھۆ (رىستەى شوپىن كەتووى ئامانجى و ھۆى) لە لاي رىزمان نووسىك لىك جياكرابنەوہ ، لە لاي رىزمان نووسىكى تر ھەردووكيان كرابن بە يەك جۆر رىستە .

۱- لەبەر ئەوہى لەم پۆلنەدا پشت بە واتا چەمكى رىستەكان دەبەستىت ھىلىكى جياكەرەوہى روون لە نيوان جۆرەكانى ئەم پۆلە دانىە ، نەك بە ئاسانى لەيەكتەر جياناكرىتتەوہ تەنەنەت زۆر جار وارپىك كەوتووہ كە رىستەيەكى ديارى كراو لەلای رىزمان نووسىك بە (ھۆ) دائراوہ لەلای رىزمان نووسىكى تر بە (ئامانج) لاي يەكىكى تر بە ناويكى تر ، ... تاد .

ۋەك :

ماگاگان فرە لەو دەپیان ، ئەرایە قەوی بوین . مانگاگان زۆر لەو دەران ، بۆیە قەلەو دەبوون .

۲- ئەم پۆلینە لە بەر ئەو دە پشت بە واتا دەبەستى بە ھەر شىو دەیەك پۆلینى بکەى جارىكى تر ئارەزوو دەکەیت بە شىو دەیەكى تر پۆلینى بکەیتەو .

۳- ئەم جۆرە لارستەییە بەند نیە بە کەرستەییەكى دیارى کراو لە نیو رستە سەر دەكى یەكە ، بە لکو بەندە بە واتای گشتى شارستەكە . یان وردتر بلین بەندە بە کارى رستەكەو .

۴- لەم جۆرە رستەییە مۆرفیمی گەییەنەر (نامراز) بۆ بەستەنەو دەى لارستەكە بە شارستە بە کار دیت .

ۋەك : (ئەگەر ، تا ، كە ، ئەرا یە ، تاد) .

۵- لە بە کارهێنانى نامرازەکانیشدا تیکهلی بەدى دەکریت نامرازەکانى (تا ، ئەگەر ، كە ، ئەرا یە تاد) دەشیت ھەموویان رستەى ئالۆز درووست بکەن كە چەمكى مەرجى تىدايیت ئەمەش لە كاتێكدا یە ، كە نامرازى (ئەگەر) تايبەتە بە مەرج ، ئەمەش بارەكە ئالۆزتر دەكات ، چونكە رینگە لەو دەگریت كە پۆلینىكى وردى ئەم جۆرە رستەییە بە ھۆى نامرازەکانەو بەكریت .

ۋەك :

ئەگەر مالت لە شوویشە بوى ، مالت خەلك كوچەگ واران مەكە .

ئەگەر مالت لە شووشە بوو ، مالتى خەلك بەردباران مەكە .

ئەگەر پىپى وەتى دووس ، لە ئەمرینەى بووس .

ئەگەر پىپى ووتى خۆشەويست (ھاورى) لە ئەمرى بوەستە .

تا مەقاش ھەس ، دەس خوەت مەسزن .

تامەقاش ھەییە دەس خۆت مەسووتینە .

تا نەخوھنى ، ناویت وە ھويج . تا نەخوینى نايت بە ھيچ .

كە گرايەو تيم ئەرا لات . كە گرايەو دەيم بولات .

لەم رستانەى سەرەو دا ئەگەر چوارچىو دەیەكى بە کارهێنانى لەبارى بۆ درووست بکریت ئەوا

دەشیت ھەموویان بۆمەرج بە کاربێن .

۶- دەشیت خالىكى گرنكى جياوازی نيوان ئەم كۆمەلە و كۆمەللى یەكەم (لارستەى

ديارخەرى) دەست نیشان بکەين : كە لارستەى ديارخەرى بەندە بەناويك لەو ناوانەى كە

لهپرسته سهرهکی یه که دا بوونيان ههيه ، بهلام کۆمهلتی دووهم زیاتر بهنده به کاری پرسته سهرهکیه که وه له پرووی واتاییه وه لایه نیکی کرداره که روون ده کاته وه وهک هۆی روودانی کاره که مهرجی روودانی کاره که ، نهنجامی روودانی کاره که هتد .

۷- نامراز له م جوړه پرسته یه دا هه رچهنده نایته به شیک له پیکهاته ی پارسته کان ، بهلام له گه ل نه م جوړه لارسته یه دا ده بن و روونانی پرسته که به ند ده کات به پرسته یه کی تره وه .

به شیوه یه کی گشتی ده توانین جوړه کانی نه م کۆمهله یه به م شیوه ی خواره وه دیاربه کین :

لارسته ی (مهرجی ، هۆی ، نهنجام ، پپوانه تاد .)

۱- لارسته ی مهرجی :

وهک :

ته گهر نیه زانی ، دوپیر بده وه جوانینگ .

ته گهر نازانی ، دوپیر بده به گه نجینگ

ته گهر وه رمه جلس نه دیمه خوو پشت مه جلس دیمه . (گه . ئال، ل، ۲۸)

ته گهر ناو دانیشتم نه بیبیه خو پشت دانیشتم بیبیه .

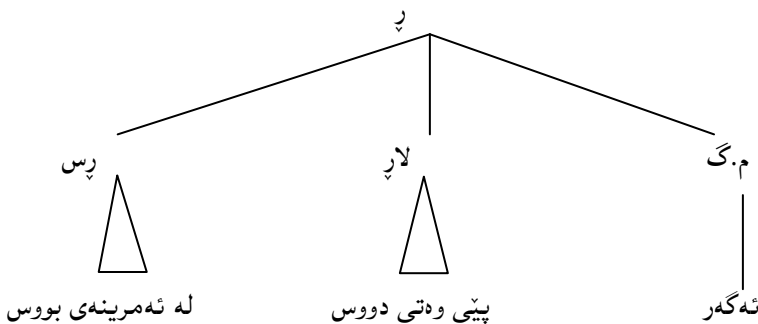
ته گهر ده ور بکه فیگه ژن له مانگ سیایس زمسان بز ن بریگه وه . (گه . ئال، ل)

ته گهر ده ور (دهسه لات) بکه ویتته ده ست ژن له مانگی رهشی زستان بز ن ده بریتته وه

ته گهر پپی وه تی دووس ، له ته مرینه ی بوو س .

ته گهر پپی ووتی خو شه ویست (هاوری) له ته مری بوسته .

ته گهر پپی وه تی دووس ، له ته مرینه ی بوو س

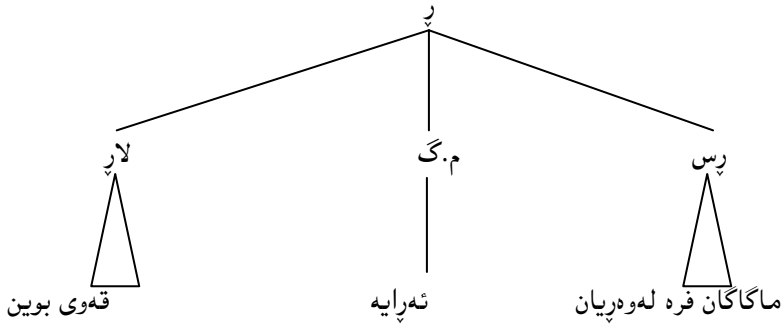

۲- لارستهی هۆی :

وهك:

- مانگاگان فره له وههریان ، تهراهیه قهوی بوین .
 وه پا هاتن ، تهراهیه دواکهفتن .
 مانگاگان زۆرله وههراڤان ، بۆیه قهلهو بوون .
 به پێ هاتن بۆیه دواکهوتن .

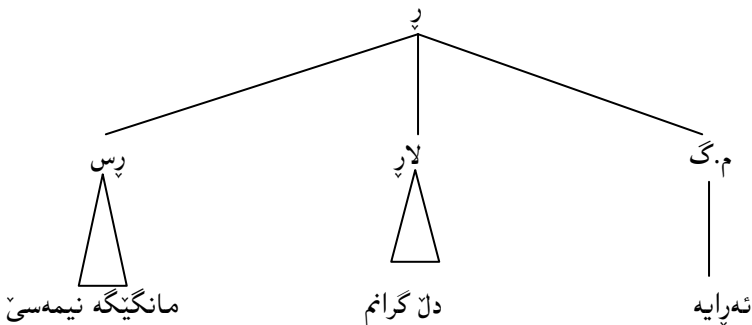
مانگاگان فره له وههریان تهراهیه قهوی بوین .

۳- لارستهی نههجام :

وك:

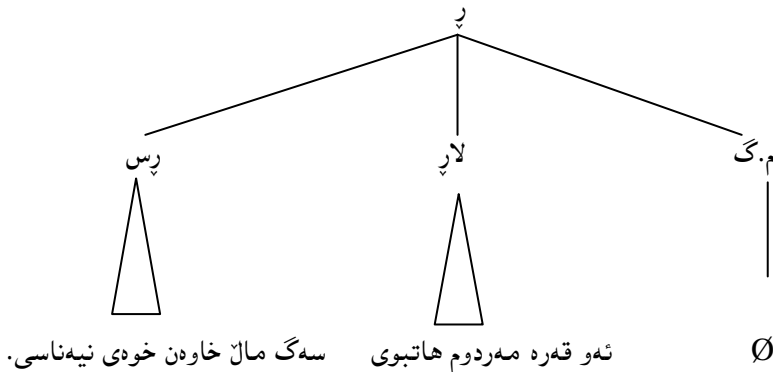
- مانگیگه نیمهسی ، تهراهیه دل گرانم .
 مانگیگه نیمهسی ، تهراهیه دل گرانم .
 مانگیگه نهم دیوه بۆیه دل گرانم .

۴- لارسته‌ی پیوانه :

ودهك:

- تهو قهره مهردوم هاتبوی ، که سهگ مالّ خاوهن خودی نیه‌ناسی .
- تهو‌نده خه‌لک هاتبوو ، که سهگ مالّ خاوهنی خوئی ناناسی .
- تهو قهره شیرنه ، ئویشی شه‌کره .
- تهو‌نده شیرینه ده‌لیئی شه‌کره .
- ههرچه‌ند شیره‌که کهم بوی ، وه‌لی مناله‌که تیر خوه‌رد .
- ههرچه‌نده شیره‌که کهم بوو ، به‌لام منداله‌که تیربوو .
- تهو قهره مهردوم هاتبوی ، سهگ مالّ خاوهن خودی نیه‌ناسی .

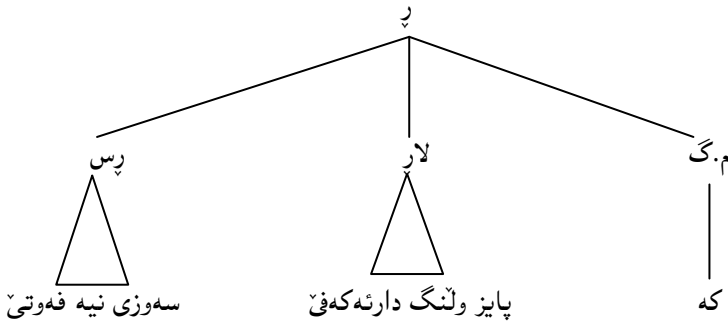

۵- لارسته‌ی پیچه‌وانه :

ودهك:

- که پاییز وئنگ دارئه‌که‌فّ ، سه‌وزی نیه‌فه‌وتی.
- که پاییز گه‌لای دار ده‌وه‌ریت ، سه‌وزی نافه‌وتی.
- چای خوه‌رد ههرچه‌ن ، که حه‌زی لیّ نه‌هات.
- چای خوارد ههرچه‌نده ، که حه‌زی لیّ نه‌بوو .

که پایز وئنگ دارئه که فی، سهوزی نیه فهوتی.

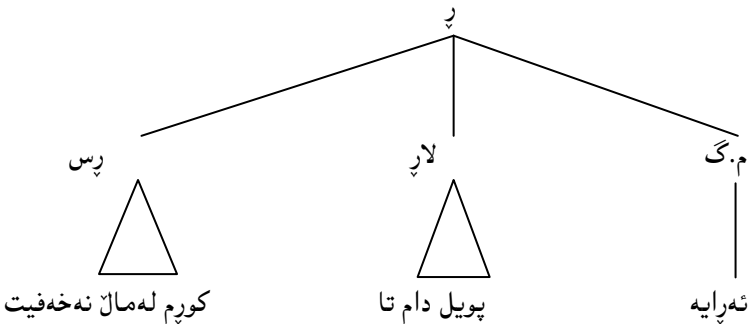

۶- لارستهی مه بهست:

وهك:

- نه رایه پویل دام تا کوپم له مال نه خه فیت.
- که چه کار کردن تا دویته بخوازم.
- که دیمه خوار بز شهویه که چه ببینم.
- بویه پاره م دا تا کوپم له مال نه نویت.
- که ده چه ئیش کرن تا که چه بخوازم.
- که دیمه خوار بز شهویه که چه ببینم.

نه رایه پویل دام تا کوپم له مال نه خه فیت.

کۆمهلهی سییه م :

جگه لهو جوړه لارستانه ی که له لاپه ره کانی پیشوو ناماژه یان پیکرا . سه رچاوه ریزمانیه کان جوړیکی تری لارستانه یان دیاری کردووه که هندی ته رکی سه ره کی ناو رسته ی ده دریتته پال وهك لارستانه کان ته رکی بکه ر یان بهرکار یان شاوه لگوزاره ی کات ده بینن ، به

واتايه کی تر لارسته کان نابن به به شينک له بکهر و بهرکار تاد ، بهلگوخوځيان راسته وخو
ثم شرکه دهينن .

وهك :

دياره ، که ټيوه وهچگه دوياروژن .
دياره ، که ټيوه نهوهی دواروژن .
راسه ، که ټيوه کوردن .
راسته ، که ټيوه کوردن .
لهم پرسته يه دا (دياره) ، (راسه) گريپی کاری پرسته سهره کی که يه و بکهره که ی له
لارسته که پينکها توه ، واته (که ټيوه وهچگه دوياروژن) (که ټيوه کوردن) هه مو به
يه که وه ده بيتنه بکهری پرسته که . بهم شيوه ی خواره وه :

که ټيوه وهچگه دوياروژن	دياره .
بکهر	کار
که ټيوه کوردن	راسه
بکهر	کار

دياری کردنی ثم جوړه پرسته يه ش له سهرچاوه ريزمانيه کان دا بو شه ده گه پرتيه وه ، که
زياتر بايه خ به پړونانی سهره وه دراوه و پړونانی ژيره وه فراموش کراوه . گهر سه يری پړونانی
ژيره وهی ثم پرستانه بکه ين شهوا شه لارستانه ی بکهری و لارسته ی بهرکاری و لارسته ی کاتی ،
ناوبرای ده بن به ديارخهر بو بکهر يان بهرکار يان ناوه لگوزاره يه کی کات که له پړونانی
سهره وه دا دهرنه که وتوون .

وهك :

شه شته دياره ، که ټيوه وهچگه دوياروژن .
شه شته دياره ، که ټيوه نهوهی دواروژن .
شه قسی يه م ژنه فتوه ، که ټيوه وهچگه دوياروژن .
شه قسه يه م بيستوه ، که ټيوه نهوهی دواروژن .

گهر دان بهم پړونانه ی ژيره وه دابنيين شهوا شه کو مه له يه ش يان شه جوړه پرستانه بوونيان
ناميني و ده که ونه ناو کو مه له ی يه که می پرسته ی نالوز .

له بهر ئه وهى جۆرى كۆمهلهى سىيهم هيچ جياوازيه كى نيه له گه ل جۆرى كۆمهلهى يه كه م
هه مان پىنگهاتهى كۆمهلهى يه كه مى هه يه ، به پىويستى نازانين له سه رى بدويين و نمونهى له
سه ر به يئنه وه .

له مه وه ده گه ينه ئه و ئه نجامهى كه بليين (دوو) جۆرى لارستهى ديارخه رى له كورديدا
هه يه ، ئه وانيش برىتين له :

كۆمهلهى يه كه م :
لارستهى ديارخه رى : كه ده بىته ديارخه رى ناو و به شىكه له گرتى ناوى رسته سه ره كى
يه كه .

كۆمهلهى دووه م :
لارستهى (مه رجى ، هۆى و ئه نجام ، ئامانج ، تاد .) ده گرتيه وه ، ئه مانه ش
به ندىن به كارى رسته كه وه .

جۆره كانى رسته له رووى مه به سته وه :

هه ندىك له رىزمان نووسه كانى زمانى كوردى چوار جۆر رسته يان ده ست نيشان كردوه ،
ئىمه ش له (ش.ز.ف) دا هه مان دابه شكردن په يره وه ده كه ين⁹⁵.

۱- رستهى هه وال گه ياندىن

۲- رستهى پرسىارى

۳- رستهى فه رمان دان

۴- رستهى سه رسورپمان

۹۵- بروانه ئه م سه رچاوانى خواره وه :

أ- د. كوردستان موكرىانى، ۱۹۸۶ : ۶۰

ب- ئه بويه كر عومه ر قاد، پرسىار ، ۱۹۹۳ : ۴

۱- رسته‌ی هه‌والا گه‌یاندن :

ئهم جۆره رسته‌یه ئهرکی گه‌یاندن زانیاری و هه‌واله ، به بیسه‌ر (گوڤگر).
رسته‌ی هه‌والا گه‌یاندن خۆی له‌خۆیدا بنچینه‌یه بۆ دروست کردنی هه‌موو جۆره رسته‌یه‌ک
وه هه‌موو جۆره‌کانی تری رسته‌ش له هه‌مان رسته داده‌پێژریت.

وه‌ک:

راویژ ئه‌پا شار هات . کوردستان فره‌ه‌نگینه .
راویژ بۆ شار هات . کوردستان زۆر جوانه .
مناله‌گان له‌بان وه‌فره‌گه‌ سوربان . مناله‌کان له‌سه‌ر به‌فره‌که‌ خلیسکان .
له‌ رسته‌ی هه‌والا گه‌یاندن ده‌شیت که‌رسته‌کانی رسته‌ پاش و پێش (جی‌گۆرکی) بکریت،
به‌مه‌به‌ستی پاتکرده‌وه (ته‌شکید کردن)^{۹۶} .

وه‌ک:

کوردستان فره‌ه‌نگینه . کوردستان زۆر جوانه .
فره‌ه‌نگینه کوردستان . زۆر کوردستان جوانه .
چاوان دو‌یکه‌ خه‌فت . چاوان دو‌ینی‌که‌ نووست .
دو‌یکه‌ چاوان خه‌فت . دو‌ینی‌که‌ چاوان نووست .

به‌لام ئهم پاش و پێشکرده‌ له هه‌موو رسته‌یه‌کدا ری‌گای پینادریت، چونکه ده‌بیته‌ هۆی
گۆرانی ته‌واوی واتای رسته‌که^{۹۷} .

وه‌ک:

راویژ ئاوات ماچ کرد . ئاوات راویژ ماچ کرد .
ئاوات راویژ ماچ کرد . ئاوات راویژی ماچ کرد .
چاوان گه‌شبین هاورد . چاوان گه‌شبینی هی‌نا .
گه‌شبین چاوان هاورد . گه‌شبین چاوانی هی‌نا .

۹۶- قه‌یس کاکل ، ۱۹۹۵ : ۱۸

۹۷- (س . پ) : ۱۸

۲- رستەى پرسیاری:

لەم جۆرە رستەیدەدا قسەکەر رستەى پرسیاری ئاراستەى خۆى یان بیسەر دەکات، بەمەبەستى ئاشنابوون بە زانیاری و هەوائى نۆى .

جۆرەکانى رستەى پرسیاری:

رستەى پرسیاری لە ڕوى شیوهى ئاوازی دەربرینەوه ، دەبن بە دوو جۆر:

۱- بە یارمەتى ئاواز.

۲- بە یارمەتى ئامراز.

۱- پرسیارکردن بە یارمەتى ئاواز:

لەم رستە پرسیارییە هێچ جۆرە ئامرازیکی پرسیاری لە رستە بەدى ناکریت ، تەنها بە یارمەتى ئاواز رستەى هەوال گەیاندن دەگۆریت بۆ رستەى پرسیاری .

وەك:

(ئاواز بەرەو خوارەوه)

راویژ هات ئەرا شار.

راویژ هات بۆ شار

(ئاواز بەرەو سەرەوه)

راویژ هات ئەرا شار؟

راویژ هات بۆ شار؟

(ئاواز بەرەو خوارەوه)

گەشبین ئیواره خەفت .

گەشبین ئیواره نووست.

(ئاواز بەرەو سەرەوه)

گەشبین ئیواره خەفت ؟

گەشبین ئیواره نووست ؟

لە رستەى پرسیار ئاواز بخریتتە سەر کام لە کەرستەکانى ناو رستەکە ، ئەوا مەبەستى قسەکەر بۆ ولامى رستەکە زیاتر دەپێکێت.

وہک :

- کورہ گان دو دو ئیوارہ وہپا ہاتن ؟
کورہ گان دو دو ئیوارہ وہپا ہاتن ؟
کورہ گان دو دو ئیوارہ وہپا ہاتن ؟
کورہ گان دو دو ئیوارہ وہپا ہاتن ؟
کورہ گان دو دو ئیوارہ وہپا ہاتن ؟

۲- بہ یارمہتی نامراز:

رستہی پرسپاری بہ ہوی نامراز لہ کوردی دا رۆناتینکی سادہی ہہیہ و قسہ کەر بیہوی زانیاری لہ ہەر وشہیہ کی رستہ کہ داوابکات . ئەوا نامرازی پرس لہ شوینی ئەم وشہیہ دادہنی و لہ ہہواڤ گہ یاندنہوہ دەبیٹتہ پرسپار ، واتہ رستہی ہہواڤ گہ یاندن بہ ہوی گویزانہوہی وشہیہک یان گریبہ کی بۆ نامرازی پرس ئەوا رستہ کہ دەبیٹتہ پرس .

نمونہ:

منالہ گہ دوپیکہ وە دو چەرڤ لہ باغہ گہدا وەل شازاد وازی کرد .
مندالہ کہ دوپینیکہ بہ پایسکیل لہ باخہ گہدا لہ گەڤ شازاد یاری کرد .

- کی دوپیکہ وە دو چەرڤ لہ باغہ گہدا وەل شازاد وازی کرد ؟
منالہ گہ کہی وە دو چەرڤ لہ باغہ گہدا وەل شازاد وازی کرد ؟
منالہ گہ دوپیکہ وەچی لہ باغہ گہدا وەل شازاد وازی کرد ؟
منالہ گہ وە دو چەرڤ لہ کوو (کوہ) وەل شازاد وازی کرد ؟
منالہ گہ دوپیکہ وە دو چەرڤ لہ باغہ گہدا وەل کی وازی کرد ؟
منالہ گہ دوپیکہ وە دو چەرڤ لہ باغہ گہدا وەل شازاد چ کرد ؟

پہ یامی پرسپاری قسہ کەر بۆ بیسەر لہم جوۆرہ رستہیہدا زۆر بہ ئاسانی و ناشکرایی دە کریت و ہیچ تەم و مژیک لہ نیوانیان روونادات ، چونکہ نامرازہ کانی (کی ، کوو/ کوورہ ، کہی ، چەن ، .. تاد) راستہ و خوۆ پرسپار لہ (کہس ، شوین ، کات ، رادہ ، .. تاد) دە کەن .

ودهك :

كى هات ؟	كى هات ؟
چهند كرهاتن ؟	چهن كور هاتن ؟
كوره كان له كوي هاتن ؟	كوره كان له كوهاتن ؟
كام گول جوانه ؟	كام گول پهنگينه ؟
كهى نووست ؟	كهى خهفت ؟

جياوى له نيوان نهو دوو جوړه پسته پرسیاری به شیوه کی گشتی له وه دایه ، که پرسیار کردن به هوی تاواز داوی زانیاری ناکات ، به لکو ولامه که به (به لئ) یان (نه خیر) ده بیټ . به لئ له شیوهی دووهم دا داوی زانیاری ده کات و وه لئ به (به لئ) یان (نه خیر) نادرته وه .

بۆ نمونه :

پرسیار به نامراز :

۱- کی خهفت ؟	(کهس)	ولام	گه شبین
۲- كهى خهفت ؟	(کات)	ولام	دویکه
۳- چهن خهفت ؟	(راده)	ولام	دو سهعات
۴- له کور/ کوره خهفت ؟	(شوین)	ولام	له باغه گه

پرسیار به تاواز

ودهك:

۱- خهفت ؟	(به لئ)
۲- خهفت ؟	(نه خیر)

۲- پستهی فرمان دان :

نهو پسته یه یه که کهسی یه که می (تاك ، كۆ) فرمان به سهر کهسی دووهمی (تاك ، كۆ) ده کات بۆ نه نجامدانی کارتیک یان زیاتر یا خود نه نجام ندانی .

پستهی فرمان دان له پستهی ههوال گه یانندن درووست ده بیټ ، واته پشت به گریبی کاری ههوال گه یانندن دهبه ستیت بهم شیوه یه :

کاری فەرمان دان ← مۆرفیمی (ب) + رهگی رانه بردوو + جیناوی لکاو ()
 ۹۸ (ن ، Ø)

واته هه موو گرییه کی کاری رستهی فەرمان دان مۆرفیمی (ب) ده چیته پیش رهگی
 داهاتووی کاره که و جیناوی لکاو به پیی کهس و ژماره ههله ده بژییت ، شه گهر جیناوی لکاو
 بو کهسی دووه می تاک بیته شهوا (Ø) ده بیته ، وه بو کهسی دووه می کو (ن) ده بیته.
 وهک :

تن شه ناره که بخوه .	(تاک)	تۆ هه ناره که بخۆ .
کورده که بی شهرا شهیره .	(تاک)	کورده که وهره ئیره .
ئیهوه شه ناره گان بخوهن .	(کو)	ئیهوه هه ناره گان بخۆن .
کورده گان بین شهرا شهیره .	(کو)	کورده گان وهرنه ئیره .
- گریی کاری فەرمان دان بو کهسی دووه می تاک له کوژتای کاره که (ه) بیان (Ø) ده بیته :
 وهک :

تن بخهف .	(تاک)
تن بخهفه .	(تاک)
ئیهوه بخهفن .	(کو)
تن بوهسه .	(تاک)
تن بوهس .	(تاک)
ئیهوه بوهسن .	(کو)

۴- رستهی سه رسورمان:

((شهو رستهیهیه ، کهواتای ههی هو لان و سه رسورمان له پروداویک ، ههوالیک ، شتیك و
 ...هتد ، ده کهیه نیته . رستهی خه بهردان ، پرسکردن و فەرمان کردن له گهله به هیژکردنی هیژیان
 دا مانای سه رسورمان ده کهیه نن))^{۹۹} .

۹۸- ئومید بهرزان برزو، ریزمانی جیناو له شیوه زاری خانه قیدا ، ۲۰۰۶ : ۳۳

۹۹- د. کوردستان موکریانی، ۱۹۸۶ : ۶۷

وہك:

ئەنارەگە فرە تورشە !
باغەگە رەنگىن بوى !
ئاوات ھا لە ئاوايى !
خوشار ھرت نى يە !
دووم و كلاش ئەرا خودى بچنى !
دۆم كە ئاش بۆ خۆى بچنى !

ناکردن :

کردەيەكى زمانى يە ، ئەركى جىبەجىنەکردن و رەتكردنەوہى بەشيك يان ھەموو
رستەكەيە .^{۱۰۰}

مۆرفىمى ناکردن لە (ش.ز.ف)دا سى جۆرە^{۱۰۱}:

- ۱- مۆرفىمى (نە)
- ۲- مۆرفىمى (مە)
- ۳- مۆرفىمى (نى) يان (نى)

۱- مۆرفىمى (نە):

ئەم جۆرە مۆرفىمە رستە لە ئەرى دەگۆرپت بۆ نەرى .
وہك:

راويژ ھات.	(ئەرى)
راويژ نەھات .	(نەرى)
ژنەگان ھاتن ئەرا شار.	(ئەرى)
ژنەگان نەھاتن ئەرا شار.	(نەرى)
من مەكتوبەگە نوسانم.	(ئەرى)
من مەكتوبەگە نەنوسانم.	(نەرى)

۱۰۰- تارا عەبدوئىلا ، ۱۹۹۸ : ۸۳

۱۰۱- (س . پ) : ۸۳-۸۴

داره گه شكيا. (ئهري)
دارگه نه شكيا. (نهري)

۲- مؤرفيمي (مه):

ئەم مۆرفيمە بۆ نەريئکردنى رستەي فەرماندان بە كاردیّت ، ھەموو رستەيەكى فەرماندانى ئهري دەگۆرپیت بۆ نەري ، ئەوا مۆرفيمي (مه) لە جيگای (ب) دادەنریت ، جا رستەكە تاك بیست یان كۆ.

وهك:

تن / تە ئیوارە بخەفە. (ئەري)

تن / تە ئیوارە مەخەفە. (نەري)

ئىيوە ئىيوارە بخەفن. (ئەري)

ئىيوە ئىيوارە مەخەفن. (نەري)

لە ھەندى گریي كاری فەرمانداندا مۆرفيمي (ب) ی (ئەري) دەگۆرپیت بۆ (نەي) (نەري).

وهك:

تن وه روژ كار بکه . (ئەري)

تن وه روژ كارنه كه. (نەري)

ئىيوە وه روژ كار بکهن. (ئەري)

ئىيوە وه روژ كارنه کهن. (نەري)

۳- مؤرفيمي (نى) یان (نى) :

مۆرفيمي (نى) رستەي ئهري دەگۆرپیت بۆ نەري بە مەرچیک كاری گریي كاریه كە داھاتوو ئیستا بیست.

وهك:

من ئیسە ئەنار خوەم. (ئەري)

من ئیسە ئەنار نى خوەم. (نەري)

مۆرفيمي (نى):

((ئەم مۆرفىمە بۆ نەرى كۆردنى كارى بى ھىز بە كاردىت))^{۱۰۲}.

وہك :

من زانام .

من زانا نىم .

ئىيوە دانان .

ئىيوە دانانىن

پاشکو

(ژماره و رتبه‌ی نه‌وه‌کان له‌سه‌رجه‌مه، باشووری، کوردستان دا - ۱۹۷۷) ۱۰۳

نیشتر	نۆمۆر:						
	سەرجه	کۆرژ	عەرب	تورگیان	سورین	تەرەپ	قەڵی
کوردستان %	۳۳-۳۳۱	۱۷۲۱۵۵	۱۵۱۰۹۳	۱۲۱۸۰۷	۲۲۴۲۲	۱۷۹۸	۲۵۶۸
	۹۹,۹۹	۱۲,۳۰	۱۲,۷۱	۲,۰۹	۰,۷۹	۰,۰۰	۰,۰۰
عەرب %	۵۱۰۵۵۶	۵۶۵۲۳۳	۵۶۰۵۳	۸۸۲۸	۸۸۰۵	۱۰۰	۷۰
	۹۹,۹۵	۸۵,۱۵	۱۰,۳۵	۱,۳۲	۱,۶۲	۰,۰۲	۰,۰۰
ڕۆژنی	۲۵-۵۷۵	۱۹-۲۳۵	۱۶-۲۶۰	۱۵۵	۱۱۷۱۷	۸۸۵	۵۳
	۹۹,۹۵	۷۵,۱۵	۱۸,۰۰	۰,۰۰	۳,۶۵	۰,۲۵	۰,۰۰
سڵێنی	۶۶-۵۵۴	۶۵,۸۱۷۳	۳۷۹۵۵	۸۵۵	۱۳۵	۵۰	۱۵۱
	۹۹,۹۹	۹۳,۶	۵,۵۵	۰,۱۲	۰,۰۶	۰,۰۰	۰,۰۰
کۆرکۆک %	۵۷۱۱۶۲	۲۲۰۰۲۳	۲۵۶۸۳۵	۹۵۷۷۵	۱۰۷۱	۵۹۵	۷۵۱
	۹۹,۹۵	۵۲,۳۵	۵۳,۲۳	۱۹,۰۹	۰,۷۱	۰,۰۱	۰,۰۰
ئەسێرا	۹۵۸-۵۴	۱۵-۵۵۱	۷۹۱-۲۲	۹۳۰	۱۰۰۵	۶۰	۲۵۹۲
	۹۹,۹۹	۹۲,۱۵	۸۳,۵۵	۰,۵۹	۰,۱۲	۰,۰۰	۰,۲۹
دیلا %	۳۱۰-۵۱۵	۵۹,۵۹	۲۳۲۶۵	۷۵۴۱	۸۹	۶۵	۹۱
	۹۹,۹۵	۱۹,۰۸	۷۷,۱۵	۲,۵۸	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰

نەخشی ژماره (۱)

۱۰۳- د.عەبدوللا غەفور ، پێکھاتەمی نه‌وه‌بی دانیشتوان له‌باشووری کوردستاندا به‌پێی سەرژمێری دانیشتوانی عێراق - ۱۹۷۷ ، ۲۰۰۵ ، ۱۴

به‌بۆچوونی ئێمه :

- ١ - گومان له وه‌دا نیه سه‌ر ژمیڤری دانیشتهوانی سالی (١٩٧٧) که (فهیلی)ه‌کانی له نه‌ته‌وه‌ی کورد جیا کرده‌وه مه‌به‌ستی سه‌رانی رژیم شیواندنی ریژه‌ی راسته‌ قینه‌ی گه‌لی کورد به‌گشتی و فهیلیه‌کان به‌تایبه‌تی بوو.
- ٢ - ئه‌م سه‌ر ژمیڤیه نابیتته ریژه‌یه‌کی دیاری کراو بو‌ ئه‌م‌رۆ ، چونکه ریژه‌ی دانیشتهوان له گۆراندایه .

نەخشەى ژمارە (۳)

هيوازەندى، لىكتابە بالهجة الفيلية ، الطبعة الثانية ، دار نارس للطباعة والنشر، اربيل ،
 ۲۰۰۷ بۆزانيارى (له بەرگى كتيبه كه نەخشە كه مان وەر گرتووه) .

تيكهيديگ له يدك شعر فولكلوريك

بهو بهو بهو بهو بهو بهو خانمه خاسه گم

پا بنيه وهبا ديبه راسه گم

بهو تا بکهين بهو بهو دوسيمان له نو

تن دار نارنج بهو بهو من دار ليمو

جفتی چاو دیری بهو بهو چوی پياله چینی

له خودام گه ره که بهو بهو له ليد نه سینی

قالی خریاگه بهو بهو بهو دوشه گ له بانی

دهزیران نشتگه بهو بهو زاوا له شانی

بهو بهو بهو بهو بهو بهو خانمه خاسه گم

پا بنيه وهبا ديبه راسه گم

تيكديهگ له يهك شعرهيله ي شيركۆ بيكس

بشماردن ١٠٤

تهگهرتوانستد ، يهكه يهكه
بهلگ تهو داره بشمارد
ههه چگه ماسيي گهپ و بويچگ تهو روواره
له نوادهو تهجهي بشمارد
تهگهرتوانستد ، له وهرز كويچ
وههه و خوار و وههه بان مهلهيله ، ، ،
گست مهلهيله بشمارد
منيش تهو وهخت ، گفتد تهدهم ،
ههه چگه قوروانيي ته ي خاك كوردستانه شيرينهسه ،
يهكه يهكه ، تهپراد بشمارم .

زوان یه کگرتگ کورد

زوان شناسنامه‌ی هه‌ر ملله‌تیگه و هه‌ر ملله‌تیگ خاوه‌ زوان ره‌سه‌ن و تاییه‌ت وه‌ خودی نه‌وگ نیه‌تویه‌نی دفاع له‌ شناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی خودی بکه‌ی و دیر یا زوی له‌ ناو نه‌ته‌وه‌یل با لاده‌س یا ده‌سه‌لاتدار تاویه‌گیگه‌و ته‌نیا ناوی له‌ میژوو یا تاریخ مینگیگه‌و .

ملله‌ت کورد یه‌کیگه‌ له‌و ملله‌ته‌یله‌ ک له‌ لایه‌ن دوژمنه‌یلیه‌و ته‌قه‌لا کریاگه‌ زوان و فه‌ره‌نگه‌گی له‌ ناو بووریه‌گیگه‌ و له‌ دریژایی تاریخ زواته‌گیگی خریاسه‌ ناو قه‌فه‌س تاوانباریه‌و و کورد هه‌ق‌ئه‌وه‌ نه‌یاشتگه‌ له‌ ری خونستن و نویسانن گوزارش یا ته‌عبیر له‌ نه‌ته‌وه‌ی خودی بکه‌یگ وه‌لی له‌ بان‌ئه‌ویش گیان دفاع کردن له‌ ناو جه‌سته‌ی هه‌ر وه‌زینگی مه‌نگه‌سه‌و تویه‌نستگه‌ گشت خوه‌یل نه‌یاریه‌ل یا دوژمنه‌یلی له‌ بار بوویه‌گ.

پیمان نه‌دریاگه‌ ک وه‌جددی‌ئه‌را دروس کردن زوانیگ یه‌کگرتگ و ئستاندارد کار بکه‌یم وه‌لی له‌ شوین رایهرین‌ئه‌و فورسه‌ته‌ ئه‌رامان پیش هاتگه‌ وه‌تاییه‌ت له‌ باشوور کوردستان تا جوور پرووسه‌یه‌گ ستراتییژی و نه‌ته‌وه‌یی کار له‌ بانی بکریه‌ی و بووگه‌ یه‌کیگ له‌ کاره‌ فره‌گرتگ یا موهمه‌گان ناوه‌نده‌یل یل مه‌رکه‌زه‌یل بریار وه‌ده‌س^{۱۰۵}

ژنهیل ئه نفال کریاگ دویر خریاگ وهره و بیاوان و غه ربیی

پروژهی ئه نفال ئه وه توایگ ك ئیمه ی كورد ، وه تایبته قه لهم وه دهستهیل و ناوه ندهیل ئه كادیی و رووشنهوری وه دهیه ها له یه كه وداين و هه والپرسین و بهش تایبته تی له بانى بكه یمنه وه ، ناوه رووك و شیوه پیروسه گه ییش خودی هه لگر ئشاره یگه له ماده ی خامه نویساننه ، ك کریه یگ هه ر یه ك له قوناغه گان پروسه گه نسبه ی تاكه فه وتیاگه گان پروسه گه ، كاره گان ئه نفال ، هویر شو فینی دژ ئنسانیه ت ، کاریگه ریه ئابووریه گه ی ، بواریا مه جاله سیاسیه گه ی ، لایه نه ئه خلاقى و ئنسانیه گان ناو كاره سات ئه نفال ، ئه را نمونه ئشاره ت به یمنه پی .

ئه وه ك به نده توایگ له ی گو فتره ك جه خت له بانى بكه یگه وه ، مه سه له ی ئه خلاقى و ئنسانیه له ره گه ز ژنهیل ئه نفال ك له چوار چیه ی هجوومه گان حكومه یل بیاوان ك وه دیاری فرووشیا نه ولاته یل تر عه ره ب .

ئایه ئه یه چ تاکیگ بووگ ك ئادمیزاد سه ره رای رمانن زید و ماواى و له ناو بردن هاوسه ر وبرا و مناله یل خودی دویره و بخریه یگ وهر و ناوچه یه گ دویر ك هه ر له ئاو و هه واگه ی بگر هه تا زه وان و كلتور و داب و نه ریه ت و خواردن و هه لسو كه فتیان وه ل ئیمه یا جیاواز بووگ .

ئایا بووگ لایه نی دهر وینی كوردیگ په روه رده ی كانیه گان بنار جه وزه له گان و نیشه تته جای به زم میوانداری ئاواى ك بیجگه له زوان دالگى خودی ك زوانیگ تر نه زانیگ و ئه نفال چیه گان مه نه ی دیاری ئا حاكمه یل بیاوان له سه وودیه و سوودان ك نه ك هویچ خالیگ هه به شه له مابه یمنان نیه ، بگر سوودان له كیشه رمانیش نیه ، ك له ورا ئیان له ناو بیاوان و تیه نگی و بیره جمی خوه ر وه سه ر چووگ .

ك بیاگه یلیان ریگه وه ژنه یلیان نیه دهن بانه ده یشت و جویر سه ده ها سال وهرج له ئیسه مامه له ت وه لیانا كه ن . ئایا ئه و ژنه یله بووگ بكرینه كه نیه ز و جویر خزمه تكار مامله ت وه لیانا بكه ن ؟

ئایا ئه و ژنه یله تو بویشید زوان دالگى و لای لایه ی شرین كورده واریان له هویر مه ندویگ ؟ تو بویشید ئه وانه ی ئی ۱۶ سال گوزه یشته قه تره یگ ته سه ر له چاویان مه ندویه گ ك ئه را چاره نویس خوه یان و ئه را زیچ و ماواى خوه شه و یسیان نه ر ئشانوینه ی ؟

ئایا چەنیگ لە وانە وە دەس و پەنجەگانیان نان تەنویری و مایەکی ئەرا پیشمەرگە کردوین .
ئیمە تەنیا وە ئویشیم : ئەی خویشکەیل و دویتهیل و دایگەیل کورد دویرە ولات ، دواى
وەخشین لە لیدان کەیم ، چوینکە واقع و نەیارەیل مەجال ئەوە نین ک بتویەنم شار وەشار و
ئاوی و بیاوان و ه بیاوان لە شووندان بگەردیم و باریمەدانەو ، وەلی ئەگەر خوداوەن پشتیوانمان
بووگ گشت ئیمە کەفینمە مینەدان و وەپرووزەو تەماشادان کەیم ئەگەر لە لیدان مەندویگ
١٠٦ .

١- گوول سوو ، ژنەیل ئەنفال کریاگ دویر خریاگ وەرەو بیاوان و غەریبی ، ٢٠٠٨ : ٤١

لیستی سەرچاوه‌کان:

کۆتیبه کوردییەکان :

- ۱- ئەورەجمانی حاجی مەرف، ریزیمانی کوردی، بەرگی یەكەم، وشە سازی ، چاپخانە (دار الحریة للطباعة) ، بەغدا، ۱۹۸۸.
- ۲- د. ئەورەجمانی حاجی مەرف ، زمانی کوردی ، لەبەر رۆشنایی فۆنەتیکدا ، چاپخانە کۆری زانیاری کورد ، بەغدا ، ۱۹۷۶ .
- ۳- د. ئیبراهیم عەزیز ئیبراهیم ، پستەیی لیکدراوی شوینکەوتوو خواز لەگەڵ پستەیی شوینکەوتوو دیارخەری لە دیالیکتە ناوەندی یەکانی زمانی کوردی دا ، چاپخانە (دار الحریة للطباعة) ، بەغدا ، ۱۹۸۰ .
- ۴- د. ئیبراهیم عەزیز ئیبراهیم ، هەندی نامرازی سیناکسی لە زمانی ئەدەبی ئیمپروۆ کوردیدا ، بەرگی یەكەم ، چاپی یەكەم ، چاپخانە (علاء) ، بەغدا ، ۱۹۸۶ .
- ۵- توفیق وەهەبی ، دەستووری زمانی کوردی ، جیزی یەكەم، چاپخانە (دار الطباعة الحدیثة) ، بەغدا، ۱۹۲۹ .
- ۶- پروفیسۆر ك.ك كوردۆبیثف ، ریزیمانی کوردی بە کەرەسەیی دیالیکتی کرمانجی و سۆرانی ، وەرگێرانی: د. کوردستان موکریانی ، ئەمینداریتی گشتی رۆشنایی و لاوان ، هەولێر ، ۱۹۸۲
- ۷- جەمال نەبەز ، زمانی یەكگرتوو کوردی ، یەكیتی نەتەوهیی ی خویندکارانی کورد لە ئەوروپا ، بامبیرگ ، ۱۹۷۶ .
- ۸- حەمید ئیزەد پەناھ ، فەرھەنگی لەك و لور، لیکدانەوهی بەراوردکردنی: مەحمود زامدار، چاپخانە کۆری زانیاری کورد ، بەغدا ، ۱۹۷۸ .
- ۹- د. رەفیع شوانی ، چەند بابەتییکی زمان و ریزیمانی کوردی ، چاپی یەكەم ، دەزگای چاپ و بلاکردنەوهی موکریانی ، هەولێر، ۲۰۰۱ .
- ۱۰- سەید عەلی میرنییا ، خیل و تاییفەکانی عەشایەری کوردی ئێران ، وەرگێرانی: شەوکت شیخ یەزدین ، حەفتەنامەیی گۆلان ، هاوینەهەواری پیرمام ، ۱۹۹۵ .
- ۱۱- د. عەبدوللا حوسین رەسول ، پوختەییەکی وردی پستە سازی کوردی ، هەولێر ، ۲۰۰۵ .

- ۱۲- د. عه‌بدوڤللا غه‌فور، پینکهاته‌ی نه‌ته‌وه‌یی دانیش‌توان له‌ باشووری کوردستاندا، به‌ پیتی سه‌ر ژمیری دانیش‌توانی عی‌راق (۱۹۷۷)، چاپ‌خانه‌ی شقان، سلیمانی، ۲۰۰۵.
- ۱۳- غازی فاتیح وه‌یس، فۆنه‌تیک، چاپی یه‌که‌م، به‌غدا، ۱۹۸۴.
- ۱۴- فواد همه‌ خورشید، زمانی کوردی دابه‌شبوونی جوگرافیای دیالیکت‌ه‌کانی، وه‌رگیرانی: همه‌ که‌ریی هه‌ورامی، چاپ‌خانه‌ی (افاق عربیة)، به‌غدا، ۱۹۸۵.
- ۱۵- کریم زه‌ند، زمانی کوردی و هونه‌ری وه‌رگیرانی، چاپ‌خانه‌ی کامه‌ران، سلیمانی، ۱۹۷۷.
- ۱۶- د. کوردستان موکریانی سینتاکسی رسته‌ی ساده له‌ زمانی کوردی دا، چاپ‌خانه‌ی (دار الحریة للطباعة)، به‌غدا، ۱۹۸۶.
- ۱۷- د. کوردستان موکریانی، سینتاکسی رسته‌ی تیکه‌ل، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای چاپ و بلاوکراوه‌ی ئاراس، هه‌ولێر، ۲۰۰۴.
- ۱۸- د. کوردستان موکریانی، سینتاکسی رسته‌ی کوردی، چاپی یه‌که‌م، چاپ‌خانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر، ۲۰۰۰.
- ۱۹- لیژینه‌یه‌ک له‌ وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، کتییی زمان و شه‌ده‌بی کوردی، بو‌پۆلی چواره‌می ئاماده‌یی، چاپ‌خانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر، ۱۹۸۹.
- ۲۰- محمد امین زه‌کی، کورد و کوردستان، چاپ‌خانه‌ی دار‌السلامی، به‌غدا، ۱۹۳۱.
- ۲۱- محمد امین هه‌ورامی، زاری زمانی کوردی له‌ ته‌رازووی به‌راووردا، ده‌زگای رو‌شنیبری و بلاوکردنه‌وه‌ی کوردی، به‌غدا، ۱۹۸۱.
- ۲۲- محمد معروف فتاح، زمانه‌وانی، زانکۆی سه‌لاحه‌ددین، ۱۹۹۰.
- ۲۳- میرشه‌ره‌ف خانی بدلیسی، شه‌ره‌فنامه، وه‌رگیرانی: مامۆستا هه‌ژار، چاپی سی‌یهم، ده‌زگای چاپ و بلاوکراوه‌ی ئاراس، هه‌ولێر، ۲۰۰۶.
- ۲۴- نوری عه‌لی شه‌مین، ریزمانی کوردی، چاپ‌خانه‌ی کامه‌ران، سلیمانی، ۱۹۶۰.
- ۲۵- نیعمت عه‌لی سایه، ریزمانی کوردی، زاری که‌هوری، چاپ‌خانه‌ی شقان، سلیمانی، ۲۰۰۴.
- ۲۶- هه‌ژار، چیشتی مجبۆر، چاپی یه‌که‌م، چاپ و بلاوکراوه‌ی چاپ‌خانه‌ی شه‌ره‌ف که‌ندی، پاريس، ۱۹۹۷.

نامەى ماجستېر و دکتۆرا :

- ۱- ئاواز ھەمە سەدىق بەگىخانى ، رىزىۋونى كەرسىتە لە زمانى كوردى دا ، نامەى ماجستېر ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۱۹۹۶ .
- ۲- ئومىد بەرزان برزۆ ، رېزىمانى جىناو لە شىۋەزارى خانەقىدا ، نامەى ماجستېر ، كۆلىجى پەرۋەردە ، زانكۆى كۆيە ، ۲۰۰۶ .
- ۳- ابوبكر عمر قادر ، پىرسىار لە زمانى كوردى دا ، نامەى ماجستېر ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۱۹۹۳ .
- ۴- بەكر عومەر عەلى ، بەستى و كرتاندن لە زمانى كوردى دا ، نامەى ماجستېر ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۱۹۹۲ .
- ۵- تارا عەبدوللا سەعید ، ھەندىك لايەنى رېزىمانى فەيلى ، نامەى دکتۆرا ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۱۹۹۸ .
- ۶- حاتم ولىيا محمد ، فرىزى ناۋى و فرىزى كارى لە كرمانجى ژورورودا ، نامەى ماجستېر ، كۆلىجى زمان ، زانكۆى سىلمانى ، ۲۰۰۰ .
- ۷- ديار عەلى كەمال ، رېزىمانى كوردى پروانگەيەكى بەرھەمھېنان و گوپزانەۋە ، نامەى ماجستېر ، كۆلىجى پەرۋەردە ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۲۰۰۲ .
- ۸- ساجىدە عەبدوللا فەرھادى ، پىستە و پاش پىستە ، تىپروانىنىكى ئەركى ، نامەى دکتۆرا ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۲۰۰۳ .
- ۹- شلىر رەسول محمد بەرزىجى ، ياساكانى دارشتنى لارپىستەى ديارخەرى لە زمانى كوردى دا ، نامەى دکتۆرا ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۲۰۰۴ .
- ۱۰- صباح رەشىد قادر ، ھەندى لايەنى دەسەلات و بەستەنەۋە (GB) لە زمانى كوردىدا ، كۆلىجى زمان ، زانكۆى سىلمانى ، ۲۰۰۷ .
- ۱۱- طالب حسين على ، ھەندى لايەن لە پەيۋەندى نىۋان پىستە و واتا لە كوردىدا ، نامەى دکتۆرا ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۱۹۹۸ .
- ۱۲- عەبدوللا حوسىن رەسول ، ناكردن لە كوردىدا ، نامەى ماجستېر ، كۆلىجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەدىن ، ۱۹۹۱ .

- ۱۳- قەيس كاكل تۆفيق ، پەيوەندىيەكانى نىو دەق ، نامەى دكتورا ، كۆليجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەددىن ، ۲۰۰۲ .
- ۱۴- قەيس كاكل تۆفيق ، جۆرەكانى رستە و تىبۆرى كرده قسەييەكان، نامەى ماجستىر، كۆلجى ئاداب، زانكۆى سەلاھەددىن ، ۱۹۹۵ .
- ۱۵- محمود فتح الله احمد ، كار تەواو كردن لە كوردیدا ، نامەى ماجستىر، كۆليجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەددىن ، ۱۹۹۸ .
- ۱۶- يوسف شريف سعيد ، كارى لىككراو لە كوردى و فارسى - لىكۆلئىنەوھىيەكى بەراودكارى ، نامەى دكتورا ، كولييجى ئاداب ، زانكۆى سەلاھەددىن ، ۱۹۹۸ .

گۆزارە كوردىيەكان:

- ۱- ئى . جى . ئار - هنرى فيلد ، ھۆزەكانى كورد ، وركپرانى: حسين احمد جاف ، گۆقارى رۆشنىبىرى نۆى ، ژمارە: ۱۲۵ ، ۱۹۹۰ .
- ۲- ساجيدە عەبدوڤلا فەرھادى ، مۆرفىمى (ش) لە كوردى ناوھراستدا ، گۆقارى زانكۆ / گۆقارى زانستى مەروفايەتى زانكۆى سەلاھەددىن ، ژمارە: ۹ ، ۲۰۰۰ ، ھەولير
- ۳- فواد ھەمە خورشيد ، لور... دانشتوانى ھەرىمى باشورى كوردستانى ئىران ، گۆقارى رۆشنىبىرى نۆى ، ژمارە: ۱۰۹ ، ۱۹۸۶
- ۴- د. قەيس كاكل تۆفيق ، پادە لە گرىبى ناوى دا ، گۆقارى زانكۆى سلیمانى - مەروفايەتى ، ژمارە: ۱۱ ، ۲۰۰۳ .
- ۵- د. قەيس كاكل تۆفيق ، بۆ چوونىكى پراگماتىكى بۆ لارستەى ديارخەرى ، گوڤارا زانكویا دھوك ، پەربەندا (۷) ، ھژمارا ۲: ، كانوينا ئىكى ، ۲۰۰۴
- ۶- د. مەھمەد فاروق عومەر صديق ، دەستورى پىئوھلكانى مەروفاىا ((بەناوى باب و باپير و لەقەبەوھە لە زمانى كوردى و چەند زمانىكى تردا)) ، گۆقارى رۆشنىبىرى نۆى ، ژمارە: ۱۱۸ ، ۱۹۸۸ .
- ۷- مەھمەد مەعروف فەتاح ، كار پولىنكردن بە پىي رۆنان ، گۆقارى رۆشنىبىرى نۆى ، ژمارە: ۱۲۱ ، ۱۹۸۹ .
- ۸- مراد حكيم محمد ، سىياسەتى راگواستنى كورد لە كوردستانى عىراق ، گۆقارى سەنتەرى لىكۆلئىنەوھى ستراتىجى ، ژمارە: ۴۵ ، ۲۰۰۵ .

- ٩- وريا عومەر ئەمین ، بناغەى سادەترین رستهى كوردى ، گوڤارى رۆشنیبری ، ژماره: ١١١ ، ١٩٨٦ .
- ١٠- وريا عومەر ئەمین ، هیز و ئاواز، گوڤارى رۆشنیبری نوێ ، ژماره: ١٢١ ، ١٩٨٩ .
- ١١- هیمدادى حسین ، دهربارهى لوره‌كان ، گوڤارى رۆشنیبری نوێ ، ژماره: ١١٣ ، ١٩٨٦ .
- ١٢- د. یوسف شریف ، راده و هه‌ندى تیبینی دهربارهى راده له زمانى كوردیدا ، گوڤارى زانكو، سالى سیبهم ، ژماره: ٤ ، ١٩٩٩ .

کتیبه عه‌ره‌بییه‌كان :

- ١- احمد ناصرالفیلی ، الكورد الفیلیون بین الماضی والحاضر، مؤسسة شفق للثقافة والاعلام الكورد الفیلیین .
- ٢- د. سعید بشیر اسکندر، الكرد الفیلیون وحزب البحث (١٩٦٣-٢٠٠٣) منشورات مكتب الفكر والتوعیة فی الاتحاد الوطنی الكردستانی ، ٢٠٠٥ .
- ٣- عبدالجلیل فیلی ، اللور (الكورد) الفیلیون فی الماضی والحاضر، مطبعة وزارة التربية ، ١٩٩٩ .
- ٤- هیوا زه‌ندی ، للكتابة باللهجة الفیلیة ، الطبعة الثانية ، دار ناس للطباعة والنشر، اربیل ، ٢٠٠٧ .

گوڤاره عه‌ره‌بییه‌كان :

- ١- زبیر بیلال اسماعیل ، اللر ولورستان فی المصادر الجغرافیة العربیة القدیمة ، مجلة زاطروس ، العدد: ١ ، ١٩٩٧ .
- ٢- د. ساجیده عبدالله فرهادی و د. طالب حسین علی ، گری و جوژه‌كانی گری له زمانى كوردی دا ، مجلة الاستاذ ، کلیة ابن رشد ، جامعة بغداد ، ٢٠٠٦ .

کتیپی فارسی:

۱- جعفر ختیال ، مجموعه اراو ، دربارھ و ساکنین سرزمین ، پشتگوھ ایلام ، کتابخانه اسماعیلی ، چاپخانهی فرهنگ ، (۱۳۶۹/۱۹۹۰) .

کتیپی ئینگلیزی :

1- Fattah M .M A generative grammar of Kurdish , university of Amsterdam. 1997. □

چاپیکهوتن :

- ۱- د.جهمال رهشید ، له باره گای سكرتاریه تی (ی.ئا.ك) ، له ۲۵/۳/۲۰۰۸ .
- ۲- مهدهحی مهندهلاوی ، له مائی خوئی له ههولێر، له ۱۲/۶/۲۰۰۷ .
- ۳- مهدهحی مهندهلاوی ، له وهزارهتی رۆشنییری ، ههولێر، له ۲۰/۶/۲۰۰۷ .

سه چاوهی نمونهکان :

- ۱- عبدالحسین بنی ویس ، بهراوردیکی نیوان (زاری کرمانجی خواروو) و (زاری گهرمه سییر) ، گوڤاری رۆشنییری نوێ ، ژماره: ۱۰۸ ، ۱۹۸۵ .
- ۲- عبدالحسین بنی وهیس ، گهردانهی ئه لوهن ، چاپخانهی (دار الحریه للگباعه) ، بهغدا ، ۱۹۸۸ .
- ۳- گوڵ سوو ، زوان یه کگرتگ کورد ، ، گوڤاری گوڵ سوو ، دهزگای شهفهق ، ژماره: ۷ ، ۲۰۰۷ .
- ۴- گوول سوو ، ژنهیل ئه نغال کریاک دویر خریاک وهره و بیوان و غهریبی ، گوڤاری گوول سوو دهزگای شهفهق ، ژماره: ۸ ، ۲۰۰۷ .
- ۵- نهجم خالید ئه لوهنی ، په ند و قسهی نهسته قی کوردی شاری خانه قین ، چاپی یه کهم ، چاپخانهی موکریانی ، ههولێر، ۲۰۰ .

ملخص الرسالة الموسومة

(تركيب الجملة في اللهجة الفييلية) .

تعني الرسالة - بشكل اساسي - بدراسة الجوانب اللغوية نحوية اللغوية في اللهجة الفييلية .
وينتهج الباحث في هذه الدراسة منهج التوليدي - التحويلي والذي في جل مظاهره تتجنب
الاهتمام باللهجات ، بل تقتني الدراسة والتحليل في خفايا اللغة الموحدة ، ومع ان هذه
الدراسة تتناول المهجة محددة ضمن اللغة الرئيسية ، أرتأى الباحث مسايرة المنهج الوصفي
لتحليل الجملة وتركيبها في اللهجة المذكورة أنفاً "...
تتألف فصول هذه الدراسة من مقدمة و جيرة حول المشكلة المطروحة مع بيان منهج البحث
المتبع .

وتهتم هذه الرسالة ببيان اللهجة الفييلية وحيثياتها الأتية ذكرها ضمن حدودها الدراسي في
أقليم كوردستان والعراق .

وتتبع هذه المقدمة ثلاثة فصول :

الفصل الاول : يتناول الباحث ... التعريف بالفييليين و تحليل مصطلح الفييلية والمواقع التي

يستقرون فيها و حيثيات ثقافاتهم و معتقداتهم ومذاهبهم .

الفصل الثاني : يبحث عن دراسة العبارات النحوية وأنماطها والسمات الأساسية لها ، ثم
عرض التبتير (رأس العبارة) والصفات السابقة واللاحقة لرأس العبارات .

وارتأى الباحث في الفصل الثالث :

عرض وتحليل أنواع الجملة وتركيبها ، منها البسيطة والمركبة والمعقدة وأنواع الجمل من حيث
جوهرها الدلالي ، كالجملة الخبرية ، الاستفهامية ، الامرية ، وغيرها .

كما اننا استخدمنا ادوات (مؤرفيمات) النهي لتساعدنا في الحديث عن جملة النهي وضعنا
ذلك بالأمثلة .

وبفضل اللة وتوفيق أكملنا هذه الرسالة أملين أن تسد فراغاً في المكتبة الكردية لخدمة اللغة
الكردية . واللة ولي التوفيق .

Abstract

This study which is entitled (the structure of sentence in Faille's Dialect) . The study in basic gives care of study to aspects of syntax in the cycle of the Linguistics Phenomenous in the dialect . An introduction precedes the contain of the study which in the three chapter. And it is about the problem and the boundaries of the study, and any other things.

This study concerned with chomsry theory trans for mation grammar and uses or applied a synchronic approach for analy sing.

The first chapter concerned with the diffinition of Faille's and their homland and the background of their cultural.

The second chapter is about the structural of the phrases , their types, and all the modifiers which preced the heads.

The third chapter deals sentenes with the kinds of the sentence (simple, compound, complex) and their structures and our last notion to say that this study has no conclusion.

